

Rapport 2009:7

Polisens möte med organiserad brottslighet

En undersökning om otillåten påverkan

Polisens möte med organiserad brottslighet

En undersökning om otillåten påverkan

Rapport 2009:7

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08–690 91 90, fax 08–690 91 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,

Box 1386, 111 93 Stockholm

Telefon 08–401 87 00, fax 08–411 90 75, e-post info@bra.se

Brå på Internet www.bra.se

Författare: Patrik Baard, Johanna Skinnari, Lars Korsell, Linda Weding och Anita Heber.

Omslagsillustration: Kenneth Andersson

Layout: Tina Hedh-Gallant

Tryck: Edita Norstedts Västerås 2009

© Brottsförebyggande rådet 2009

ISSN 1100-6676

ISBN 978-91-86027-27-8

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Otillåten påverkan	7
Fem påverkanstyper	8
Vilka är det som utsätts?	8
Arbetsplatsens beredskap viktig	9
Förebyggande och lindrande förslag	10
Metod och material	11
1. Inledning	13
Polisen – brottsoffrets motsats?	13
Organiserad brottslighet – gäng, nätverk eller maffia?	14
Polis och organiserad brottslighet möts	17
Syfte och frågeställningar	18
Disposition	19
2. Metod	20
Enkätundersökning	20
Intervjuer	21
Deltagande observationer	23
Seminarier	24
Analysmodell	24
3. Hur ser påverkan ut?	26
Några centrala resultat	26
Hot – tidigare forskning	28
Hot – resultat	29
Trakasserier – tidigare forskning	31
Trakasserier – resultat	32
Våld – tidigare forskning	36
Våld – resultat	38
Skadegörelse – tidigare forskning	40
Skadegörelse – resultat	40
Otillbörliga erbjudanden – tidigare forskning	42
Otillbörliga erbjudanden – resultat	43
Resultat i fokus	46
4. Vem påverkar?	47
Gärningspersoner – tidigare forskning	47
Grupperingarna bakom otillåten påverkan – resultat	50
Motiv – tidigare forskning	58
Mellan irrationalitet och målmedvetenhet – resultat	59
Kapacitet – tidigare forskning	63
Kapacitet – resultat	64
Resultat i fokus	68

5. Polisanställda och konsekvenserna av utsattheten	70
Utsatt – tidigare forskning	70
Utsatt – resultat	70
Konsekvenser – tidigare forskning	78
Konsekvenser – resultat	80
Resultat i fokus	96
6. Slutsatser	97
Vilka poliser utsätts för påverkan?	97
Vissa intressenter är på jakt efter meriter...	98
...andra håller sig i bakgrunden	100
Är all påverkan lika farlig?	101
Anhöriga utsätts sällan, men drabbas ändå	102
Hur hanteras påverkan?	103
Framtida forskning	104
7. Att förebygga och lindra otillåten påverkan	106
Att förebygga otillåten påverkan	107
När påverkan väl har skett	112
Uppföljning av otillåten påverkan	117
Referenser	119
Bilagor	127
Bilaga 1. Enkät till poliser	127
Bilaga 2. Enkät till civilanställda	141
Bilaga 3. Tabellbilaga	146

Förord

I dag mobiliserar Polisen mot organiserad brottslighet. När detta skrivs avsätts tvåhundra poliser för att bekämpa denna brottslighet; aktionsgrupper sätts upp regionalt på åtta orter i landet och centralt på Rikskriminalpolisen. Polisens underrättelsetjänst byggs ut och regionala underrättelsecentra (RUC) med samverkande myndigheter kommer snart att finnas på åtta orter i landet. Även vinsterna från organiserad brottslighet är i fokus och tillsammans med andra myndigheter bedriver Polisen också en ”tillgångsinriktad” brottsbekämpning.

Men åtgärder föder motåtgärder. Delar av organiserad brottslighet blir mer försiktig och osynlig, satsar på säkerhet och glider undan. En annan taktik är att slå tillbaka – med hjälp av otillåten påverkan, som denna rapport handlar om. Genom trakasserier, hot, våld, skadegörelse och korrup­tion försöker personer med koppling till organiserad brottslighet påverka enskilda poliser. Följden kan bli att poliser tittar åt ett annat håll, läcker känslig information och betar sig på ett sätt som strider mot Polisens uppdrag och uppgift. Att motverka otillåten påverkan från organiserad brottslighet är därför själva grunden för en effektiv bekämpning av denna brottslighet. Det är också bakgrunden till att rapporten tagits fram.

Studien beskriver förekomsten av och strukturen på den otillåtna påverkan som organiserad brottslighet riktar mot polisanställda, såväl poliser som civila. Undersökningen är initierad av Rikspolisstyrelsen, som också finansierat studien.

Rapporten ingår i ett forskningsprogram på Brottsförebyggande rådet om otillåten påverkan. Tidigare rapporter har tagit sikte på otillåten påverkan mot tjänstemän inom en lång rad myndigheter samt mot brottsoffer och vittnen. Korrup­tion har särskilt undersökts och en handbok mot otillåten påverkan har tagits fram.¹

Rapporten är skriven av utredarna Johanna Skinnari, projektledare, Patrik Baard, Linda Weding och Anita Heber under ledning av jur. dr Lars Korsell vid Brå:s Enhet för forskning om ekonomisk och organiserad brottslighet. Utredaren Anna Nilsson har genomfört intervjuer och kommenterat manus.

Arbetet med studien har följts av en referensgrupp som i hög grad bidragit till slutresultatet. Brå vill tacka referensgruppen som bestod av: che-

¹ *Otillåten påverkan riktad mot myndighetspersoner. Från trakasserier, hot och våld till amorös infiltration* (Brå 2005:18), *Hot och våld mot kriminalvårdens personal* (Brå 2006:5), *Motverka otillåten påverkan. En handbok för myndigheter om att förebygga trakasserier, hot, våld och korrup­tion* (Brå, 2007), *Korrup­tionens struktur i Sverige. Den korrupte upphandlaren och andra fall om mutor, bestickning och maktmissbruk* (Brå 2007:21), *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet* (Brå 2008:8).

fen för länskriminalpolisen, kriminalkommissarie Tommy Andersson vid Polismyndigheten i Uppsala län, kriminalkommissarie Håkan Bergqvist vid Polismyndigheten i Södermanlands län, kommissarie Åsa Dahlbeck vid Polismyndigheten i Skåne, juristen Karin Engstrand vid Tullverkets huvudkontor, kriminalkommissarie Per-Olov Forslund vid Rikskriminalpolisen, kommissarie Mikael Hiljegren, Länskriminalpolisen, Polismyndigheten i Stockholms län, chefen för underrättselstjänsten Per-Olov Humla vid Kriminalvården, analytikern Kathrine Kalvenes vid Kustbevakningen, chefsanalytikern Johan Olsson vid Säkerhetspolisen, verksamhetsskyddschefen, poliskommissarie Tomas Olsson vid Polismyndigheten Värmland, kommissarie Per Ottosson vid Länskriminalpolisen, Polismyndigheten i Västra Götaland, kriminalkommissarie Göran Petterson vid Polismyndigheten i Östergötlands län, överåklagare Gunnar Stetler, Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Stockholm, chefen för grova brottsroteln, kriminalkommissarie Lennart Styrman vid Polismyndigheten i Gävleborgs län och kriminalinspektör Rolf Öström vid Polismyndigheten Gotland och Ekobrottsmyndigheten.

Vi vill också tacka följande seminariedeltagare som tillsammans med referensgruppen deltagit i diskussioner om centrala resultat och förebyggande åtgärder: analytikern Malena Carlstedt vid Säkerhetspolisen, chefen för sektionen mot gängkriminalitet, kriminalkommissarie Fredrik Gårdare vid Polismyndigheten i Stockholms län, kriminalkommissarie Peter Lundström Rikspolisstyrelsen, kriminalinspektör Michael Palmqvist, aktionsgrupp NOVA vid Polismyndigheten i Stockholms län, kommissarie Eva Sund vid Rikspolisstyrelsen, biträdande chefen inspektör Torbjörn Säfström vid Polismyndigheten i Gävleborgs län, kriminalinspektör Niclas Bång, City Polismästardistrikt i Stockholm och polismästare med funktionen taktisk ledare Stefan Sintéus vid Polismyndigheten i Skåne.

Vetenskapliga granskare till rapporten har varit fil. dr David Wästerfors, Sociologiska institutionen vid Lunds universitet och fil. dr Pär Gustafsson, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete vid Växjö universitet. Interna granskare har varit fil. dr Jonas Ring, utredaren Isabel Schoultz, enhetsrådet Daniel Vesterhav, statistikern Måns Magnusson, handläggaren Susanne Axbom och biträdande verksjurist Cecilia Arrgård.

Slutligen vill Brå rikta ett varmt tack till de personer som ställt upp på intervjuer, besvarat enkäten och låtit oss följa med på deltagande observationer. Utan era insatser hade denna rapport inte varit möjlig.

Stockholm i april 2009

Jan Andersson
Generaldirektör

Lars Korsell
Enhetschef

Sammanfattning

Otillåten påverkan

Med otillåten påverkan menas i den här rapporten trakasserier, hot, skadegörelse, våld, men också korruption som syftar till att utöva inflytande på tjänsteutövningen. Det kan handla om att få polisen att underlåta att genomföra exempelvis en kontroll eller ett omhändertagande. I andra fall vill man få en polisanställd att agera på ett för påverkaren gynnsamt sätt, som att lämna ut hemlig information. Begreppet omfattar därmed inte alla hot- och våldstillfällen poliser drabbas av, utan enbart de som av den utsatte upplevs fylla ett mer kvalificerat syfte – att påverka tjänsteutövningen.

Trakasserier, hot, skadegörelse och våld kan sammanfattas som negativ påverkan. Skälet är att dessa påverkansförsök inkluderar en fientlighet mot polisanställda, till skillnad från mutor som innebär något positivt för mottagaren. I följande undersökning har otillåten påverkan mot polisanställda från personer med koppling till någon form av organiserad brottslighet studerats. Begreppet ”organiserad brottslighet” omfattar i denna rapport grupperingar med så olika etableringsgrad som ungdomsgäng som befinner sig i utkanten av kriminella nätverk och nätverk som specialiserat sig på en illegal vara eller tjänst. Däremellan återfinns förortsgäng, mc-gäng, fängelsegång och politiska extremistgrupperingar.

Två olika enkäter utformades, en till poliser och en till civilanställda, och skickades ut till ett urval i dessa båda grupper. Urvalet var obundet och slumpmässigt.

Av poliserna som besvarat enkäten hade 7 procent under en 18 månader lång period, utsatts för en eller flera former av negativ påverkan från sådana grupperingar. Uppskattningsvis motsvarar denna procentsats 1 280 poliser i den verkliga populationen, det vill säga bland poliser generellt.² För de civilanställda är motsvarande siffra 3 procent, vilket motsvarar 231 civilanställda generellt. De allra flesta polisanställda utsätts således inte för påverkansförsök.

När det gäller otillbörliga erbjudanden, ett mått på ”vardagskorruption”, angav 1 procent att de fått erbjudanden från aktörer med koppling till organiserad brottslighet. Bland de civilanställda uppgav 1 procent att de fått sådana erbjudanden. Uppskattningsvis motsvarar dessa procentsatser 222 poliser och 50 civilanställda generellt.³

Merparten av denna påverkan är situationsbunden och sker i samband med ingripanden eller andra åtgärder. Trots att organiserad brottslighet

² Denna siffra är en punktskattning, konfidensintervallen redovisas i bilaga 3, tabell 1.

³ Siffrorna är punktskattningar, se konfidensintervallen, särskilt för de civilanställda, i bilaga 3, tabell 1.

ofta tillskrivs en hög grad av rationalitet förefaller dessa påverkansförsök sällan vara kalkylerade och planerade. Målmedvetna aktörer som i högre grad planerar otillåten påverkan förekommer dock.

Fem påverkanstyper

Gemensamt för de olika aktörerna inom organiserad brottslighet är att kriminalitet utgör ett ”yrke”, där man har kommit olika långt i sina karriärer. På basis av intervjuerna, men även genom tidigare forskning och deltagande observationer, har en typologi utarbetats över grupperingarnas olika påverkare. Typologin är ett försök att illustrera de olika intressen som kan finnas inom en gruppering när det gäller otillåten påverkan. Materialet kan delas in i fem typer, men centralt är att en person, genom den flexibilitet som präglar den kriminella marknaden, snabbt kan växla från en kategori till en annan.

De minst etablerade aktörerna inom organiserad brottslighet har benämnts *arbetssökande*. För dem tycks otillåten påverkan vara ett sätt att meritiera sig och uppnå en högre status inom grupperingen. De använder därför synliga påverkansformer som öppna hot och våld. Denna typ följs av den *projektanställda*, som har en större erfarenhet, men fortfarande söker status. Liksom den arbetssökande är den projektanställda konfrontativ mot polisen. Genom sin längre erfarenhet har den projektanställda börjat ta till skadegörelse eller mer subtila påverkansmetoder som trakasserier.

Som mer strategisk framstår den *heltidsanställda*. Denne ser kriminalitet som ett yrke och vill därför helst verka i det dolda. Med andra ord undviks våld och öppna hot till förmån för subtila hot. De två sista typerna är *chefen/projektledaren* och *konsulten*. Då chefen strävar efter att helt dölja sin kriminella verksamhet hyr denne hellre in en konsult som får utföra påverkan. Konsulten använder den påverkansform som uppdragsgivaren önskar.

I en gruppering med både arbetssökande och projektanställda, som vill meritiera sig genom synlig otillåten påverkan, och heltidsanställda och chefer, som vill hålla låg profil, finns en risk för motsättningar då de olika kategorierna har motstridiga intressen. Påverkansförsöken kan leda till att myndigheterna fokuserar sitt arbete på en gruppering, vars kriminella verksamhet då störs. Heltidsanställda och chefer använder främst påverkansförsök för att skydda sin verksamhet och undviker därför ofta otillåten påverkan.

Vilka är det som utsätts?

Alla slags poliser, och i viss mån även civilanställda, riskerar att utsättas för påverkansförsök från organiserad brottslighet. Undersökningen visar

dock att i synnerhet uniformerade poliser i yttre tjänst och närpoliserna löper större risk. Eftersom otillåten påverkan många gånger är situationsbunden och sker i samband med ingripanden och liknande åtgärder är studiens resultat föga förvånande.

Mot bakgrund av resultaten framstår den polis som utsatts ibland ha utmärkt sig genom att exempelvis upprepade gånger vara den enda drivande polisen på plats, ha ett namn som läggs på minnet eller utstråla en osäkerhet i polisrollen. Då det är få civilanställda som angett att de utsatts är det svårt att dra några säkra slutsatser om vilka som löper störst risk. Enkäten talar för att det främst är civilanställda som har mycket direktkontakt med allmänheten som utsatts för otillåten påverkan.

Hot och våld sker framför allt under yrkesutövningen; det gäller över 90 procent av de fall som kom fram i enkätundersökningen. Även trakasserier äger oftast rum i tjänsten (83 procent), medan skadegörelse sker lika ofta i tjänsten som på fritiden.

Otillåten påverkan riktas sällan direkt mot polisens anhöriga. När påverkansförsök riktas mot gemensam egendom, eller framförs på fritiden, kan även anhöriga drabbas. Till detta kommer att de också kan känna oro då en familjemedlem upplevs stressad, rädd eller vidtar uppseendeväckande åtgärder som att täcka för fönster och ständigt se sig om.

Poliser som utsatts reagerar ofta direkt med chock, rädsla eller ilska. På sikt leder påverkansförsöken många gånger, enligt enkäten, till en känsla av otrygghet och minskad motivation för arbetet, att man funderat på att byta tjänst eller sluta som polis. Dessutom kan påverkansförsök även drabba privatlivet genom oro för anhöriga och en känsla av otrygghet i hemmet.

Arbetsplatsens beredskap viktig

I intervjuer och samtal under deltagande observationer är det slående hur olika otillåten påverkan hanteras på olika arbetsplatser. På vissa arbetsplatser finns riktlinjer som också används, på andra saknas beredskap för och kännedom om möjliga åtgärder. Några exempel finns till och med där chefer bagatelliserat påverkansförsök. Särskilt subtila hot och trakasserier bedöms vara svårhanterliga, dels för att de inte alltid utgör straffbara handlingar, dels för att de har en diffus karaktär vilket gör det osäkert att bedöma hur påverkansförsöket ska tolkas. Är det ett hot? Finns det kapacitet och motiv att gå till handling?

När poliser blir utsatta för påverkan, sker det till följd av yrkesrollen. Därför förväntar de sig stöd från sin arbetsgivare. Samtidigt betonar flera intervjuade poliser också vikten av att polismyndigheten utreder brottet de utsatts för. På så sätt blir polismyndighetens agerande mycket viktigt. Genom professionell hantering av otillåten påverkan blir det tydligt även

för anställda som inte drabbats att man har arbetsgivaren med sig om man skulle bli utsatt för påverkansförsök. Man kan tala om en positiv spridningseffekt som lindrar effekterna av otillåten påverkan och förebygger självzensur.

Om hanteringen är bristfällig finns det en risk för att anställda använder självzensur för att skydda sig. Självzensur kan yttra sig som en ovillighet bland anställda att arbeta mot vissa kända påverkare, eller i värsta fall att titta bort när brott begås. Ovilligheten har sin grund i en rädsla för att återigen utsättas för påverkansförsök, eller baseras på erfarenheten av att myndigheten inte kunnat hantera kollegors utsatthet.

De flesta poliser som utsatts berättar om påverkansförsöket för kollegor, snarare än för anhöriga, visar enkäten och intervjuerna. Kollegorna spelar en viktig, stödjande roll då de uppfattas vara de som bäst förstår och kan sätta sig in i vad man går igenom. Sådant stöd är viktigt för bearbetningen av otillåten påverkan.

Förebyggande och lindrande förslag

För att förebygga och lindra konsekvenserna av otillåten påverkan förslås, i denna rapport, ett antal åtgärder. Åtgärdsförslagen är uppdelade i tre faser. Att förebygga förekomsten av otillåten påverkan, att hantera påverkan som har skett och att följa upp händelsen.

Att förebygga otillåten påverkan

Otillåten påverkan sker ofta som en direkt följd av en situation där polisen vidtar åtgärder mot aktörer med koppling till organiserad brottslighet. Trots ett ibland svårt klientel finns en del åtgärder som poliser kan vidta för att minska risken för påverkansförsök:

- Att kommunicera negativa besked sakligt och på ett professionellt sätt.
- Att dela upp ansvaret mellan kollegor och tillsammans ha situationen under kontroll.
- Försvåra för kriminella att komma över information om polisanställdas privata förhållanden.
- Faktisk kunskap om aktörer med koppling till organiserad brottslighet motverkar grupperingarnas skrämsekapital.
- Öka medvetenheten om riskerna med korruption.

När påverkan har skett

Polismyndigheternas hantering av påverkansförsök har en betydelsefull roll i bearbetningen av händelsen. Insatser i ett första skede, men också åtgärder på lite längre sikt:

- Handlingsplaner och rutiner bör vara tillgängliga och genast kunna sättas i verket. Chefen spelar en viktig roll för de akuta åtgärderna.
- Den utsatte har ett stort behov av information om myndighetens åtgärder och uppdateringar när det gäller gärningspersonen.
- För att återställa den utsattes trygghet på lång sikt räcker inte skyddsåtgärder, utan myndighetens beredskap att hantera otillåten påverkan och stöd från kollegor och anhöriga är nödvändiga.
- Genom att polisen vidtar åtgärder mot grupperingar vars medlemmar använt otillåten påverkan blir påverkansförsök kontraproduktiva.
- Det är viktigt att påverkansförsök rapporteras inom myndigheten för att kunna kartlägga risken för att anställda utsätts. Det gäller särskilt för korruption.
- Korruption glöms ofta bort i förhållande till hot, trakasserier, våld och skadegörelse, men även korruption kan få allvarliga konsekvenser.

Uppföljning av otillåten påverkan

Ett återkommande tema i intervjuerna med utsatta poliser är vikten av uppföljning en tid efter påverkansförsöket. Ändå är det på denna punkt myndigheternas åtgärder ofta brister.

- Myndigheterna kan förbättra sitt arbete med att följa upp hur den utsatte mår och på ett lämpligt sätt följa upp händelsen samt kommunicera när ett hot är avvärjt.

De förebyggande och lindrande förslagen presenteras mer utförligt i rapportens avslutande kapitel.

Metod och material

Rapporten bygger på följande metoder:

- En enkätundersökning som besvarades av 2 698 poliser och 796 civilanställda. Det motsvarar en total svarsfrekvens på 73 procent.
- Intervjuer med 62 personer, främst poliser som utsatts för otillåten påverkan, gärningspersoner med koppling till organiserad brottslighet, men också anhöriga till drabbade poliser.
- Deltagande observationer där Brå vid 17 tillfällen följt olika typer av poliser i deras arbete. Observationerna har skett både i mindre och större städer.
- Till detta kommer seminarier med personer från polismyndigheterna, Rikskriminalpolisen och samverkande myndigheter där enkätutformning, tolkningar av resultat och förebyggande åtgärder diskuteras.

Två möten med organiserad brottslighet

Som en illustration till vad denna rapport handlar om – otillåten påverkan mot polisanställda från organiserad brottslighet – redovisas följande två möten. De bygger på fältanteckningar från deltagande observationer.

Möte A:

"Där är hela gänget, ställ bilen bara så springer vi", säger polisen varpå han kastar sig ut ur bilen. Den andra polisen stannar bilen mitt i gatan och ber mig att sitta kvar medan de springer i väg. Efter några minuter kommer en av poliserna tillbaka och berättar att de hann ifatt och stoppade några unga män. Flera av dem har suttit inne för grova rån. Stämningen vid platsen är hätsk, personerna känner sig provocerade, trakasserade, säger att det inte finns någon rätt för poliserna att stoppa dem. De separeras från varandra och poliserna går i väg till olika ställen med dem för kroppsvisitation och utfrågning. Därefter får de återvända till sitt sällskap och stå uppradade. Under den tiden ges även utrymme för andra diskussioner där alla möjliga ämnen avhandlas. En av poliserna i sällskapet får särskild uppmärksamhet av en av personerna, som ställer frågor som på ytan verkar vänligt inställda. Polis X försöker besvara hans frågor, men som en ren markering frågar han på ett aggressivt sätt slutligen "Vad heter du?". Han vill också ha reda på polisens efternamn.

Möte B:

Alla poliser i området har order att ta en sväng förbi grupperingens lokal under sina pass. Då poliserna arbetar uniformerat märks de väl. Vid ett tillfälle blev polis X fotograferad av dem när han var vid lokalen och tittade. De gjorde det synligt, de ville att han skulle veta att han blev fotograferad, och han svarade med att fota dem också. Detta var ingen händelse han rapporterade, han tyckte hela händelsen var ganska löjlig. Samtidigt är ett vanligt tillvägagångssätt bland vissa grupperingar att markera i syfte att skapa rädsla och att visa – "ni kartlägger oss, vi kartlägger er".

1. Inledning

Vi får inte bli rädda för att göra ingripanden oavsett vilka det är emot. Sen måste man givetvis se till att man kommer hem från jobbet. (Intervju med polis)

Den här rapporten handlar om otillåten påverkan från organiserad brottslighet mot polisanställda. Med otillåten påverkan avses trakasserier, hot, skadegörelse och våld som sker i syfte att ändra tjänsteutövningen (Brå 2005:18). Till detta hör även korruption, som visserligen är en annan typ av påverkan, men som kan fylla samma funktion (Brå 2007:21). Som polisen i det inledande citatet framhåller kan påverkan resultera i rädsla och passivitet. Men påverkan kan lika gärna handla om att försöka få poliser att agera, exempelvis genom att lämna ut hemlig information.

För att kunna undersöka otillåten påverkan krävs en inledande beskrivning av Polisen och dess identitet. Nedan beskrivs även aktörer inom organiserad brottslighet, samt de olika former som mötet med polisen kan ta.

Polisen – brottsoffrets motsats?

Polisens yrkesroll bygger på att värna och beskydda medborgarna och således upprätthålla tryggheten i samhället. I och med sin lagstadgade skyldighet att använda våld när alla andra möjligheter är uttömda har polisen en maktposition som de flesta andra grupper i samhället saknar (Ekman 1999, Granér 2004, Waddington, Badger och Bull 2006). Dessutom innebär yrkesrollen stora risker för att utsättas för våld och hot (Predragovic, Minaei och Strandberg 2008). Traditionellt inkluderar polisidentiteten en maskulin identitet. Det handlar delvis om att de flesta poliser är män, sammanlagt 77 procent år 2006 (Polisen 2007). En maskulin identitet innebär emellertid också att en person eller yrkesgrupp förknippas med traditionellt manliga egenskaper, personer som i en ordbok beskrivs som personer ”som med lugnt mod och av plikt känsla går faran tillmötes” (Burcar 2005, s. 189). En sådan bild av manlighet kan påverka enskilda poliser, både privat och i den yrkesmässiga rollen, men även hur polisen uppfattas av rättsväsendet och den egna polismyndigheten (jfr Messerschmidt 2004).

Poliser är motsatsen till samhällets föreställning om ett brottsoffer. Brottsoffermyndigheten (2006) menar till exempel att det ingår i polisens arbetsuppgifter att

Poliser betraktas som brottsoffrets motsats, och polisyrket förknippas med begrepp som styrka och en villighet att lugnt gå faran fram till mötes.

ingripa mot besvärliga och våldsamma personer. ”En polis måste vara beredd på att mötas av visst våld och hot och ha en större mental beredskap inför detta än andra” (Brottsoffermyndigheten 2006, s. 92). På det viset motiverar myndigheten varför poliser inte alltid kan få kränkingsersättning när de utsätts för brott. En polis har således svårt att få brottsofferstatus i samhället.

Risken att utsättas för våld beskrivs ibland som en del av polisyrket. Poliser beskrivs som att de ”ska tåla mer” än andra och således acceptera våld och hot i större utsträckning än allmänheten (se Predragovic, Minaei och Strandberg 2008, RPS 1999:1, Brå 2005:18). En sådan normaliserad syn på våld är något som förväntas av polisen både inom och utom kåren (Predragovic, Minaei och Strandberg 2008, RPS 1999:1).

Poliser har en stark kåranda och det finns ofta en stark sammanhållning och närhet till kollegor (Greiff 2006:4). Detta är positivt då det hos dessa kollegor finns en möjlighet att bearbeta påverkansförsök och andra utmaningar som arbetet erbjuder. Men det finns anställda inom polismyndigheterna som inte är poliser. Att arbeta inom en organisation utan att tillhöra den majoritet av anställda som har ett yrke som länge var förknippat med att vara ett ”kall”, kan innebära att man i hög grad blir förbisedd. Detta kan vara synnerligen påtagligt vid situationer där otillåten påverkan förekommer. Då man är anställd vid en myndighet kan man uppfattas som en representant för denna, och därigenom utgöra ett mål för dem som upplever att de har något otalt med myndigheten. Civilanställda inom polismyndigheter kan därför, på grund av sina arbetsuppgifter och sin tillgång till information, utgöra mål för påverkansförsök från organiserad brottslighet.

Organiserad brottslighet – gäng, nätverk eller maffia?

Organiserad brottslighet är ett omstritt begrepp. En vedertagen bild som ofta förekommer i media och på film är att organiserad brottslighet har strikta hierarkier enligt en *maffia*-modell (jfr Felson 2006). Till detta kommer

Den svenska organiserade brottsligheten består av informella nätverk av förhållandevis självständiga aktörer som agerar i projektform.

en kapacitet att utöva våld och ett instrumentellt tillvägagångssätt där allt underkastas det övergripande målet – den ekonomiska vinningen och det sociala anseendet, grundat på ett våldsrykte. En sådan modell har vissa likheter med en byråkratisk företagsmodell där alla inordnade i organisationen jobbar mot ett gemensamt mål med en klar arbetsdelning och en klar hierarki. Det finns skäl att tala om

organiserad brottslighetens ”desorganisation” (se Wright 2006, jfr Reuter 2004). Med det menas en flexibel organisation som snarare har formen av ett löst sammansatt nätverk, vilket framhålls av tidigare forskning (Brå 2005:11, van Duyne och Levi 2005). I nätverken finns olika, i förhållande till varandra delvis självständiga aktörer som knyts samman genom informella kontakter samt agerar i projektform (Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008, Brå 2005:11, Haller 1990, jfr även Johansen 2005).

Legitima organisationer samarbetar i dag med varandra och hämtar mer och mer av sina resurser från andra organisationer i stället för från den egna organisationens medlemmar (Ahrne och Papakostas 2002). Detta underlättas av en utökad informations- och kommunikationsteknologi och en globalisering som gör det möjligt att transportera varor och information över långa avstånd på kort tid och att med lätthet kommunicera över såväl långa som korta avstånd. Dessa möjligheter utnyttjas även av organiserad brottslighet och gör det möjligt att ”upprätta strategiska allianser för samarbete i stället för inbördes konkurrens” (Castells 2000, s. 185). Dessa teorier stämmer väl överens med polisens och forskningens bild av organiserad brottslighet i Sverige, med flexibla nätverk där personer går in och ur projekt efter intresse, resurser och kompetens (RKP KUT 2005:2b, Brå 2005:11, Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008).

Olika funktioner hos kriminella gäng och nätverk

Det finns skäl att skilja mellan olika funktioner hos kriminella gäng eller grupperingar (Lampe 2004, se även Larsson 2008). Somliga grupperingar eller nätverk kan ha ekonomiska syften, medan andra är mer socialt inriktade. De förstnämnda är grupperingar som strävar efter materiella eller ekonomiska vinster. Nätverk eller grupperingar med en social funktion stödjer sina medlemmar genom att underlätta kontakter, förstärka medlemmarnas positiva värderingar om kriminalitet och skapa ett forum som underlättar informationsutbyten.

Gemensamt för aktörerna är det ”yrke” som kriminalitet utgör, antingen som ett eventuellt framtida yrke i fallet med ungdomsgäng eller som en redan tagen yrkesverksamhet i fallet med mer etablerade grupperingar (Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008). Ett första avstamp i en brottskarriär kan ske i gäng, även om det inte alls är givet att personer i gäng med kriminella förtecken kommer att gå vidare till mer varaktig och grövre kriminalitet. Gäng kan beskrivas som sociala sfärer där man skaffar sig kunskap om ”tricks of the trade”, yrkeskunskap, utvecklar ett socialt kontaktnät och kultiverar en kriminell identitet (Katz 1988). De utgör även en rekryteringsbas för organiserad brottslighet och förser mer eta-

Gängen eller nätverken kan ha ekonomiska syften eller vara socialt inriktade.

Inom ett kriminellt gäng eller gruppering finns en blandning av kärnmedlemmar och perifera medlemmar för vilka kriminalitet utgör en källa till identitet och ekonomiska vinster.

blerade grupperingar med "fotsoldater" (Wright 2006). Ett sätt att avancera inom dessa miljöer är att agera på ett sätt som är meriterande, och vissa uppgifter pekar på att otillåten påverkan mot poliser kan vara ett sätt att skaffa sig meriter. Exempel på det kan vara att framföra öppna eller förtäckta hot mot poliser i närvaron av andra medlemmar (KUT Skåne 2003), vilket ger den hotande medlemmen en högre status, och står i kontrast till de etablerade aktörer som redan har hög status i denna

miljö och som inte agerar på sådant sätt (jfr även Brå 2008:8).

Rekryteringen till kriminella nätverk är i stor utsträckning baserad på förtroende, tillit och informella sociala kontakter (Brå 2007:7, Brå 2005:11, Kleemans 2004, Reuter 2004, Paoli 2004). Det är inte sällan hos bekantas bekanta och i lösa nätverk man hittar arbetskraft för kriminella projekt (Brå 2005:11, Kleemans 2004). I praktiken rör det sig ofta om en blandning av nära och ytliga relationer; "förutom kärnan, som ofta hålls samman av vänskapsförhållanden och en gemensam kriminell identitet, är nätverken löst sammansatta och mycket föränderliga över tid" (KUT Västra Götaland 2004, s. 6).

Det dåliga ryktets logik

Organiserad brottslighet förknippas ofta med en kapacitet att utföra våld, eller har ett rykte om våldsbenägenhet. Personer med koppling till organiserad brottslighet utnyttjar det som kan kallas för "det dåliga ryktets logik" och profiterar på sitt våldsrykte (Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008, jfr även Wierup 2007). Det dåliga ryktets logik innebär en mytbildning kring den våldsbenägenhet och kapacitet till olika former av våld som en gruppering har till förfogande. I vissa fall överträffar mytbildningen verkligheten (Brå 1999:6). De verkliga förhållandena spelar mindre roll om ryktet är etablerat och myten vägleder allmänhetens och i vissa fall även den enskilde polisens uppfattning om grupperingen. Ryktet kan förstärkas genom olika former av hot och våld mot polisen.

Otillåten påverkan kan fylla två mycket olika syften, att konstruera ett "dåligt rykte" eller skydda en kriminell verksamhet.

Ett våldsrykte karaktäriserar sannolikt inte kriminella nätverk som diskret försöker bedriva profitinriktad verksamhet (Paoli 2003, Brå 2007:4). En paradox är att organiserad brottslighet i viss utsträckning behöver vara synlig av det skälet att deras kriminella verksamhet i stor ut-

sträckning utgörs av varor och tjänster som ska säljas (Fijnaut m.fl. 1998, Brå 2008:24, Brå 2007:4, Brå 2006:6). Det som utmärker organiserad brottslighet i förhållande till många andra former av brottslighet är behovet av en marknad. På grund av synligheten som krävs för att verka på en marknad uppstår ett behov av metoder för att skydda verksamheten. Således finns såväl oetablerade aktörer som vill konstruera ett dåligt rykte, som etablerade aktörer som vill skydda sin verksamhet.

Polis och organiserad brottslighet möts

Den otillåtna påverkan kan delas in i en statushöjande otillåten påverkan (Brå 2008:8, RPS 1999:1, Brå 1999:6) och otillåten påverkan med ett mer bestämt och explicit syfte. Man kan kalla den förstnämnda för en värderationell, eller symbolisk handling och den sistnämnda för målrational, eller instrumentell (Weber 1983).

Kännetecknande för värderationella handlingar är att de styrs i enlighet med ett ideal, eller en hedersprincip (Weber 1983). Grupperingar som utför otillåten påverkan kan i vissa fall göra det med en värderationell, eller symbolisk, grund. Som exempel kan man nämna den enskilde kriminelle som antingen är en potentiell nyrekryt eller vill stiga i graderna i en specifik gruppering. Väsentligt är dock att otillåten påverkan vid dessa tillfällen utförs mot polisen som symbol och inte mot enskilda polisers specifika yrkesutövning, även om påverkan sker i samband med den.

Den målrational handlingen skiljer sig väsentligt från den värderationella genom att den är beräknande, instrumentell, och görs för att uppnå vissa på förhand definierade syften. Etablerad organiserad brottslighet präglas ofta av en hög grad av målrationalt handlande och kalkylerande. Det innebär att man undviker synliga påverkansformer, som öppna hot, till fördel för mer subtila former. En annan form av otillåten påverkan som är instrumentell är korrupcion, som inte alltid behöver ta formen av rena pengar utan kan innebära utnyttjandet av en redan etablerad god relation (Brå 2007:21, van Duyne 1996). Båda formerna – subtila eller förtäckta hot och korrupcion – kan vara synnerligen instrumentella och beaktar den risk som det innebär att försöka påverka polisen och riskera ett straff, något som helst undviks.

Otillåten påverkan kan ha instrumentella eller symboliska syften.

Två olika typer av möten

Polisen möter ofta de individer som är aktiva ”yrkeskriminella”. På vissa sätt går det att urskilja upprinnelsen till otillåten påverkan i mötet. När poliser försöker hindra etablering och rekrytering, agera operativt genom

kontroller och omhändertaganden, kommer de i olika situationer i kontakt med såväl perifera som etablerade aktörer.

I Danmark menas, angående mc-gäng, att det finns en skillnad i polisiär taktik när det gäller bemötandet av individer med fast anknytning till mc-miljön och de personer som befinner sig i periferin av en sådan miljö (Rigspolitichefen 2002). Skillnaden i de två tillvägagångssätten består i att mer oetablerade aktörer anses påverkningsbara genom samtal, medan etablerade aktörer inte anses vara möjliga att influera på samma sätt och åtgärderna eller ”störningarna” således främst består av omhändertaganden och kontroller.

Den störande effekten kan ta positiva former. Genom kommunikation skapar poliser relationer till kriminella gängs eventuella rekryter och visar etablerade kriminella att man är i närheten (Forkby 2007). Syftet är förebyggande, men en positiv bieffekt kan bli att man visar en annan bild av polisen än den som är gängse i kriminella kretsar, ”att poliser är människor av kött och blod” (Björk 2006, s. 47).

Mötet med organiserad brottslighet, såväl potentiella nyrekryterade som etablerade medlemmar, kännetecknas av en varaktighet som man inte finner i polisens tillfälliga möte med allmänhet eller med individer som vid enskilda tillfällen gjort något brottsligt (jfr Wästerfors 2007). Varaktigheten kan bero på att det rör sig om individer som ofta är misstänkta för olika lagöverträdelser och av det skälet har täta kontakter med polisen (Björk 2006).

Vissa kriminella individer är påverkbara genom samtal och kommunikation. Andra är inte lika mottagliga.

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande rapport är att undersöka otillåten påverkan från aktörer inom organiserad brottslighet, som riktas mot poliser och civilanställda inom polismyndigheterna. Nedan följer frågeställningar ur fyra olika perspektiv.

- *Från organiserad brottslighets perspektiv:* Vilka former av otillåten påverkan väljs? Var sker påverkan och vem utför den? Vilka olika typer av påverkare finns inom grupperingar och nätverk?
- *Från den utsattes perspektiv:* Vilka konsekvenser har påverkan, på både kort och lång sikt? Vilka polisanställda drabbas av påverkansförsök? Upplever man ett stöd från kollegor, chefer, anhöriga med flera? Försöker man skydda sig genom att vidta egna ”förebyggande åtgärder”?

- *Från de anhörigas perspektiv:* Vad har påverkan för konsekvenser på kort och lång sikt?
- *Från arbetsplatsens perspektiv:* Vad har påverkan för konsekvenser på arbetsplatsen? Finns negativa spridningseffekter? Vilka motåtgärder och stödformer vidtas?

Ytterligare en fråga som kommer att behandlas i rapportens slutkapitel är vilka brottsförebyggande och brottsbekämpande strategier som kan formuleras mot bakgrund av resultaten.

Disposition

Förutom denna inledning består rapporten av ytterligare sex kapitel. Det första beskriver de metoder och material som använts i undersökningen. Det avslutas med en modell som används i analysen av studiens empiriska material. Modellen är baserad på tidigare forskning.

Därefter följer tre kapitel där resultat från undersökningen redovisas. Det första tar upp vilka former påverkansförsök tar och var de sker. Det andra berör vem som påverkar. Även vilka motiv och vilken kapacitet gärningspersonerna har tas upp. Det tredje kapitlet handlar om konsekvenserna av påverkansförsök och vilka polisanställda som drabbas.

Rapportens två avslutande kapitel innehåller slutsatser (kapitel 6) respektive förslag till förebyggande och lindrande åtgärder (kapitel 7).

2. Metod

För att undersöka otillåten påverkan mot poliser som möter organiserad brottslighet användes och kombinerades flera olika metoder (jfr *triangulering* i Bryman 1997). En enkätundersökning riktades till poliser och civilanställda på polismyndigheterna och intervjuer genomfördes. Både utsatta poliser och deras anhöriga intervjuades, liksom personer som kan ha haft som intresse att påverka poliser. För att få en bättre bild av vilka situationer som poliser riskerar att möta aktörer ur organiserad brottslighet har även deltagande observationer gjorts. Slutligen har seminarier med sakkunniga inom Polisen och andra relevanta myndigheter varit till hjälp för att säkerställa att slutsatser och analyser är rimliga.

Enkätundersökning

Två enkäter skickades ut – en till poliser och en till civilanställda (se bilaga 1 respektive 2). Enkäterna innehöll frågor om exempelvis huruvida man hade blivit utsatt för någon av de olika formerna av otillåten påverkan, av vilken gruppering och vilka konsekvenserna blivit. Utsattheten rörde tidsperioden från första januari 2007 tills enkäterna inkom under sommaren 2008.

Utformningen av enkäterna gjordes i samspråk med den till projektet knutna referensgruppen.⁴ En stor del av ett första seminarium gick åt till att diskutera vilka former av grupperingar och kriminella nätverk som skulle inkluderas i enkäten. Av stor vikt för projektet var att kunna jämföra olika sorters grupperingar med avseende på otillåten påverkan. Resultatet blev en vid definition av organiserad brottslighet, där det var viktigt att använda termer och begrepp som polismyndigheterna själva använder sig av i sina analyser av organiserad brottslighet. I synnerhet när det gäller grupperingar var det en fördel att kunna använda sig av alternativ som inte uppfattades som främmande för enkätbesvararna. Tidsperioden och vissa frågor valdes med utgångspunkt från tidigare forskning, i synnerhet Brå:s tidigare undersökning om otillåten påverkan (Brå 2005:18).

Innan enkäten till poliserna skickades ut testades den på 21 poliser från olika enheter och polismyndigheter. Detta rekommenderas för att säkerställa att frågor och svarsalternativ är rimliga och förståeliga för dem som slutligen blir en del av urvalet (Dahmström 2005).

Antalet utskickade enkäter uppgick till 3 832 till poliser och 954 till civilanställda. De båda urvalen gjordes med hjälp av Polisens administrativa centrum och inkluderade poliser och civilanställda i landets samtliga 21

⁴ Vilka som ingick i referensgruppen framgår av förordet.

polismyndigheter jämte Rikskriminalpolisen och Rikspolisstyrelsen, och utgjordes av två obundna slumpmässiga urval. Enkätbesvararna motsvarar i stor utsträckning den faktiska fördelningen av poliser och civilanställda med avseende på geografisk spridning, kön och ålder.⁵

Svarsfrekvensen fördelade sig enligt följande:

Tabell 1. Svarsfrekvens.

Svarsfrekvens	Procent	Antal
Poliser	70	2 698
Civilanställda	83	796
Samtliga	73	3 494

Tabell 1 visar att svarsfrekvensen var högre bland de civilanställda än bland poliserna. Att sammanlagt strax under tre fjärdedelar av dem som enkäterna skickades till besvarade dem får ses som en god svarsfrekvens (jfr Ekenvall 2008), i synnerhet med tanke på att enkäten skickades ut under sommarmånaderna – något som kan inverka negativt på svarsfrekvensen (Ejlertsson 2005).

Vissa av de poliser och civilanställda som ingick i urvalet var inte i tjänst på grund av långtidssjukskrivning, tjänstledighet, utlandstjänstgöring eller pension. Detta borde helst ha undvikits då rapporten fokuserar på poliser som var yrkesverksamma under den period som enkäten berör, det vill säga under tidsperioden från första januari 2007 och cirka 18 månader framåt. Att personer varit frånvarande av ovannämnda skäl kom till Brå:s kännedom främst genom att deras kollegor hörde av sig. Hur stor del av dem som inte besvarat enkäten som varit frånvarande är omöjligt att säga, och det är således svårt att uppskatta huruvida svarsfrekvensen påverkades av att poliser eller civilanställda som skulle fått enkäten inte var i tjänst. Några enstaka poliser avstod från att besvara enkäten men skickade den ändå tillbaka till oss, ibland med motivering.

Intervjuer

Utöver enkätundersökningen behövdes en kvalitativt inriktad metodik för att mer utförligt kunna beskriva otillåten påverkan. Intervjuer gjordes därför med främst två olika grupper. Poliser som blivit utsatta för otillåten påverkan och personer med koppling till organiserad brottslighet som vid olika tillfällen kan ha haft intresse av att otillåtet påverka poliser eller faktiskt utfört påverkansförsök. Även utsatta polisens anhöriga var en

⁵ Se bilaga 3. I förhållande till samtliga enkätbesvarare utgör de civilanställda 23 procent. Bland polisanställda generellt är andelen civilanställda 31 procent (Polisens årsstatistik 2007).

viktig, men svår, grupp att nå. Sammanlagt intervjuades 62 personer som fördelas enligt följande:

- 41 poliser som blivit utsatta för någon form av otillåten påverkan från organiserad brottslighet, eller hade kunskaper som var relevanta
- 7 anhöriga
- 14 personer som har eller har haft kopplingar till de former av kriminella grupperingar och nätverk som studeras

Majoriteten av de intervjuade poliserna och samtliga personer med koppling till organiserad brottslighet, var män. Tidigare forskning visar att det finns kvinnor inom narkotikanätverk, ibland på ledande befattningar. Deras antal beskrivs dock ofta som mycket litet (van Duyne och Levi 2005, jfr Brå 2007:7). Mot bakgrund av resultat från sådana forskningsöversikter är det föga förvånande att våra intervjupersoner framför allt talar om manliga brottslingar. Även om kvinnor säkerligen förekommer i de kriminella nätverken är de inte synliga i vårt material om otillåten påverkan.

Utsatta poliser nåddes genom kontakter inom polismyndigheterna och genom deltagarna i den referensgrupp som var knuten till projektet. Mis-sivbrevet till enkäten innehöll information om att intervjupersoner söktes och på den vägen tillkom några. Till viss del fick detta en spridningseffekt och poliser som fått enkäten, men inte blivit utsatta själva, kontaktade kollegor som blivit det och som i sin tur kontaktade Brå för intervjuer (jfr snöbollsmetoden i Jupp, Davies och Francis 2000). Alla intervjuade poliser, som utsatts för påverkansförsök, hade utsatts av aktörer som de uppfattat tillhöra organiserad brottslighet. Några poliser hade utsatts även av andra aktörer, men de citat som förekommer i rapporten rör endast påverkansförsöken från organiserad brottslighet.

För att förstå otillåten påverkan är en viktig grupp att nå just påverkarna. Försök att nå dessa gjordes genom Kriminalvården samt frivilligorganisationer där kontaktpersoner informerades om projektet och vilka typer av intervjupersoner som var aktuella. De intervjupersoner som valde att ställa upp har själva uppgett att de ingått i eller funnits i utkanten av de kriminella grupperingar och nätverk som studeras i föreliggande rapport. De flesta har själva tagit till otillåten påverkan, men samtliga kunde resonera om varför och hur påverkansförsök används inom organiserad brottslighet. Intervjuerna utformades på ett sådant sätt att det inte ställdes frågor om gärningspersonens egen brottslighet och agerande utan om vad otillåten påverkan fyller för funktion. Samtliga personer berättade dock om händelser de själva upplevt.

Intervjuerna med poliser och anhöriga var centrala för att förstå konsekvenserna av otillåten påverkan. Intervjuerna med påverkare gav en tydligare bild av varför otillåten påverkan används.

Utdrag ur intervjuerna som redovisas i rapporten har anonymiserats och bearbetats till läsbar form. De individer som har haft ett intresse av att påverka poliser benämns i rapporten som ”intressent” eller ”påverkare”.

Deltagande observationer

Ytterligare en metod som använts i studien är observationer där poliser vid olika enheter följts under sitt arbete. Polisen riskerar att möta organiserad brottslighet i mycket olika situationer. Det kan vara alltifrån den enskilda uniformerade polisens mer eller mindre slumpmässiga möte till den strategiska verksamhet som präglar aktionsgrupper eller speciella enheter. Stora delar av polisernas vardag, oavsett enhet, utgörs av ”tyst” kunskap där aspekter av det vardagliga arbetet kan vara svåra att formulera, kanske även för poliserna själva, för att inte tala om svårigheten att återge en situations komplexitet i efterhand (Björk 2006). Men att agera i en situation är något som i allra högsta grad präglar polisarbetet (Collins 2008), och deltagande observationer ger möjlighet att observera denna situation och de olika aktörernas ageranden.

Deltagande observationer är en metod som innebär att forskaren ”ger sig ut på fältet” tillsammans med dem som studeras. I den här studien har det liknat klassiska former, som ”ride-alongs” (Collins 2008) med poliser, där Brå:s medarbetare åkt med poliser under ett eller flera arbetspass. Poliserna uttryckte intresse för projektet och var måna om att försöka besvara de frågor som uppstod.

Fokus för observationerna har legat på de tillfällen då poliser vid olika enheter mött aktörer med koppling till organiserad brottslighet och att observera hur poliserna agerar och vilken respons deras agerande får. Dessa tillfällen har främst rört spaning och kontroller. Dock har de deltagande observationerna även inkluderat samtal om hur poliserna uppfattar organiserad brottslighet och dess aktörer, och hur de tänker kring sitt eget arbete och otillåten påverkan. Dessa samtal kan liknas vid informella eller ostrukturerade intervjuer (jfr Bryman 1997).

Totalt sett uppgick de deltagande observationerna till 17 tillfällen där Brå:s medarbetare i projektet följde med poliser i deras yrkesutövning. Det rörde sig om poliser som arbetar vid olika enheter och polismyndigheter, i såväl stora som små städer.

Fältanteckningar från de deltagande observationerna redovisas i rapporten, och då mycket tid under observationstillfällena bestått av samtal mellan Brå:s medarbetare och poliser kan vissa av anteckningarna liknas vid intervjuer. Det vill säga, den observerande är delaktig i högre grad än vad som är vanligt när denna metod används (jfr Ekman 1999).

Seminarier

En referensgrupp⁶ har följt projektet. Den bestod av personer från olika polismyndigheter, Rikskriminalpolisen, samverkande myndigheter som Åklagarmyndigheten, Tullverket, Kriminalvården och Kustbevakningen. Under projektets gång samlades referensgruppen vid tre tillfällen. Första tillfället var tidigt i processen, med syftet att komplettera den bild som ges av tidigare forskning och som utgjorde underlag till utformningen av enkäten. Vid det andra tillfället presenterades och diskuterades preliminära tolkningar av enkätundersökningens resultat. Det tredje och sista seminariet ägnades åt möjliga förebyggande och lindrande åtgärder. Vid de två sistnämnda seminarierna bjöds personer som inte ingick i referensgruppen in, för att även andra kategorier av poliser skulle delta i diskussionen.

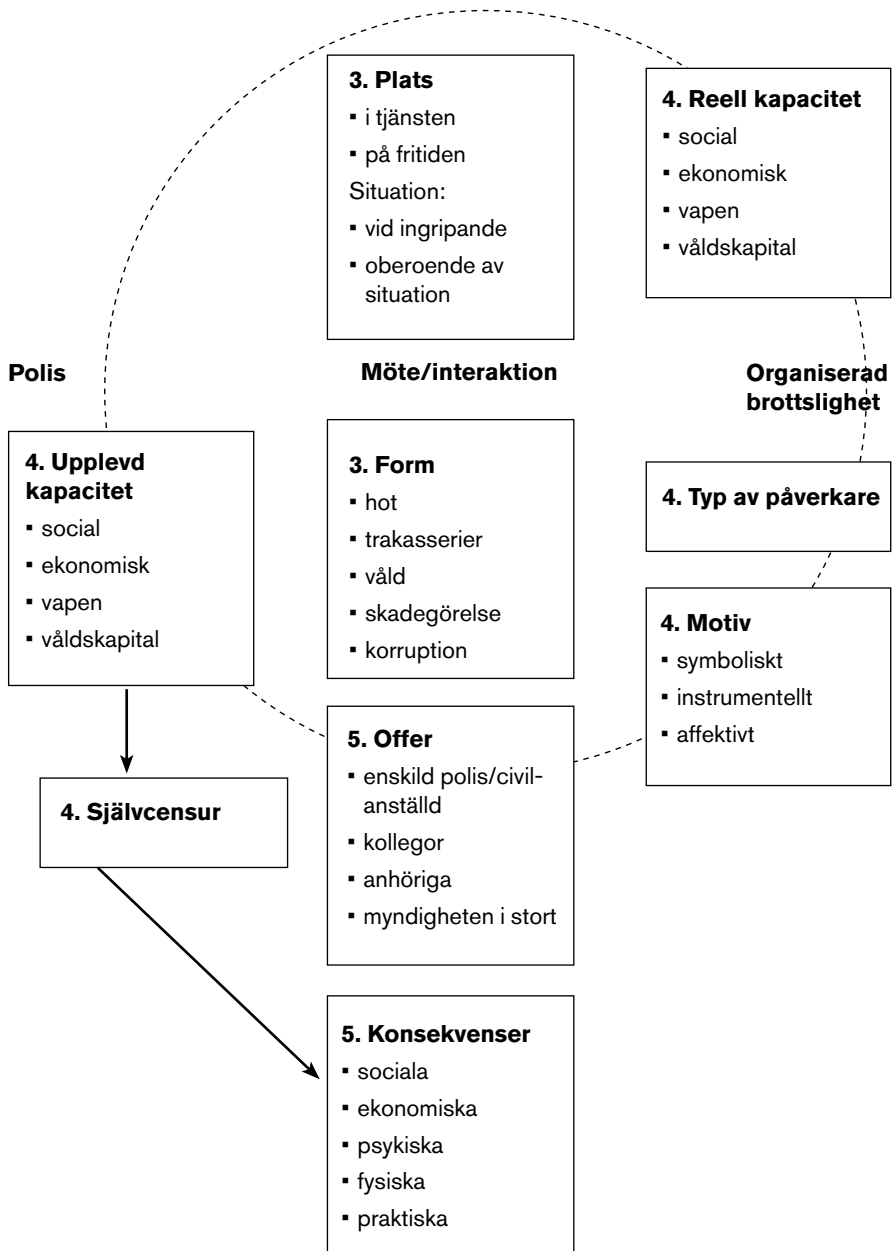
Analysmodell

Otillåten påverkan mot polisanställda har analyserats med hjälp av en modell som är baserad på tidigare forskning (se Brå 2005:18, Brå 2008:8). Analysmodellen fokuserar på själva mötet (cirkeln i modellen), eller interaktionen, mellan polis och organiserad brottslighet och vilka beståndsdelar detta möte utgörs av, samt konsekvenser av påverkansförsök. Modellen har använts för att strukturera, dels tidigare forskning, dels resultaten från de olika metoderna.

Aktörer med koppling till organiserad brottslighet möter poliser på olika platser och i olika situationer, där otillåten påverkan kan ske. Påverkan antar olika former beroende på motiv, och det finns olika uppfattningar om påverkarnas kapacitet. Polisens upplevelse av grupperingens kapacitet kan skilja sig från den reella kapaciteten. Därför kan den upplevda kapaciteten leda till konsekvenser även utanför mötet – något som i modellen grafiskt illustreras med "Självcensur"-rutans position i förhållande till mötescirkeln. Självcensur kan innebära att även den som inte blivit utsatt för otillåten påverkan undviker möten med organiserad brottslighet. Påverkansförsök kan alltså drabba både en enskild polis, dennes kollegor och anhöriga.

Siffrorna i rutorna är en anvisning till i vilket kapitel tidigare forskning och resultaten från studien om den aktuella rutans innehåll redovisas.

⁶ Deltagarna nämns i förordet.

Figur 1. Modell över otillåten påverkan mot polisanställda som möter organiserad brottslighet.

3. Hur ser påverkan ut?

Här presenteras tidigare forskning och resultat om formerna för otillåten påverkan. Kapitlet inleds med några centrala resultat, varpå de olika formerna presenteras var för sig. Även den situation i vilken otillåten påverkan uppstår kommer att beröras då de olika formerna ofta är synnerligen situationsbundna. Kapitlet kommer även att beröra de motiv som gärningspersonerna eller intressenterna tillskrivits, vilket ytterligare underlättar en förståelse av otillåten påverkan. Motiv kommer att behandlas mer utförligt i kapitel 4.

Några centrala resultat

Ett centralt resultat är att majoriteten av de polisanställda som besvarat enkäten inte utsatts för otillåten påverkan från organiserad brottslighet under en 18 månaders period.⁷

I diagram 1 visas andelen poliser respektive civilanställda som i enkäten angivit att de utsatts för någon av de fem formerna av otillåten påverkan.

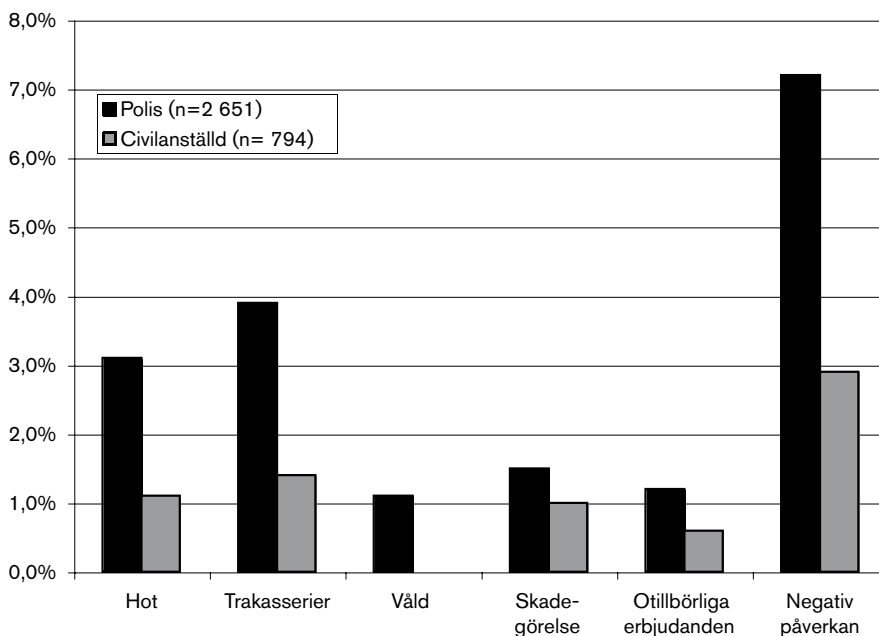

Diagram 1. Andelen poliser och civilanställda som uppgett att de utsatts för otillåten påverkan från organiserad brottslighet under ca 18 månader. Procent.

⁷ Se bilaga 1 och 2 för frågornas exakta formulering.

Andelen personer som uppgett att de utsatts för hot, trakasserier, våld och/eller skadegörelse visas i stapeln över negativ påverkan.

Diagrammet visar att trakasserier är den vanligaste påverkansformen, därefter följer hot, skadegörelse, otillbörliga erbjudanden och slutligen våld. Även om poliser uppgett påverkansförsök i högre grad än civilanställda drabbas även de sistnämnda.

Av poliserna som besvarat enkäten hade 7 procent utsatts för en eller flera former av negativ påverkan. Uppskattningsvis motsvarar denna procentsats 1 280 poliser i den verkliga populationen.⁸ När det gäller otillbörliga erbjudanden angav 1 procent att de fått erbjudanden från aktörer med koppling till organiserad brottslighet. Uppskattat till poliser generellt skulle det röra sig om 222 poliser som fått otillbörliga erbjudanden.

För de civilanställda är motsvarande siffra 3 procent när det gäller negativ påverkan, vilket motsvarar 231 civilanställda generellt. Otillbörliga erbjudanden uppgavs av 1 procent. Uppskattningsvis motsvarar detta 50 civilanställda generellt.⁹ Observera att en 95-procentig konfidensintervall för otillbörliga erbjudanden till civilanställda hamnar mellan 8 och 92 personer.

I Brå:s tidigare undersökning angav 12 procent av poliserna att de utsatts för otillåten påverkan i form av hot, trakasserier, våld och/eller skadegörelse (Brå 2005:18). Den siffran inkluderar dock påverkan från fler aktörer än organiserad brottslighet. Omkring en fjärdedel av påverkansförsöken uppfattades komma från de former av kriminella gäng och nätverk som undersöks i denna studie. Den angivna utsattheten i föreliggande undersökning är med andra ord något högre än i Brå:s tidigare undersökning.

Då studien endast fokuserat på påverkansförsök från organiserad brottslighet och inte alla typer av aktörer, ter sig nivåerna i diagrammet rimliga. En möjlig förklaring till den högre rapporterade utsattheten i denna undersökning är att urvalet i högre grad är representativt för polisanställda generellt.¹⁰ Till viss del kan skillnaden i resultat även förklaras av att Polisen i dag har intensifierat sitt arbete mot organiserad brottslighet (Justitiedepartementet Ds 2008:38, Brå 2008:22).

En slående skillnad mellan de två undersökningarna är att våld och skadegörelse är mindre vanligt förekommande i denna studie. En del av förklaringen ligger i att den tidigare undersökningen inkluderade enskilda aktörer som uppfattades vara missbrukare, enskilda kriminella eller personer med en psykisk störning. Tidigare forskning stödjer en bedömning

⁸ Denna siffra är en punktskattning, konfidensintervallen redovisas i bilaga 3, tabell 1.

⁹ Siffrorna är punktskattningar, se konfidensintervallen, särskilt för de civilanställda, i bilaga 3, tabell 1.

¹⁰ I den tidigare undersökningen ingick exempelvis inga polisassistenter, och en lägre andel polisinspektörer i förhållande till de högre befattningarna (se Brå 2005:18).

om att organiserad brottslighet i stor utsträckning undviker våld och väljer mer subtila påverkansformer (van Duyne och Levi 2005, jfr Brå 2007:7).

Hot – tidigare forskning

I enkäten definierades hot som olaga hot eller liknande straffbara gärningar. Hot kan ta olika former och antingen framföras direkt eller framkomma via omvägar, exempelvis underrättelsearbete eller telefonavlyssning (Brå 2005:18).

Hoten gäller ofta hot om våld mot den egna personen, men kan även innebära att man hotar att skada andra som befinner sig i polisens omgivning, exempelvis anhöriga (RPS 1999:1).

Hot kan anses vara statushöjande, och då i synnerhet om hoten yttras i närvaro av andra medlemmar av organiserad brottslighet (KUT Skåne 2003). Det rör sig vid sådana tillfällen om hot som bekräftar och förstärker den individuella medlemmens identitet och förhållningssätt gentemot polisen. Hot drar dock till sig viss uppmärksamhet och är något som undviks av etablerade aktörer, till förmån för de former av trakasserier eller subtila hot som inte är straffbara (Brå 2005:18, Brå 2008:8).

Det går att skilja mellan hot som har sin upprinnelse i situationer där exempelvis gärningspersonen är berusad eller i affekt och hot som framförs av instrumentella skäl för att påverka en polis tjänsteutövning. Även den första kategorin av hot kan få långtgående konsekvenser om det rör sig om en gärningsperson som tillhör en kriminell gruppering, eller är känd för att sätta sina hot i verket (RPS 1999:1). Det är enbart de hot som tolkas som försök till otillåten påverkan som intresserar oss här, inte alla former av hot som kan inträffa i polisernas vardagliga arbete.

Vanligast är att det stannar vid hot, de flesta hot är inte ämnade att sättas i verket (Calhoun och Weston 2009, Brå 2008:8, Fyfe och McKay 2000). När gärningspersoner tillhör organiserad brottslighet finns sällan behov av att ta till våld, det vill säga att förverkliga hotet, en fråga som diskuteras mer utförligt i avsnittet om våld.

Hot – resultat

Andel som utsatts för hot:

- 3 procent
- 1 procent

I enkätundersökningen svarade 3 procent av poliserna att de utsatts för olaga hot eller andra liknande straffbara gärningar från organiserad brottslighet under en 18-månadersperiod. Syftet uppfattades vara att försöka påverka yrkesutövningen eller skedde som en följd av denna. Motsvarande siffra för de civilanställda var 1 procent, men då de utgör få personer kommer resultatredovisningen att främst röra polisernas utsatthet.

Det absolut vanligaste var att hotet mot poliserna framfördes personligen (72 procent) och i tjänsten (89 procent). Även de civilanställda som drabbats av hot blev oftast hotade på arbetet, och hotet framfördes personligen eller via telefon.

Av de poliser som angivit att de blivit utsatta för hot angav 51 procent att de blivit utsatta för hot 2–3 gånger och 9 procent att de blivit utsatta för hot fler än tre gånger. Av dem som blivit utsatta mer än en gång och besvarat frågan om det rörde sig om samma gruppering angav drygt hälften (52 procent eller 16 personer) att hoten härrörde från individer från samma gruppering vid flera av dessa tillfällen.

Enligt de utsatta poliserna gällde hoten främst hot om våld mot den egna personen (91 procent), men några poliser angav att det rörde sig om hot mot anhöriga, kollegor eller andra.

Enkätundersökningen visar upp en bild av hot som främst tycks uppstå i situationer då en uniformerad polis i yttre tjänst arbetar operativt snarare än att det rör sig om målinriktade och planerade hot. Hoten slår sällan mot den privata sfären. Det är ovanligt med hot om våld mot anhöriga. En typisk situation illustreras i följande intervjuцитat:

Då vänder han sig mot mig och säger nånting i stil med ”det kommer bara någon dag när du går på stan och då kommer jag ta dig”. Det här uppfattade jag som ett hot mot mig. (Intervju med polis)

En annan intervjuperson beskriver en liknande händelse:

Jag vet inte varför han tog ögonkontakt med just mig. Ingen aning faktiskt. Men han vände sig mot just mig. Sen pekar han på mig, med handen, som att det vore en pistol, och säger att han ska döda mig. (Intervju med polis)

Det är sällan som hot varit så beräknande att de skett efter exempelvis en omhändertagandesituation genom att en påverkare har kontaktat en enskild polis per telefon eller brev. Sådana fall förekommer, men i form av trakasserier, och de behandlas därför i avsnittet om trakasserier.

Att få polisen passiv

De poliser som angett att de utsatts för hot har upplevt följande motiv som vanligast:

Tabell 2. De vanligaste motiven till hot enligt de drabbade poliserna (n=81).¹¹

	Procent	Antal
Hat, vrede, besvikelse	57	46
Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation	53	43
Maktdemonstration	35	28
Markering	32	26
Få/uppå högre status inom gruppering	26	21
Attackera polisen som myndighet	22	18
Missbruk	16	13
Hämnd	15	12

De vanligaste motiven vid hot uppfattas vara hat, vrede och besvikelse och tycks alltså ha en känslomässig grund och inte nödvändigtvis vara av instrumentell karaktär. Att manifesteras ett hat emot polisen är, i enlighet med tidigare forskning, något av en merit inom vissa kriminella kretsar (Brå 1999:6, KUT Skåne 2003). Nästan lika vanligt var att försöka skrämman till passivitet i enskilt ärende eller situation, vilket kan te sig som ett synnerligen instrumentellt mål. Då det, enligt intervjuerna, ofta uppstår i den aktuella situationen rör det sig troligen om att få polisen att underlåta att genomföra ett ingripande. Man kan således tala om att det rör sig om en begränsad och situationsbunden instrumentalitet.

Hot via omvägar

En låg andel av dem som utsatts för hot fick kännedom om hoten via omvägar, exempelvis från kollegor eller individer i den kriminella sfären. Dessa typer av hot, som alltså inte framförts personligen eller direkt till en polis, har i högre grad förknippats med större kapacitet att göra verklighet av hotet (jfr Calhoun och Weston 2009). Det är även en bild som ges

¹¹ Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera olika motiv, och procentsatsen anger hur stor andel av dem som utsatts för hot som har angivit vardera motiv. Exempelvis innebär det att omkring varannan enkätbesvarare som utsatts för hot har angett alternativet "Hat, vrede, besvikelse" som motiv.

i intervjuerna, där det ibland ges uttryck för att hotet känns mycket mer ”verkligt” i och med att man upplever det som att någon sitter och planerar att verkligen verkställa något, och det är således mycket mer skrämmande än ett öppet hot. En polis förklarar hur han såg på ett hot som kom honom till kännedom via omvägar:

Det är nästan värre än [direkta] hotelser. För det är vid sådana som man kan misstänka att de verkligen kommer att göra något. (Intervju med polis)

När individer som själva befinner sig i den kriminella sfären berättar för en polis om ett angrepp som en tredje person planerar att utföra, uppstår problemet att värdera informationskällan på ett korrekt sätt. Alla tips behöver inte ha substans.

Trakasserier – tidigare forskning

Trakasserier kan ta olika former. Det måste inte alltid röra sig om brottsliga handlingar utan kan till exempel yttra sig i ständiga JO-anmälningar, motanmälningar eller okynnesanmälningar (Brå 2005:18, se även ”skenkonflikter” i Gustafsson 2008). Ibland kan trakasserier upprepas flera gånger mot vissa poliser och skapa osäkerhet i yrkesrollen (jfr RPS 1994:2). I arbetet med enkäten till den tidigare Brå-undersökningen (Brå 2005:18) framkom uppgifter om att påverkare hade satt i system att anmäla. Dessa påverkares anmälningar uppfattades ha ett trakasserande syfte och skilde sig därmed från andra aktörers mer eller mindre befogade anmälningar. Det centrala är att det uppfattats som en trakasseriform av den utsatte polisen.

Även fall där aktörer beställt varor från postorderföretag i mottagarens namn har förekommit (Brå 2005:18). Det kan också röra sig om att medlemmar från ett gäng kör fordon runt bostaden eller på andra sätt dyker upp i närheten av en enskild polis bostad (Brå 2008:8, Brå 2005:18, Calhoun 1998), vilket inte är ett brott i sig men kan uppfattas som hotfullt.

Trakasserier kan innebära förtäckta hot som väcker osäkerhet om eventuella framtida handlingar och om vem som egentligen kommer att utsättas för handlingen (Calhoun 1998).

Gemensamt för alla former av trakasserier är att de uppfattas som hotfulla och inkräktande på den enskildes yrkesutövning och i somliga fall privatliv.

Att använda sig av trakasserier som en form av makt demonstration kan innebära kartläggning eller att vara synlig i närheten av mottagarens privata sfär (Brå 2005:18). Kartläggningen kan resultera i listor över polisens namn, hemadress och passfoton på poliser och deras anhöriga, som hittas då polisen genomför husrannsakan. Ofta kan dessa listor ligga framme

och är lätta att hitta. Det finns fall där aktören sannolikt förväntat sig att poliserna ska hitta namnlistorna och förlitat sig på att det sprider sig bland poliserna att aktören har förmåga att ta fram data och övervaka dem (Brå 2005:18).

Det är ett problem att trakasserier inte alltid är straffbara handlingar. Sådana trakasserier är svårare att motverka och kan försiggå relativt öppet (jfr Lodenius 2006). Det är till exempel inte ett brott att stå bredvid någons bil eller att vara i närheten av en polis och enbart titta på denne. Dessa till synes enkla företeelser kan upplevas som mycket hotfulla och obehagliga då de utförs av aktörer med kopplingar till eller medlemskap i kriminella grupperingar. Det här utvecklas vidare i avsnittet om kapacitet och konsekvenser.

Trakasserier – resultat

Den vanligaste formen av otillåten påverkan är trakasserier. Fyra procent

Andel som utsatts för trakasserier:

- 4 procent
- 1 procent

av poliserna uppger att de blivit utsatta för subtila hot som ofta inte är straffbara, förtal eller ofredande från organiserad brottslighet under den studerade 18 månaders perioden.

Personer i organiserad brottslighet använder ofta trakasserier när de vill påverka, sannolikt är de medvetna om var gränsen för exempelvis olaga hot går. Det illustreras i följande citat. Det första kommer från en utsatt polis, det andra från en person som har ingått i flera kriminella nätverk:

De kan inte hota oss rakt upp och ner för då blir de ju gripna. Då kommer de här fulgrejerna i ryggen i stället. (Intervju med polis)

För det mesta är det indirekt. Som kriminell vet man att det kan användas emot en i en rättegång. Man säger ungefär ”jag ska ta reda på var du bor och hämnas”, det senare är underförstått. (Intervju med intressent)

Citaten ovan ger en bild som upprepade gånger beskrivits av såväl poliser som intressenter – medvetenheten om att hot mot tjänsteman innebär att man riskerar ett straff och att poliser kan bli mer angelägna om att öka insatserna mot personer som hotar. För vissa inom organiserad brottslighet är kriminaliteten ett yrke, och det är därför inte förvånande att det även

finns ett ”know-how” kring otillåten påverkan.

Av de poliser som blivit utsatta för trakasserier har 83 procent blivit det i tjänsten, det vill säga trakasserier sker i något högre grad på fritiden än hot. En polis berättar om en typisk händelse som rör den privata sfären:

Polis: Så en förmiddag kommer det upp två stycken hojar...

Intervjuare: I hemmet alltså?

Polis: Ja precis, jag hörde ju att det var något så jag gick ut, och de tittade på mig som att ”ja, här är vi, bara så du vet”, och så åkte de. Inget hot, ingenting, men det behövs inte. (Intervju med polis)

Av de poliser som angivit att de blivit utsatta för trakasserier uppgav 46 procent (47 personer) att de blivit utsatta för trakasserier 2–3 gånger och 21 procent (22 personer) att de blivit utsatta för trakasserier fler än tre gånger. De som blivit utsatta mer än en gång fick frågan om det rörde sig om individer från samma gruppering vid flera av dessa tillfällen, och av dem som besvarade den frågan angav 79 procent (38 personer) att så var fallet. Det kan å ena sidan vara ett uttryck för att aktörer inom organiserad brottslighet riktar in sig på vissa poliser, men å andra sidan kan det vara en konsekvens av att polisen riktar in sig mot dessa aktörer. Otillåten påverkan blir då ett svar på polisens arbete mot aktörerna.

Av de civilanställda hade en procent (11 personer) utsatts för trakasserier, vilket gör det till en av de vanligare påverkansformerna även för dem. De flesta hade utsatts på arbetet genom obehagliga telefonsamtal eller sett tecken på kartläggning av dem eller av myndighetens arbetsformer.

Trakasserier antar många former

De vanligaste formerna av trakasserier fördelar sig enligt enkätsvaren på följande sätt:

Tabell 3. De vanligaste formerna av trakasserier (n=103).¹²

	Procent	Antal
Subtila hot vid möte	22	23
Någon har fotograferat eller spelat in dig på band	20	21
JO-anmälan, motanmälan, okynnesanmälan	18	19
Någon "råkade" befinna sig på samma plats som du	17	18
Tecken på kartläggning av dig	15	15
Obehagliga telefonsamtal	14	14
Fått kännedom om hot via kollegor	13	13
Tecken på kartläggning av myndighetens arbetsformer	12	12
Någon har kört runt fastighet med fordon	11	11
Tecken på kartläggning av anhöriga	6	6

Som visas i tabell 3 tar trakasserier många former, och svaren är förhållandevis jämnt fördelade. Flest poliser har angett att subtila hot uttrycktes vid ett möte, exempelvis i samband med ingripande. Exempel på subtila hot var kommentarer om polisernas eventuella numerära underläge, om deras privatliv eller att man frågade efter polisernas tjänstenummer och namn med undermeningen att de gjort något fel i sin yrkesutövning eller för att ge poliserna en känsla av att vara mindre anonyma. Under en deltagande observation där en grupp poliser stoppat en person försöker personen antyda att poliserna överskrider sina befogenheter:

Några av poliserna talar med mannen, medan kollegor har uppsikt över området och situationen. Deras kroppshållning och samtalston indikerar att de är vana vid liknande arbetsuppgifter. Mannens frustration över att bli stoppad yttrar sig då han frågar den närmaste polisen följande: "Vad heter du? Jag tänkte apropå det här med JO-anmälan." (Fältanteckning från deltagande observation)

Genom att lämna ut namnet exponeras privatpersonen bakom uniformen. Det är ett tämligen vanligt tillvägagångssätt vars syfte uttrycks på följande sätt av en intervjuperson:

Det är ju ett sätt att visa att de vet något mer om mig som person och inte bara som en i uniform. (Intervju med polis)

¹² Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera alternativ.

En person med koppling till organiserad brottslighet illustrerar företeelsen på följande sätt:

Polisen ser det som ett hot när man ber om leg, och det är ju i och för sig ett hot. Även om det inte är ett hot. Man ber om leg för att man vill visa att man kan få veta vad personen heter. (Intervju med intressent)

Även kartläggning och att någon har fotograferat eller spelat in en polis på band kan tolkas som försök att synliggöra och exponera privatpersonen bakom uniformen. Ibland kan det vara en väldigt påtaglig form av kartläggning:

Polis: Sen vet jag att de stod utanför vår arbetsplats och väntade ut oss, för att titta var vi åkte hem.

Intervjuare: De försökte dölja sig själva lite grann?

Polis: Nja, vi kände ju igen dem, men jag såg att de stod och väntade lite längre bort. De ville ju skugga oss men de var så klantiga så det gick inte. (Intervju med polis)

Enstaka poliser hade angett skadegörelse som en form av trakasserier. En tolkning är att det då rör sig om lindriga former av skadegörelse som inte kan definieras som brottet ”skadegörelse”, utan i stället fungerar som en påminnelse om att grupperingen vet hur de kan nå polisen i dennes hem. Det har även förekommit fall där namnet på en polis dykt upp på husväggar och liknande, vilket är en form av skadegörelse men som kanske inte drabbar den namngivna polisens egendom. Ibland används registreringsskylten på polisens privata fordon för att kartlägga dem och samla in information om enskilda poliser. Även allmänna söksidor på Internet används i det syftet, men även bloggar eller communities (mötesplatser på nätet) där poliser ibland själva lägger upp personlig information (jfr Brå 2009a, Polisförbundet 2009).

Trakasserier mer beräknande än hot

Det kan finnas olika motiv till att utsätta personer för trakasserier. Tabell 4 visar vilka motiv som de utsatta poliserna uppfattade ligga bakom trakasserier:

Tabell 4. Uppfattade motiv till trakasserier (n=103).¹³

	Procent	Antal
Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation	59	61
Markering	50	52
Maktdemonstration	45	46
Hat, vrede, besvikelse	37	38
Attackera polisen som myndighet	26	27
Hämnd	18	19
Få/uppå högre status inom gruppering	17	18
Allmän påverkan (ej i enskilt fall)	12	12

De vanligaste motiven vid trakasserier uppfattades vara något mer instrumentella än vid hot – att skrämma till passivitet, att markera, att demonstrera makt. Motiven som tillskrevs hot präglades i stället av en högre grad av affekt.

Majoriteten av trakasseritillfällena inträffade när den utsatte polisen var i tjänst. Det rörde sig om kommentarer som yttras i förhör, vid kontroll eller stopp. Vissa former av trakasserier kan dock sägas befinna sig i en gråzon mellan situationsbunden och icke-situationsbunden påverkan. Det rör sig vid sådana tillfällen om exempelvis namnlistor med information om poliser. Informationen har sammanställts oberoende av och innan en situation eller möte, men de är ämnade att hittas i en situation som till exempel husrannsakan och utgör där ett subtilt hot. Det finns en strategi bakom sådana former, och visar hur trakasserier kan vara mer beräknande än exempelvis straffbara hot.

Våld – tidigare forskning

Viss organiserad brottslighet strävar efter att undvika fysiskt våld, medan våld snarare kan karakterisera andra grupper. Våldsanvändning kan till och med vara ett krav vid rekryteringen av nya medlemmar (Europol 2007).

Användandet av våld kan förstärkas av ett skrämmande rykte, men våld kan också vara en beståndsdel som används för att uppnå ett sådant rykte (Brå 2008:8, Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008). Som redan nämnts övergår hot och trakasserier sällan till våld. Personer som tillhör kriminella nätverk med ett våldstrykte behöver inte sätta hoten i verket, då hoten har samma effekt som våldet, men inte exponerar personerna lika mycket inför de brottsbekämpande myndigheterna.

¹³ Enkätbesvararen hade möjligheten att fylla i flera alternativ.

Amir (1995) menar att något som kännetecknar väletablerade kriminella grupperingar är institutionaliseringen eller byråkratiseringen av våld: nämligen att denna funktion är specialiserad och utförs av någon med expertkunskaper, som Amir kallar för "the enforcer", eller påtryckare. Att lägga ut våld på entreprenad på någon "utanför" nätverket kan beskrivas som en form av säkerhetsstrategi (Brå 2007:4). Forskningen visar också att det ofta är olika typer av personer som använder trakasserier och hot respektive våld (Calhoun och Weston 2009). De aktörer som vill utföra våldsdåd börjar sällan med trakasserier och hot, de skriker till handling i stället.

Bland vissa kriminella ungdomsgäng ser rekryterarna våld som en merit (Björk 2006). Det gäller även våld som inte ger några direkta materiella fördelar. Bland vissa gäng i USA är våld ett centralt attribut i deras identitet, och slagsmål räknas som specifika symboliska vinster snarare än materiella (Katz 1988, jfr även Messerschmidt 2004).

En tes som framförts är att kriminella nätverk eller grupperingar kännetecknas av att de använder sig av instrumentellt våld (Amir 1995). Antingen riktas våldet mot medbrottslingar som svikit eller mot konkurrenter och utgör då ett sätt att hantera aktörer som kämpar om andelar på samma marknad (Aromaa 2006, jfr Brå 2007:4, Brå 2008:8). Det kan även riktas mot myndigheter som polisen i syfte att skydda den egna verksamheten.

Våld har dock även en symbolisk funktion och behöver inte alltid vara behäftat med uteslutande instrumentella ambitioner. Det kan vid sådana tillfällen vara en fråga om till synes irrationellt våld (Hobbs 2003), som anses värdefullt för att konstruera eller utveckla ett våldsrykte. Det kan handla om att begränsa sin våldsanvändning till symboliska sammandrabbningar som syftar till att etablera eller upprätthålla ett rykte om beredskap att ta till våld (Collins 2008). Ett rimligt antagande är att polisen är en part som lämpar sig särskilt väl för dessa symboliska sammandrabbningar.

Våldsbenägenheten gäller inte alla former av organiserad brottslighet (Wright 2006). "Affärsinriktad" organiserad brottslighet har till exempel ofta färre våldsinslag. Våldet har där inte samma symboliska dimension utan är strikt instrumentellt och förväntas ge vissa på förhand bestämda effekter. Våld är alltså något som liksom öppna hot i stor utsträckning kännetecknar icke-etablerade aktörer.

Våld – resultat

Andelen som utsatts för våld:

- 1 procent
- Inga civilanställda

Enligt enkätundersökningen har en procent av poliserna, men ingen av de civilanställda, blivit utsatta för fysiskt våld mot person från organiserad brottslighet under en 18 månader lång period. Siffran kan tyckas låg, men får sättas i relation till de gärningspersoner som är intressanta i denna rapport, det vill säga aktörer inom organiserad brottslighet. Dessutom har rapporten mätt våld som kan tolkas som påverkansförsök och inte ordinarie knuffar och bråk som uppstått i exempelvis omhändertaganden.

Poliserna uppger färre våldstillfällen än trakasserier och hot. Det vanligaste är att man endast utsätts en gång för våld (drygt hälften av de utsatta poliserna). Endast ett par poliser uppger att de upprepade gånger har drabbats av våld från samma gruppering. Nästan alla som utsatts för våld har utsatts i tjänsten (90 procent).

Få utsatta poliser har i enkäten angett att vapen använts vid våldssituationen. Vid de tillfällen då vapen förekommit har det inte inneburit kniv eller skjutvapen, utan kategorin ”Annat vapen”, och har då oftast varit exempelvis stenar. I intervjuerna förekommer en del fall där vapen använts, även om de är mycket få. En polis beskriver en situation där vapen förekommit:

Han kommer loss och jag hamnar framför honom. Då ser jag att han har en kniv i handen och samtidigt som jag ser det hugger han mot mig. Man kan egentligen säga att han hugger på en gång, men på något sätt lyckas jag flytta på mig, så kniven missar mig. Då lyckas jag låsa hans arm, så att han inte kan rycka tillbaka den och hugga igen. Eftersom han kom med full kraft ramlar vi baklänges båda två. Så vi ligger och rullar runt där, på något sätt lyckas jag hamma över honom. (Intervju med polis)

Våld tycks alltså vara något som sällan är planerat, utan sker under en laddad situation i polisens yrkesutövning och där de vapen som används är de som finns till hands.

Våld sker i stundens hetta

Att våld är något som sker ”i stunden” är något som till viss del vinner stöd av de uppfattade motiven som utsatta poliser angett. De vanligaste motiven visas i tabell 5.

Tabell 5. De vanligaste uppfattade motiven till våld (n=28).¹⁴

	Procent	Antal
Maktdemonstration	50	14
Hat, vrede, besvikelse	46	13
Attackera polisen som myndighet	43	12
Få/uppå högre status inom gruppering	36	10
Markering	29	8
Missbruk	29	8
Skrämman mig till passivitet i enskilt ärende eller situation	25	7

Till övervägande del rör det sig om affektiva motiv, som hat, vrede eller besvikelse, eller symboliska motiv som att attackera polisen som myndighet. Motiv som kan tolkas vara instrumentella, som att skrämman till passivitet i enskilt ärende eller situation, får en relativt låg placering på listan, strax efter missbruk.

Som ovan nämnts är våld en företeelse som anses ge den enskilde medlemmen högre status. På samma sätt som med hot uppfattas detta som ett tämligen vanligt motiv när det gäller våld. En distinktion kan göras i relation till trakasserier, där status inte alls angavs som ett vanligt motiv. En person som från tidiga år ingick i ett kriminellt nätverk framhåller att otillåten påverkan inte behöver vara ett uttryck för den målinriktade rationalitet som ofta förknippas med organiserad brottslighet:

[Den kriminella miljön] är en primitiv miljö, man vill hävda sig. Man vill visa sig tuffare än poliserna, de är ett tacksamt mål. Man vill göra sig mer överlägsen inför poliser. Man har inte råd i den här miljön att visa sig svag inför sina kamrater. (Intervju med intressent)

Vid våld har 29 procent angett missbruk som motiv, det kan jämföras med 16 procent som angett det motivet vid hot. Det finns alltså en viss skillnad; en något högre andel av dem som utsatts för våld har tolkat in ett bakomliggande missbruk som motiv. Enbart nio procent av dem som utsatts för trakasserier angav missbruk som motiv. Detta kan tolkas som att hot och våld är två metoder som tas till av gärningspersoner som är i affekt eller liknande tillstånd.

Det våld som uppstår i ingripandesituationer med aktörer från organiserad brottslighet beskrivs av de utsatta poliserna som synnerligen allvarligt. Skälet är att det begås av personer med stor kapacitet, som ibland också är väldigt oberäkneliga och är svåra att kommunicera med.

¹⁴ Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera alternativ.

På grund av den låga andelen poliser som blivit utsatta för våld är en tolkning att våld inte främst riktas mot poliser, utan att det våldskapital som vissa aktörer förlitar sig på byggs upp genom våld mot andra, troligen främst andra personer inom den kriminella miljön (jfr Brå 2008:8, Fyfe och Sheptycki 2005, Aromaa 2006).

Skadegörelse – tidigare forskning

Skadegörelse omfattar dels skadegörelse mot privat egendom, exempelvis en privat bil, dels skadegörelse mot Polismyndighetens egendom, som tjänstebil eller polisstation. Enligt tidigare forskning tyder mycket på att skadegörelse är en av de mest planlagda formerna av otillåten påverkan (Brå 2008:8).

När skadegörelse drabbar privatlivet utsätts ofta bilen (RPS 1994:2). Skadegörelse kan också riktas mot bostaden (Brå 2008:8, Brå 2009a, Fyfe och McKay 2000). Även om det är en ovanlig form av otillåten påverkan visar tidigare undersökningar att kriminella grupperingar använder den metoden (Brå 2005:18, RKP KUT Rapport 2004:9b).

Skadegörelse – resultat

Andel som utsatts för skadegörelse:

- 2 procent
- 1 procent

En gång blev jag kränkt av en polis. Då sökte jag upp honom i hans privatbostad dagen efter och dagen efter det igen och kastade blomkrukor mot hans hus. Jag ville markera att han kränkt mig. (Intervju med intressent)

Andelen poliser som svarat att de utsatts för fysiskt våld mot egendom från organiserad brottslighet under en 18 månaders period uppgår till två procent, tillsammans med en procent av de civilanställda. Detta innebär att denna påverkansform är vanligare än våld bland enkätbesvararna, men ovanligare än trakasserier och hot.

Strax under hälften (49 procent) av de utsatta poliserna har blivit utsatta för skadegörelse endast en gång under den studerade perioden. Enstaka poliser har blivit utsatta för skadegörelse fler än tre gånger.

Det vanligaste är att bilen skadas, vilket 92 procent av poliserna har angett. Skadegörelse utmärker sig gentemot de andra formerna av otillåten påverkan genom att den i nästan lika hög grad inträffar på fritiden (44 procent) som i tjänsten. I de fall där fastighet drabbats av skadegörelse är

det vanligare att det rör sig om den privata bostaden än exempelvis polisstationen. När bilen utsattes för skadegörelse skedde det i 19 fall i arbetet och i 14 fall på fritiden. I följande citat förklarar en polis hur ett typiskt fall av skadegörelse ser ut:

Du kommer ut till din bil och dina däck är punkterade, din lack är repad. Jag misstänker ju att det är den här grupperingen, men jag kan ju inte peka ut det... jag har ju inte sett det, jag ligger ju och sover, det är ju nattetid.
(Intervju med polis)

Skadegörelse utmärker sig också genom att en större andel enkätbesvarare uppger att de inte vet vem som utfört den, jämfört med de övriga formerna av otillåten påverkan; 15 procent, eller sex poliser, är ovetande om vem som utfört skadegörelsen. De kan bara anta att det rör sig om personer med anknytning till organiserad brottslighet och att skadegörelsen är relaterad till deras yrke och inte slumpmässig.¹⁵

Skadegörelse kan resultera i att polisens vilja att arbeta mot en gruppering förstärks, eller som en intressent uttrycker det:

Man kan även punktera bilen, men det här händer ju inte så ofta. Gör du det får polisen vatten på sin kvarn. (Intervju med intressent)

Otillåten påverkan kan således motverka sitt syfte genom att polisen intensifierar sitt arbete mot grupperingen.

Planerade angrepp ett verktyg för vedergällning

Också motivbilden vid skadegörelse skiljer sig jämfört med de övriga formerna av otillåten påverkan, vilket visas i tabell 6:

Tabell 6. De vanligaste uppfattade motiven för skadegörelse (n=39).¹⁶

	Procent	Antal
Hämnd	41	16
Attackera polisen som myndighet	39	15
Markering	33	13
Hat, vrede, besvikelse	28	11
Maktdemonstration	26	10
Få/uppå högre status inom gruppering	21	8
Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation	21	8

¹⁵ Hela enkäten handlade dock enbart om otillåten påverkan från organiserad brottslighet, vilket är skälet till att även "Vet ej"-alternativen inkluderas här.

¹⁶ Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera alternativ.

I citatet som inleder detta avsnitt beskriver en intressent en situation där hämnd är det vägledande motivet. Det är också det motiv som flest utsatta poliser uppfattat legat bakom skadegörelsen i kontrast till de övriga påverkansformerna, där hämnd anges enbart vid hot och trakasserier, men där bedöms vara ovanlig.

Även markering hamnar relativt högt bland motiven till skadegörelse. Då en hög andel blir utsatta i hemmet är en tolkning att såväl hämnd som markering utgör motiv som är ägnade att visa att polisens privata sfär inte är onåbar för aktörerna inom organiserad brottslighet. Att motivet är hämnd eller markering visar sig också i att skadegörelse i lägre utsträckning än övriga påverkansformer sker i direkta möten med poliser, utan efteråt.

Otillbörliga erbjudanden – tidigare forskning

I förhållande till övriga former av otillåten påverkan är korruption mer svårundersökt. Korruption kan till exempel betraktas som en ”positiv” form av otillåten påverkan, då det fordras en gärningsperson eller intressent och en accepterande mottagare (Brå 2007:21). Det är således en annan relation mellan en kriminell aktör och en polis än den antagonism som präglar exempelvis hot, våld eller trakasserier.

Det är mycket tveksamt om en person som accepterat mutor skulle erkänna det i en enkät. I enkäten gällde dock frågan om enkätbesvararen ”fått otillbörliga erbjudanden från aktörer inom organiserad brottslighet”, inte om denne *mottagit* otillbörliga erbjudanden. Detta möjliggör en överblick över hur vanligt det kan vara med olika former av korruption.

Att bedriva forskning om korruption inom Polisen är således inte alltid helt oproblematiskt. I en studie (Fabrizio 1990, i Kutnjak Ivkovic m.fl. 2002), var poliserna, på grund av en stark ”tystnadskod”, ytterst ovilliga att tillhandahålla information om korruption inom den egna organisationen. För att komma ifrån detta problem utvecklades ett mätinstrument, som försökte mäta toleransnivån eller nivån på motståndskraft gentemot korruption inom polisen, vilket kallas polisintegritet. För att göra en uppskattning av denna mättes bland annat villigheten att rapportera. Samtliga mått indikerade att yrkeskulturen bland den kroatiska polisen som studerades, generellt var tolerant gentemot korruption inom polisen (Kutnjak Ivkovic m.fl. 2002). Ju mindre allvarlig händelsen hade uppfattats vara, desto högre tycktes polisens tolerans vara gentemot korruption.

Korruption kan komma till uttryck på många olika sätt och kan ge uttryck för en avsevärd uppfinningsrikedom. En tysk studie menar att poliser framför allt möter spontana otillbörliga erbjudanden (Mischkowitz m.fl. 2000). Vid mer systematisk korruption anser man att det finns en nära och personlig relation mellan de båda parterna. Denna relation karakteriseras av beroende. Korruption eller andra liknande tjänstefel ökar

riskan för att tjänstemannen senare utsätts för utpressning (Korsell och Skinnari 2009, Mischkowitz m.fl. 2000).

Brå har tidigare tagit upp vänskapskorruption (Brå 2007:21) som bygger på möjligheten att knyta kontakter med personer i centrala positioner och är ett utnyttjande av det förtroende som uppstår. Det kan även handla om att använda en redan existerande kontakt för att få möjlighet att göra någon form av vinning på den informationen som exempelvis en anställd inom polismyndigheten har (jfr van Duyne 1996). Även denna form av korruption är svår att upptäcka, i många fall kanske svårare än mutbrott och bestickning, då vänskapskorruption är beroende av band som kan vara svåra att bryta.

Otillbörliga erbjudanden – resultat

Andel som fått otillbörliga erbjudanden:

- 1 procent
- Mindre än 1 procent

En procent av poliserna uppgav att aktörer inom organiserad brottslighet, under den 18 månader långa period som enkäten täckte, gett dem otillbörliga erbjudanden eller annan otillbörlig belöning i syfte att påverka yrkesutövningen eller som en följd av denna. Bland de civilanställda är det en av de ovanligaste formerna av otillåten påverkan, då mindre än en procent fått ett otillbörligt erbjudande.

När otillbörliga erbjudanden eller andra oegentliga beteenden undersöks är det vanligt att man gör så kallade attitydmätningar (se exempelvis Ekenvall 2008). Det har inte funnits utrymme att göra en sådan inom ramen för detta projekt. Alla enkätbesvarare fick dock frågan om de uppfattat att kollegor fått otillbörliga erbjudanden. Hälften (1 313 poliser) angav att ingen kollega fått ett erbjudande, medan 41 procent (1 091 poliser) svarade att de inte visste om kollegor fått otillbörliga erbjudanden eller inte. Det tycks således, i enlighet med den forskning som nyss nämnts, vara ett fenomen som man inte talar om, vare sig utanför eller inom organisationen. Förhållandevis få enkätbesvarare (fyra procent eller 114 poliser) angav att de visste om att en eller flera av deras kollegor fått otillbörliga erbjudanden. Eventuellt kan det vara så att man inte vill berätta om sådana erbjudanden för kollegor för att man riskerar att ses som påverkad, även om man tackade nej.

Av de poliser som angivit att de fått otillbörliga erbjudanden hade strax under hälften fått ett erbjudande vid ett tillfälle (42 procent eller 14 poli-

ser). Oftast framförs erbjudandena i tjänsten (76 procent eller 25 poliser) och ges personligen (82 procent eller 27 poliser) snarare än per telefon, brev eller via någon annan.

Inte bara pengar som byter ägare

Pengar är den vanligaste formen för otillbörliga erbjudanden, men det är inte bara pengar som erbjuds. Se tabell 7.

Tabell 7. Vad enkätbesvararen erbjöds (n=33).¹⁷

	Procent	Antal
Pengar	48	16
Måltid	24	8
Information	24	8
Förmånligt köp	18	6

Vissa av erbjudandena befinner sig i en gråzon mellan korruption och allmän vänlighet gentemot polisen. Skillnaden är dock att vid de tillfällen då det rör sig om otillbörliga erbjudanden är det en fråga om att erbjudandet uppfattas ha något bakomliggande syfte. Motiven bakom de otillbörliga erbjudandena har upplevts vara:

Tabell 8. De vanligaste upplevda motiven till otillbörliga erbjudanden (n=33).¹⁸

	Procent	Antal
Etablera god relation till mig	52	17
Få tillgång till information	36	12
Åstadkomma passivitet till egen fördel	33	11
Skydda kriminell verksamhet	18	6
Åstadkomma agerande till egen fördel	18	6
Visa tacksamhet, ge belöning	15	5

Att etablera goda relationer utmärker sig som ett motiv bakom erbjudandena, vilket kan tolkas som en grogrund för kommande vänskapskorruption (jfr Brå 2007:2, Brå 2008:8). Motiven är överlag instrumentella då de syftar till att få information, åstadkomma passivitet och skydda kriminell verksamhet. Motiv som ”få/uppå högre status inom gruppering”, ”psykisk sjukdom”, eller ”politiska eller ideologiska skäl” hamnar alla relativt långt ner på listan.

¹⁷ Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera svarsalternativ.

¹⁸ Enkätbesvararen hade möjlighet att fylla i flera svarsalternativ.

Korruption kräver strategier

Otillbörliga erbjudanden kan tolkas som en ännu mer planlagd form av otillåten påverkan än exempelvis trakasserier eller skadegörelse. Det tycks främst handla om att få tillgång till två typer av kapital: sociala relationer och information. Båda dessa är företeelser som kan komma att utnyttjas vid senare tillfällen, för att få information eller på något annat sätt utnyttja relationen. De motiv som syftar till att få en direkt fördel, som att åstadkomma passivitet eller agerande till egen fördel eller att skydda kriminell verksamhet syns också i tabellen. De motiven skiljer sig dock från motivet att skapa en god relation eller få information i det att de syftar till att direkt åstadkomma en effekt – att få polisen att ”titta bort” eller agera på ett visst sätt som gynnar mutgivaren.

Vänskapskorruption nämns i några intervjuer. Enstaka intervjuade poliser kan beskriva ett konkret fall, medan några påverkare snarare ger uttryck för tillfällen då information läckts från någon polis. Ytterst få berättar att de själva har fått information på det sättet. De vänskapsförhållanden som nämns har varit dubbla lojaliteter till följd av släktskap eller familjeband, men även kärleksrelationer. Förekomsten av vänskapskorruption diskuteras i tidigare forskning (Brå 2007:4, van Duyne 1996), men då endast enstaka exempel kommit fram i föreliggande undersökning är det omöjligt att bedöma i vilken utsträckning vänskapskorruption förekommer. Det kan även vara svårt för den polis som utgör målet för ”en god relation” att särskilja huruvida det är en fråga om allmänt trevliga gester eller ett försök till vänskapskorruption.

Subtila korruptionsformer

Även om korruption och otillbörliga erbjudanden är något som kännetecknar specialiserade nätverk och således mer målinriktade och strategiska aktörer kan olika former av korruption uppstå utan större planering. En polis uttrycker sig på följande sätt med avseende på otillbörliga erbjudanden som kan ges i exempelvis förhörssituationer med etablerade kriminella med stora ekonomiska resurser:

Polis: Många man har att göra med är väldigt trevliga ... i förhörssituationen kanske de är väldigt vänliga för att komma undan frågor eller liknande på något sätt, man ska bli kompisar med varandra. Och att man då kanske inte ställer de rätta frågorna eller frågorna på rätt sätt genom att man är mer kompis. Så tycker jag det är ganska ofta... Och det, där kan jag se ibland att de är väldigt snälla så att säga, bara för att ställa in sig på nåt sätt, tror jag.

Intervjuare: Men det är ingen som har försökt med något mer, till exempel erbjudit dig pengar eller liknande?

Polis: *Aldrig. Man skulle kunna tänka sig det i de här ärendena kanske, men jag har aldrig upplevt det.* (Intervju med polis)

Som tidigare konstaterats uppfattas syftet med otillbörliga erbjudanden oftast vara att skapa en god relation till polisen.

Resultat i fokus

- Av poliserna hade 7 procent utsatts för trakasserier, hot, våld och/eller skadegörelse under en 18-månadersperiod. Motsvarande resultat för de civilanställda är 3 procent.
- Otillåten påverkan mot poliser och civilanställda sker på arbetet och inte på fritiden. Undantaget är skadegörelse som, när det gäller poliser, sker lika ofta på båda platserna och till exempel kan drabba den privata bilen.
- Trakasserier är den vanligaste formen av otillåten påverkan från organiserad brottslighet. Det gäller såväl poliser som civilanställda. På många sätt kan det ses som ett uttryck för den yrkeskunskap som råder bland kriminella i dessa miljöer, genom att de använder icke straffbara påverkansformer.
- Våld används sällan mot poliser och är den minst förekommande formen av påverkan mot såväl poliser som civilanställda. Vid de tillfällen då våld förekommit rör det sig om situationer som i någon mån blivit okontrollerbara.
- Påverkansförsök är ofta situationsbundna. De sker i en situation då en polis antingen omhändertar eller kontrollerar en person och åtgärden besvaras av känslomässiga skäl (hat, vrede, besvikelse) eller för att skrämma polisen till passivitet i en enskild åtgärd eller situation.
- Syftet med otillbörliga erbjudanden upplevs ofta vara att skapa en god relation till en polis. Förekomsten tangerar vänskapskorruption, där man till en början skapar en informell kontakt som sedan kan utnyttjas.

4. Vem påverkar?

Följande kapitel består av tre delar. Den första delen handlar om vilka gärningspersoner som ligger bakom otillåten påverkan. Därefter följer ett avsnitt om motiv, och kapitlet avslutas med en diskussion om kapacitet. Respektive del inleds med en beskrivning av tidigare forskning och avslutas med resultat från studien.

Gärningspersoner – tidigare forskning

Aktörerna bakom otillåten påverkan kan variera med avseende såväl på graden av organisation som på vilken kriminell verksamhet som bedrivs. Dessa faktorer har till viss del inflytande över resurser, kapacitet och syftet med den otillåtna påverkan. Denna rapport fokuserar på grupperingar som söker ekonomisk vinning och makt, men inkluderar även aktörer som exempelvis löst sammansatta ungdoms- och förortsgäng, som ser organiserad brottslighet som ett sätt att i förlängningen få ekonomiska och sociala fördelar som annars skulle utebli (Björk 2006, RKP KUT 2005:7a). Även politiska extremistgrupper som är att betrakta som organiserade och har sociala resurser och ett intresse av att otillåtet påverka polisen ingår i undersökningen.

De grupperingar som ingår i undersökningen kommer att gås igenom nedan. Definitionerna utgår från Polisens egen terminologi vilket gjordes för att enkätbesvararna skulle känna igen svarsalternativen. Då endast begränsad forskning finns i Sverige om olika slags kriminella grupperingar bygger avsnittet i stor utsträckning på polisens öppna rapporter, men det har även utarbetats i samråd med referensgruppen.

Det bör påpekas att det finns överlappningar mellan grupperna och att de nedanstående kategoriseringarna på intet sätt är ömsesidigt uteslutande. Som tidigare nämnts (RKP KUT 2005:2b, Brå 2005:11) är det svårt att veta var ett nätverk slutar och ett annat börjar, och gränserna överskrids när individer från olika grupperingar samarbetar med varandra. Det finns indikationer i Sverige (RKP KUT 2004:9b, Brå 2005:11) på att exempelvis kriminella mc-gäng rekryterar bland kriminella ungdoms- och förortsgäng, vilket också är situationen i Danmark (RKP KUT Rapport 2004:9b, Rigspolitiet 2008). Det finns också tecken på att exempelvis individer från högerextrema grupperingar ingår i såväl fängelsegäng som mc-gäng (Wierup 2005).

Ungdoms- och förortsgäng

Kriminella ungdoms- och förortsgäng består av individer med olika förhållanden till kriminalitet (KUT Skåne 2003). Även om inte alla i gängen är kriminella, eller enbart har en brottskatalog av ringa slag bakom sig, är gängen

ibland en inkörsport till tyngre och mer organiserad brottslighet. Det finns en skillnad mellan gängens kärna, som utgörs av nyckelpersoner eller ledargestalter, och de övriga medlemmarna, som kan bestå av mer eller mindre avancerade ungdomsbrottslingar (MOB 2004). Då kärnmedlemmarna ofta har en tung kriminell belastning inkluderas dessa gäng i undersökningen, även om de inte nödvändigtvis bedriver den profitinriktade affärsverksamhet som man ofta förknippar med organiserad brottslighet och är mer löst sammansatta än mer etablerade kriminella nätverk (Sarnecki 2001).

Kriminella gäng har beskrivits som ”arbetsförmedlingar” för organiserad brottslighet (Gustafsson 2006). De kriminella gängen kan förse mer etablerade grupper med ”fotsoldater” (Wright 2006, RKP KUT 2004:9b). Det finns således skäl att tro att kriminella gäng utgör en sfär där individer förvärvar de kunskaper som behövs för att bedriva en kriminell verksamhet och utvecklar ett socialt kontaktnät (jfr Brå 2005:11).

Strukturen i ungdoms- och förortsgäng varierar. I en jämförelse mellan gäng i Stockholm, Malmö och Göteborg menar Rikskriminalpolisen (RKP KUT 2005:2b) att gäng i Stockholm karakteriseras av nätverk eller grupperingar där man ofta begår brott med personer från samma förort. I Göteborg återfinns en mer utbredd nätverksstruktur som individer kan gå in i och ut ur. På vilka grunder dessa nätverk konstitueras beskrivs inte mer utförligt, men enligt rapporten nämns det som viktigt ”var man bor om man är kriminell och har ett rykte om sig” (RKP KUT 2005:2b, s. 14). I Malmö rapporteras att det finns gäng som planerar och utför brott eller brottsserier samt har ett utbyte med äldre och mer etablerade kriminella som förser ungdomsgängen med kunskap och kontakter.

Fängelsegäng

Det som kännetecknar fängelsegäng är att de ofta har bildats eller utvecklats under vistelse på anstalt och att de utför fler och mer avancerade brott än förorts- eller ungdomsgäng. Detta på grund av att de har längre kriminell erfarenhet och bredare kontaktnät (RKP KUT 2004:9b). De är även aktiva utanför fängelsemurarna, men uppvisar ofta en relativt lös organisation och är inte lika varaktiga som andra, mer etablerade, grupperingar. En svensk avhandling menar dock att medbrottslingsskap efter avslutad fängelsevistelse är tämligen ovanligt (Roxell 2007).

Fängelsegäng kan främst tolkas som ett socialt forum för kontaktskapande och nyrekrytering – kontakter som kan utnyttjas efter anstaltsvistelsen. De så kallade fängelsegängen har en mer etablerad kriminell livsstil som grund än de ovannämnda ungdoms- och förortsgängen.

Mc-gäng

Kriminella mc-gäng består av moderorganisationer och omkringliggande supportergrupper, det vill säga grupperingar som är måna om att bli en del

av moderorganisationen. De uppvisar ofta en lägre etableringsgrad och organisationsnivå och tenderar att utföra symboliskt motiverad otillåten påverkan mot polisen för att stiga i graderna och ”imponera högre upp” (jfr Paladin Press 1992). Mc-gäng tillhör en synnerligen symbolorienterad kategori. En del av verksamheten, och då i synnerhet indrivningsverksamheten, är direkt avhängig det ”dåliga rykte” som gängens emblem och symboler är laddade med (Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008, Wierup 2007). Ett sätt att skapa ett sådant ”dåligt rykte” är att attackera den samhälleliga instans som står för auktoritet och ordning samt har ett våldsmonopol – det vill säga polisen.

Mc-gäng bedriver en profitinriktad verksamhet och utgör en grund för kontaktskapande. Således kan man säga att de har såväl en ekonomisk som en social funktion, i enlighet med den analys av gängs funktioner som presenterats i inledningen.

Man kan även tänka sig att det finns en distinktion mellan supportergängens och moderorganisationens funktioner. Bland den sistnämnda kategorin har våldsbrottslighet ”sakta men säkert” minskat, enligt Rikskriminalpolisen (RKP KUT 2005:2b, s. 13), ”i takt med att supportergruppen bildats”. Möjligen är det så att moderorganisationen bedriver den mer profitinriktade verksamheten medan supportergruppen får agera ”muskler” och ladda emblemens ”dåliga” rykte. Den profitinriktade verksamheten är som regel dold (Rigspolitchefen 2002).

Specialiserade nätverk

Med specialiserade nätverk åsyftar Polisen nätverk som bedriver en specifik profitinriktad illegal verksamhet. Det kan röra sig om smugglingsgrupperingar, ekobrottsgrupperingar och grupperingar som specialiserat sig på människohandel (RKP KUT 2004:2b) eller handel med illegala varor (jfr även Brå 2005:11, Brå 2006:6, Brå 2007:4).

I de fall där specialiserade nätverk använder sig av otillåten påverkan är det främst på den instrumentella nivå som tidigare beskrivits. Som regel agerar dessa nätverk diskret och föredrar att dra till sig så lite uppmärksamhet som möjligt; snarare håller man sig undan myndigheterna än utövar våld eller hot mot deras personal (Brå 2007:7, Brå 2007:4). Det finns dock en risk med att generalisera alltför grovt då deltagare i nätverken även kan vara individer med en synlig kriminell livsstil och identitet.

De specialiserade nätverkens struktur varierar, men överlag kan man säga att det rör sig om etablerade nätverk som driver en verksamhet över en längre tid. Såväl människo- som narkotikahandel kräver kunskaper och resurser inom ett vitt spektrum av uppgifter, inte minst knutna till logistik, ekonomi och informationsinhämtning (Brå 2005:11, van Duyne och Levi 2005, Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2008:24, Brå 2008:21).

Etniskt baserade grupperingar

Rikskriminalpolisen (RKP KUT 2005:2b) identifierar etniskt baserade grupperingar från främst två geografiska områden: Balkan och forna Sovjetunionen. Några av grupperingarna i denna kategori ägnar sig åt stölder och inbrott, medan andra grupperingar är verksamma inom mer dold profitinriktad ekonomisk brottslighet.

Hela kategorin ”öststatsgrupperingar” i Rikskriminalens rapport tycks inkludera olika mindre grupperingar som har olika inriktningar. Det nämns till exempel inget om samarbeten mellan stödligor och grupperingar som är inriktade på ekonomisk brottslighet. När det gällde grupperingar från Balkan menar Rikskriminalpolisen att ”flera av nätverken har stora kontaktytor nationellt och internationellt” (RKP KUT 2005:2b, s. 13) och sträcker sig till andra kriminella nätverk inom exempelvis mc-miljön. Brottsligheten är inriktad på smuggling, men även narkotikaförsäljning, försäkringsbedrägerier och illegala spelmaskiner förekommer (ibid.).

Höger- och vänsterextrema grupperingar

Politiska grupperingar bedriver sällan någon olaglig profitinriktad verksamhet som de behöver skydda från polisens insyn genom otillåten påverkan. För vänsterextrema grupperingar utgör polisen ett uttryck för en statsmakt som upprätthåller ojämlikhet (jfr SÄPO 2002). Det finns liknande tankegångar bland högerextrema grupperingar om att polisen är en representant för en konspiratorisk makt som vill förgöra aktivisterna (Brå 1999:10).

Många medlemmar i högerextrema grupperingar, och i viss mån vänsterextremister, odlar ett utanförskap gentemot det övriga samhället som kan jämföras med utanförskapet bland personer i förorts- och ungdomsgäng (Brå 1999:10, SÄPO 2002). Kopplingar finns även mellan högerextremister och mc-gäng (se Wierup 2005, Brå 2005:18). På grund av kopplingarna till etablerade grupperingar inkluderas även politiska grupperingar i denna undersökning.

Grupperingarna bakom otillåten påverkan – resultat

Hot, våld, trakasserier och skadegörelse är alla former av *negativ* påverkan. De uttrycker en mer fientlig relation till polisen än vad exempelvis korruption gör. De olika typerna av negativ påverkan utförs ofta av personer som sammankopplas med olika former av gäng. Ungdoms-, förorts- och mc-gäng är de grupperingar som de utsatta poliserna, enligt enkäten, bedömer att intressenten hade kopplingar till. I tabell 9 visas de sex vanligast angivna svarsalternativen:

Tabell 9. De vanligaste grupperingarna vid negativ påverkan (n=251).¹⁹

	Procent	Antal
Mc-gäng	28	70
Ungdomsgäng	26	66
Förortsgäng	26	66
Specialiserat nätverk	10	25
Annat*	6	16
Vänsterextremistisk/autonom gruppering	6	16

* I kategorin "Annat" förekom exempelvis fotbollshuliganer och individer med olika slags kopplingar till organiserad brottslighet, utan att ha bedömts vara "medlemmar" i en mer aktiv eller direkt bemärkelse.

Mc-gäng är, jämte ungdoms- och förortsgäng, den grupp som oftast uppfattas ta till negativ påverkan mot poliser. De är alla gängkonstellationer vars medlemmar i vissa fall är i början av en kriminell yrkeskarriär och därför kan vara måna om att bygga upp ett "dåligt rykte". Dessa faktorer influerar vilken typ av otillåten påverkan som tas till. Specialiserade nätverk har kommit förhållandevis långt när det gäller etablerandet av en kriminell verksamhet, medan de övriga snarare uppvisar en varierande grad av etablering och organisation (RKP KUT 2005:7a).

Civilanställda kände ofta inte till vem som låg bakom påverkansförsöket, vilket kan förklaras av att de inte har samma kunskap om gäng och grupperingar som poliserna och att det är en annan, mer anonym, form av påverkan de rapporterar. I övrigt är fördelningen så pass jämn mellan de olika angivna grupperingarna att det är svårt att dra några slutsatser om vilka intressenter som är vanligast.

Vilken gruppering går till handling?

Våld och skadegörelse mot poliser är två former av otillåten påverkan som innebär att man har tagit till ett fysiskt angrepp mot person eller egendom. I tabell 10 visas fördelningen av de vanligast förekommande grupperingarna som uppfattas ligga bakom dessa former av otillåten påverkan.

Tabell 10. De vanligast upplevda grupperingarna vid våld och skadegörelse.²⁰

	Våld (n=28)		Skadegörelse (n=39)		Våld eller skadegörelse (n=67)	
	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal
Ungdomsgäng	25	7	41	16	34	23
Förortsgäng	32	9	26	10	28	19
Mc-gäng	21	6	8	3	13	9
Vet ej	4	1	15	6	10	7
Vänsterextremistisk /autonom gruppering	18	5	5	2	10	7

¹⁹ Se enkät i bilaga 1 för de grupperingar och nätverk som var möjliga att ange som svarsalternativ.

²⁰ I enkäten ombads enkätbesvararen att ange ett svarsalternativ. Dock valde många att ange fler än en gruppering, och därför överstiger procentsatserna 100 procent.

Ungdoms- och förortsgång utkristalliserar sig i tabellen även om det rör små tal. Noterbart i sammanhanget är att det är ett relativt stort avstånd mellan förortsgång och mc-gång. Mc-gång kan ses som relativt etablerade, de har andra intressen och erfarenheter än löst sammansatta gäng som ungdoms- eller förortsgång. Våld och skadegörelse är de enda påverkansformerna där politiska extremistgrupperingar förekommer i nämnvärd utsträckning.

Specialiserade nätverk är ovanliga vid våld och skadegörelse, endast enstaka poliser uppfattar att de blivit utsatta för dessa två former av påverkan av medlemmar i specialiserade nätverk. Dessa två typer av otillåten påverkan, som innebär att gå till fysisk handling, tycks alltså vara något som präglar kriminellt relativt oetablerade grupperingar. Det kan tyda på den brist på självkontroll som kännetecknar en del av dessa aktörer och beskrivs av en intressent på följande sätt:

Intressent: Jag har varit på väg att ta till våld. Jag var på väg att skjuta en polis en gång. Men jag kastade vapnet i sista stund, jag kände att det var fel. Egentligen är det polisen som hjälper oss att överleva genom att bura in oss.

Intervjuare: Vad var det för polis du tänkte skjuta?

Intressent: Det var ingen utvald polis, utan den första som försökte stoppa oss. (Intervju med intressent)

En annan påverkare ger sin bild av våld mot poliser i den kriminella miljön:

Det finns vissa personer som är psykiskt sjuka, som inte har några gränser, kommer polisen så skjuter de... Men de allra flesta kan inte rikta pistolen mot en polis. (Intervju med intressent)

Våldet i citaten ovan tycks alltså inte ha haft instrumentella motiv, och beskrivs av de intervjuade som ett väldigt dåligt val ifall det skulle ha utförts.

Vilka grupperingar är strategiska?

Två av typerna av otillåten påverkan kan ses som mer strategiska. Dessa två är trakasserier och otillbörliga erbjudanden. Subtila hot eller trakasserier innebär många gånger att gränsen för att göra sig skyldig till ofredande eller hot mot tjänsteman inte överträds. På ett liknande sätt kan de relationsbyggande otillbörliga erbjudanden tangera en gräzon mellan lagligt och olagligt. I tabell 11 visas vilka kategorier som upplevts som vanligast om dessa två former slås ihop.

Tabell 11. De vanligaste upplevda grupperingarna vid trakasserier eller otillbörliga erbjudanden.²¹

	Trakasserier (n=103)		Otillbörliga erbjudanden (n=33)		Trakasserier eller otillbörliga erbjudanden (n=136)	
	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal
Mc-gäng	31	32	18	6	28	38
Ungdomsgäng	27	28	18	6	25	34
Förortsgäng	22	23	12	4	20	27
Specialiserade nätverk	15	15	21	7	16	22
Annat	7	7	15	5	9	12

Till skillnad från vad som var fallet med våld eller skadegörelse är specialiserade nätverk relativt vanliga vid trakasserier och otillbörliga erbjudanden. En viktig skillnad är även att mc-gäng är vanligare än ungdoms- och förortsgäng, vilket inte var fallet med våld eller skadegörelse. De senare är dock vanliga intressenter även vid dessa påverkansformer.

Tidigare forskning framhåller att exempelvis ungdomsgäng ofta tar till synliga former av otillåten påverkan (Brå 2008:8). En förklaring till att de upplevs använda även trakasserier och otillbörliga erbjudanden kan ligga i att dessa gäng även innehåller etablerade kriminella personer som delvis lämnat de statushöjande påverkansförsöken bakom sig. Inom grupperingarna finns med andra ord en blandning av individer som alla har olika förhållningssätt till påverkansförsök.

Det finns en uppenbar risk med att sortera ihop tillvägagångssätten i olika grupperingar och gäng. En sådan risk är att man missar det faktum att det är individer som utför otillåten påverkan, individer som har olika positioner och funktioner i en gruppering och därmed olika intressen när det gäller påverkansförsök.

En typologi över individerna – ett försök att kategorisera

Som ett pedagogiskt försök att kategorisera de olika individer inom grupperingar och nätverk som använder otillåten påverkan har en typologi skapats. Enskilda individer kan likna en typ mer eller mindre vid olika tidpunkter eller situationer.

Då den kriminella arbetsmarknaden är väldigt flexibel kan det även hända att en individ ”byter” typ eller funktion i en gruppering över tid. Karriärstegen är ingalunda rak, och en position kan således bytas ut till

²¹ I enkäten ombads enkätbesvararen att ange ett svarsalternativ. Dock valde många att ange fler än en gruppering, och därför överstiger procentsatserna 100 procent.

nästan vilken annan från en tidpunkt till en annan. Att försöka kategorisera materialet på detta sätt gör det mer hanterligt vid en analys av förhållandet mellan intressenterna, deras beteende i mötet med polisen och den form som deras användning av otillåten påverkan kan komma att få.

Typologin tar hänsyn till det ”yrke” som kriminalitet utgör för de personer som är involverade i grupperingar, gäng eller nätverk och individens plats i yrkeskarriären. Av det skälet har de olika typerna fått sina namn från de positioner som finns på den legala arbetsmarknaden.

- Den arbetssökande
- Den projektanställda
- Den heltidsanställda
- Konsulten
- Chefen eller projektledaren

Typologin är ett försök att gruppera påverkarna för att definiera hur de beter sig i en situation där de möter polisen. Den tar hänsyn till hur en individ beskrivits, av såväl poliser som intressenter, med avseende på rollen i en gruppering, och beteendet gentemot polisen. Det rör sig alltså om att göra en uppskattning av hur situationen många gånger upplevs och utvecklas när ett möte äger rum med en viss typ.

Efter det har uppgifterna analyserats och dessa fem typer motsvarade de beskrivningar av gärningspersoner som finns i materialet. Även den tidigare forskning som presenterats i rapporten och material från de deltagande observationerna har beaktats.²² Ett annat antal kategorier hade varit möjligt, men dessa fem kategorier illustrerar de olika individer som finns inom en gruppering eller ett nätverk och deras skilda intressen av otillåten påverkan.

”Den arbetssökande”

De som kan kallas för arbetssökande befinner sig ofta i periferin av en gruppering eller ett nätverk. Många gånger är det personer som i intervjuer beskrivs som yngre med en ambition att meritiera sig. Deras kriminalitet har inte det målmedvetna tillvägagångssätt som ofta associeras med organiserad brottslighet. I stället tycks den behöva förklaras ur ett identitetsperspektiv, vilket delvis bekräftas av tidigare forskning (Katz 1988, Åkesson 2005). Påverkansformerna är inte i någon nämnvärd utsträckning planerade utan ofta oöverlagda, på många sätt tycks de vara avhängiga den situation där den här kategorin möter polisen. En intervjuperson beskriver gränsen mellan planerat och spontant på följande sätt:

²² Att basera en typologi på kvalitativt material är en metod som tidigare förekommit hos till exempel Nesser (2006), som använder en liknande typologi för att analysera terroristceller.

Det sker oftast planerat. Det behöver ju inte vara smart planerat, men det sker inte spontant. I mitt fall var det en slump som sedan blev planerad. Alltså, det var en slump att vi såg honom. (Intervju med intressent)

Påverkansförsöken föregås av viss planering, men inte i den bemärkelsen att det krävts dagar av rekognosering och överläggningar eller att konsulter tillfrågats. Det handlar i stället om att ta tillfället i akt (jfr Åkerström 1993, Wahlin 1999). Otillåten påverkan från en arbetssökande tar oftast mer direkta former, exempelvis öppna hot som uppstår i mötet med polisen. En polis menar att det viktigaste är identiteten som till stor del består av en fientlig attityd till polisen:

De här mer etablerade gängen, som varit med ett tag, de använder inte hot mot poliser i samma utsträckning tror jag, som en del yngre uppstickare gör, som kanske vill göra sig ett namn och tror att, eller lever i någon villfarelse att man ska hota poliser. För då är man tuff och stor. (Intervju med polis)

”Den projektanställde”

Jämfört med den arbetssökande beskrivs den som kan kallas för den projektanställde ha en etablerad identitet som kriminell. Denna typ tycks många gånger befinna sig närmare en grupperings eller ett nätverks kärna och kan få förtroende att utföra större uppdrag än den arbetssökande.

Beteendet mot polisen är fortfarande konfrontativt. Men då den projektanställde har kännedom om vad man kan och inte kan säga eller göra för att påverka utan att uttala straffbara hot, får yttranden och beteenden oftare formen av trakasserier och subtila hot.

Den projektanställde har kommit en längre bit på vägen som yrkeskriminell och vet att välja sina tillfällen för att uppnå effektivitet och är alltså inte lika utlämnad till tillfällen som uppenbarar sig. Samma sak beskrivs gälla påverkansförsök då metoder som är mer beräknande än direkta och öppna hot används. Exempelvis kan det röra sig om att skaffa information om en enskild polis bostad och liknande, som kan användas på ett hotfullt sätt vid ett senare möte:

I samma gäng har de gjort slagningar på mig också, i olika register för att ta reda på var jag bor och sånt där. Så när man träffas börjar de alltid lite för att de vill markera att vi vet mycket om dig. (Intervju med polis)

Att markera på sätt som i citatet ovan präglar denna typs agerande mot polisen. Formerna av otillåten påverkan upplevs ofta som mer allvarliga när de kommer från projektanställda än när det är arbetssökande som utför dem. Det kan bero på att de upplevs som betydligt mer kriminellt kompetenta, i högre grad är positionerade i närheten av kärnmedlemmar och

eventuellt har en mer direkt roll i den kriminalitet som bedrivs. Men de kan fortfarande ha en vilja att meritera sig.

”Den heltidsanställde”

Till skillnad från de arbetssökande eller projektanställda undviker de heltidsanställda att exponera sig själva alltför mycket gentemot polisen. För de heltidsanställda är kriminalitet ett yrke, inte något man gör ett tag, och de har god kännedom om vad man bör och inte bör göra för att påverka. En polis beskriver ett möte med heltidsanställda på följande sätt:

Polis: *Och de här, vad ska man säga, de här gängledarna, de är man inte lika rädd för, för de har ingenting att bevisa.*

Intervjuare: *De går inte in i konfrontation med er?*

Polis: *Näe, utan det är de här underhuggarna som måste hävda sig, måste visa vad de går för, det är de som är farliga. (Intervju med polis)*

Den kriminella marknaden är flexibel, och de heltidsanställda får ibland funktionen av en sorts chef på mellannivå.

Polisen beskriver, som i citatet ovan, att personer med denna funktion överlag uppträder under mer kontrollerade former vid möten med polisen än de två första typerna. Det centrala för en heltidsanställd är den kriminella verksamheten och dess fortgående. En intressent beskriver vad otillåten påverkan syftade till för honom:

Få en fristad, utan att någon lägger sig i. Du vill hålla på i skymundan med så lite problem som möjligt. Det är inget personligt, det handlar om att få verksamheten att fungera, att få mindre problem. Våld mot poliser är ett problem för kriminella nätverk. Därför sker det mest i affekt. (Intervju med intressent)

Det finns fall då personer med centrala roller i grupperingar eller nätverk med väldigt hög organisationsgrad velat påverka en enskild polis eller polisenhet. Då har informationen oftast kommit fram till polisen på annan väg, genom exempelvis underrättelser eller att olika personer har ”hört” saker. Öppna hot tycks inte vara något som framförs direkt i polisens möte med denna typ.

”Chefen/projektledaren”

Trots att kriminella grupperingar och gäng ofta är horisontellt strukturerade utkristalliserar sig många gånger en funktion som kan kallas för ”chef” eller ”projektledare” som är den som många gånger planerar och finns i bakgrunden av utförd kriminalitet (jfr Klemans och de Poot 2008).

Den typ som här kallas för chef kan betraktas som framgångsrik, då denne undviker kriminalitet med stor upptäcktsrisk (som exempelvis rån) till förmån för en diskret, men ändå lönsam brottslighet (som hälerier och ekonomisk brottslighet). Dessa individer har, som en intervjuperson uttryckte det, "gjort sina ungdomsår därute och vill inte exponera sig mer". I stället ägnas uppmärksamheten åt att planera och lägga ut brott på andra, exempelvis arbetsökande eller projektanställda, som är villiga att ta större risker. De som här kallas chefer beskrivs ibland som en grupperings eller ett nätverks kärnmedlemmar.

Om en person i chefsposition vill utföra påverkan sker det i form av underrättelser via andra om att något ska ske, snarare än direkt. Chefernas attityd utåt är att de inte gör något olagligt och att de därför inte har något intresse av att utsätta någon för otillåten påverkan. Därför kan polisernas direkta möte med dem ofta beskrivas som lugnt.

Denna kategori av personer uppfattas vara mycket kapitalstarka, och de kan därför lägga ut påverkan på entreprenad. Intervjumaterialet har dock pekat på vissa tillfällen då även chefer har agerat till synes irrationellt, och mycket talar för att den stress en kriminell livsstil medför har tagit ut sin rätt (jfr Brå 2007:7, Vesterhav 2008).

Chefer kan också dra nytta av det dåliga rykte som förknippas med att tillhöra eller till och med anses "leda" en gruppering. Genom att ha kopplingar till en gruppering vars våldsbenägenhet uppfattas som stor kan "vänlighet" uppfattas som tvetydigt av den polis som de riktas mot.

"Konsulten"

En konsult anlitas för specifika uppdrag, ofta i situationer där uppdragsgivaren inte har förmågan att själv påverka. Det är dock relativt sällsynt med konsulter. Konsulter är alltså ofta gärningspersoner som utövar påtryckningar å andra personer vägnar, och skillnaden mellan intressent och påtryckare blir mest tydlig här. En intervjuperson uttrycker sig på följande sätt för att beskriva deras inblandning:

Oja, det var inget problem [att hyra in en påverkare]. Jag är liten och klen, jag kan inte slåss, så det behövde jag andra för. Det var den här uppfostran [påverka en polis] och sen lite enkel indrivning och sådant. (Intervju med intressent)

Att hyra in en konsult beskrivs som oproblematiskt, bara man har de rätta kontakterna. Ibland får dock andra medlemmar, som inte nödvändigtvis besitter specialkunskaper, användas för att påverka och således få en konsultfunktion:

Polis: *De kan beställa jobbet, nu får ni gå dit bort och punktera däck.*

Intervjuare: *Och så är det någon av de yngre förmågorna som...*

Polis: *Precis, som får ta risken att bli exponerade. (Intervju med polis)*

Vid de tillfällena är motivet till påverkan oftast status i den interna hierarkin, samt meriter, snarare än en fortsatt karriär som konsult.

Efter att ha studerat påverkarna och analyserat deras funktioner fördjupas i följande avsnitt diskussionen om de motiv som uppfattas ligga bakom otillåten påverkan.

Motiv – tidigare forskning

Tidigare forskning (Brå 2005:18, Brå 2008:8) visar att motiven för otillåten påverkan kan variera, och detta avsnitt redovisar de motiv som presenterats i tidigare forskning. Det bör poängteras att motiv är en synnerligen svåranalyserad kategori, och att det även i den tidigare forskningen många gånger rör sig om motiv som den drabbade tillskrivit gärningspersonen.

I Arbetsmiljöverkets författningssamling (AFS 1993:2) står det att arbetstagare som ”har en makt- eller myndighetsfunktion” löper risk att utsättas för våld eller hot om våld. Risken beror på att arbetstagaren ”har rätt att neka eller ändra på något som denne vill eller att kräva något som denne inte accepterar” (AFS 1993:2, s. 6). Otillåten påverkan, i författningssamlingens fall hot eller våld, görs med syftet att skada, skrämja eller hämnas och kan ske mer eller mindre planerat. Förekomsten av hot och våld tolkas ha sin utgångspunkt i upplevda oförrätter som begåtts mot den som i slutändan tar till otillåten påverkan.

Gärningspersonernas motiv kan även uppfattas vara kopplade till den enskilda personens status inom en grupp (Brå 2008:8). Man kan anta att detta utgör ett symboliskt handlande, där polisen attackerats som en symbol och där attacken höjer den enskilde medlemmens status. Effekten anses bli störst om hoten uttalas i närvaro av andra medlemmar (KUT Skåne 2003, se även Brå 2008:8).

Poliser kan utsättas för en form av övervakning från kriminella, vilket kan ses som en form av maktutövning. Det kan röra sig om att ”dyka upp” i samma matvarubutik som den utsatte, att namnlistor med adressuppgifter över polisanställda lämnas synliga vid en husrannsakan och att allmänt signalera att man har den utsatte polisen under uppsikt (Brå 2005:18). Det viktigaste är att den utsatte polisen känner att han eller hon är under uppsikt och att en form av självdisciplinering (jfr Foucault 2003) blir gällande – liknande det som här benämns självrensning. Maktutövning som motiv kan vara en länk i en större kedja av motiv, där maktutövning-

en kan tjäna instrumentella syften som etablering av verksamhet i ett geografiskt område, eller är en del av den offensiva metoden för att skydda en verksamhet. Den kan även vara generell och inte relaterad till någon specifik händelse, utan ske som ett led i en allmän påverkan av polisen.

Vissa aktörer inom organiserad brottslighet beskrivs ibland ha ett intresse av att lära sig om polisens metoder för utredning för att därigenom kunna agera på ett mer effektivt sätt (jfr Spapens 2007). Det kan röra sig om att läsa utredningsprotokoll för att lära sig mer om polisarbete och bevisning, men också infiltration (RKP KUT 2005:7a, Fijnaut, m.fl. 1998). Korruption kan vara ett sätt att få information.

Hämnd har beskrivits som ett motiv för otillåten påverkan (Brå 2005:18), men frågan är om hämnd är ett sådant motiv då det är omöjligt att påverka ett beslut som fattats eller en åtgärd som redan vidtagits. Dock blir det en form av påverkan på grund av en eventuell negativ spridningseffekt. När en polis blir utsatt för repressalier kan det resultera i att denne eller dennes kollegor förblir passiva i framtida ärenden som rör en viss gruppering. I en sådan situation blir en hämndaktion ett tydligt exempel på otillåten påverkan.

Slutligen finns det aktörer som snarast upplevs ha politiska eller ideologiska motiv för att påverka polisen, även om det framstår som mindre vanligt (se även Brå 2005:18).

Mellan irrationalitet och målmedvetenhet – resultat

Det här avsnittet presenterar studiens resultat angående motiv för otillåten påverkan. Som redan nämnts är motiv en problematisk kategori, och i många fall rör det sig om tillskrivna motiv, i synnerhet när det handlar om utsagor från intervjuade poliser eller om enkätresultaten. Även intervjuade påverkare kan i viss mån ge sina handlingar motiv i efterhand.

En fragmenterad bild av motiv

Ibland kan det vara svårt att ens tillskriva ett specifikt motiv för en situation där ett påverkansförsök gjorts. Analysen av syftet med otillåten påverkan utgår från två idealtyper, den strikt instrumentella formen och den symboliskt motiverade formen. Dessa två typer är i sig ömsesidigt uteslutande. I materialet förekommer tolkningar av påverkan som befinner sig någonstans mellan de två. Av intervjuerna med poliserna framgår ibland en svårighet att peka ut ett enskilt motiv:

Han tyckte att han blivit provocerad någon gång. Så jag vet inte om det var det, eller för att vara tuff inför kompisarna. Sen var han ju säkert hög på något. (Intervju med polis)

Det hör inte till ovanligheterna att en fragmenterad bild av uppfattade motiv kommer fram. Samma företeelse kan även förekomma i intervjuer med intressenter:

Det handlar både om att de ska lämna en ifred och att man vill visa sig tuff.
(Intervju med intressent)

Motiven tycks således skilja sig från den typ av instrumentellt vägleda motiv som annars präglar bilden av organiserad brottslighet.

Motiv vid negativ påverkan

Vid de olika formerna av negativ påverkan – hot, trakasserier, våld och skadegörelse – fick besvararna av enkäten samma motivalternativ. I tabell 12 har resultaten slagits ihop.

Tabell 12. De vanligaste upplevda motiven vid negativ påverkan (n=251).²³

	Procent	Antal
Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation	47	119
Hat, vrede, besvikelse	43	108
Markering	39	99
Maktdemonstration	39	98
Attackera polisen som myndighet	29	72
Få/uppå högre status	23	57
Hämnd	20	49
Missbruk	13	33
Psykisk sjukdom	8	21

Tabell 12 visar hur en splittrad bild av motiv tillskrivs påverkare. Alltifrån motiv som hat, vrede, besvikelse, som kan beskrivas som känslomässigt grundade, till mer symboliskt avvägda motiv som att attackera polisen som myndighet eller att allmänt markera. Att ”motiv” som missbruk och psykisk sjukdom är med i tabellen illustrerar att påverkaren inte uppfattas ha några tydliga instrumentella syften med otillåten påverkan. Det vanligaste har upplevts vara att skrämma den enskilda polisen till passivitet i ett enskilt ärende eller en enskild situation. Det kan vid sådana tillfällen röra sig om en situationsbunden rationalitet där man vill ”komma undan” eller hindra polisen från att genomföra en viss åtgärd. En intressent beskriver det mer utförligt:

²³ Enkätbesvararna hade möjlighet att fylla i flera alternativ.

Det ska vara besvärligt att besvära dig. Polisen stoppar en ofta, det är ett effektivt sätt, det är påfrestande. (Intervju med intressent)

Intervjucitatet ovan uttrycker hur det kan fungera – det ska upplevas som att det är besvärligt att stoppa och kontrollera en person. Detta uttrycker påverkarens vilja att få polisen att underlåta att göra det som ingår i yrkesutövningen.

Slutligen är politiska eller ideologiska motiv mycket ovanliga, enbart sex procent, eller 14 poliser, av dem som utsatts för negativ påverkan har angett att de uppfattat politiska eller ideologiska skäl som motiven för påverkan.

Vilken verksamhet vill man försvara?

Vilken kriminell verksamhet vill man skydda från polisen? En intressent som under sin tid i ett kriminellt nätverk var narkotikaberoende uttrycker behovet av att undvika myndigheters inblandning i hans missbruk på följande sätt:

Det man vill är ju att skydda sitt missbruk, man vill få knarka i lugn och ro utan en massa störningar. (Intervju med intressent)

Narkotikaberoendet kan leda till handlingar som uppfattas som oberäkneliga trots att de kommer från aktörer med ett starkt kriminellt kapital. I vissa fall kombinerar någon sina till synes irrationella idéer med personer som är beredda att genomföra planer som inte vilar på fast mark.

Bortsett från missbruk av narkotika finns det andra intressen som vissa av aktörerna inom organiserad brottslighet försöker försvara. Flera intervjuade poliser tecknar en bild av kriminella som irriterade över att polisen utreder dem eller stör deras verksamhet:

Alltså deras motiv är väl att om man nu hotar en myndighet eller myndighetsperson att man ska sluta utreda det här då ... om vi angriper någon känslig del av deras verksamhet som gör att de inte får sina pengar, då ringer de och hotar. (Intervju med polis)

När man talar om motiv och om att försvara en verksamhet som beskrivs vara profitinriktad bör man minnas att det kan handla om allt från rånarligor som ofrånkomligen konfronteras med polis i samband med brottet eller eventuellt under den dolda planeringen och rekognosceringen, till personer som är involverade i den mer dolda ekonomiska brottsligheten.

Organiserad brottslighet med inriktning på ekobrott är företrädesvis dold. Detta innebär dock inte att aktörer involverade i sådan brottslighet aldrig använder otillåten påverkan. Bilden som framträder är att man vid

sådana tillfällen lägger ut den funktionen på entreprenad till andra personer, som är beredda att ta till dessa typer av negativ påverkan mot betalning (jfr konsulten). En annan förklaring till varför mer ekobrottsinriktade kriminella inte ser samma behov av otillåten påverkan som exempelvis narkotikabrottslingar, är att straffvärdet för den brottslighet som bedrivs ofta är förhållandevis låg. Att riskera att göra sig skyldig till hot eller våld mot tjänsteman blir därmed kontraproduktivt i förhållande till den kriminella verksamhet man försöker skydda.

Det tycks dock finnas en vetskap om att våld är en form av otillåten påverkan som genererar mer polisiär uppmärksamhet, och således undviker man detta när motivet är att försvara en verksamhet, oavsett vad denna verksamhet består av:

Våld genererar mer uppmärksamhet och gör det jobbigare att vara kriminell.
(Intervju med intressent)

Att markera mot polisen

Vid situationer där polisen möter organiserad brottslighet förekommer det ibland att responsen blir olika former av markeringar. En markering kan ha bakomliggande syften. Ett sådant syfte som förekommer i intervjuerna med gärningspersoner är en känsla av att ha blivit förorättad eller trakasserad av polisens yrkesutövning.

Polisens arbete mot organiserad brottslighet kan ta formen av att personer med koppling till gäng eller grupperingar ofta söks upp och kontrolleras. Det är något som även kan ske per automatik om det rör sig om individer som vid upprepande tillfällen gör sig skyldiga till nya brott. Det är inte orimligt att påverkaren vid sådana tillfällen *upplever* det som trakasserier:

Går man på gatan kan polisen stanna och kolla, fråga ut och kanske kroppsvisitera en. Man hade inte gjort någonting. Eller man hade kanske gjort något två timmar innan, men det hade man glömt när man mötte polisen. Och de brott jag begick då såg jag ju inte som något fel, så därför var det utifrån mitt perspektiv en provokation. (Intervju med intressent)

Vissa av gärningspersonerna påpekar dock att ”slå tillbaks” på detta sätt är något som man kan göra vid enstaka tillfällen, för att markera mot en viss polis eller som konsekvens av en specifik händelse. Det går inte att sätta i system eftersom det påkallar polisens uppmärksamhet och kan leda till negativa konsekvenser för grupperingen ifråga.

Att få information – om positiv påverkan

Relationen mellan polis och organiserad brottslighet präglas oftast av antagonism då det rör sig om två aktörer som står på olika sidor om lagen. Poliser ska upprätthålla en god attityd oavsett vem de möter, dels på grund av den värdegrund som polisen agerar utifrån, dels genom att det underlättar den operativa delen av polisarbetet genom att man lättare kan få exempelvis upplysningar och information. Information är hårdvaluta i ett informationssamhälle (Brå 2007:21, Castells 2000), och en fjärdedel av de poliser som fått otillbörliga erbjudanden anger att de blivit erbjudna information.

Att få tillgång till information är ett ytterst ovanligt motiv bakom de negativa formerna av otillåten påverkan, på samma gång som information och relation är det som karakteriserar otillbörliga erbjudanden. Ambitionen är ömsesidig – båda aktörerna vill veta mer om den andre. Av enkäten framgår att det oftast uppfattas vara personer med koppling till specialiserade nätverk som genom otillbörliga erbjudanden försöker skapa relationer och få information. Man kan se dem som två ”yrkesgrupper”, poliser och profitinriktade kriminella, som försöker få information som underlättar deras respektive ”yrkesutövning”.

Kapacitet – tidigare forskning

Upplevd och reell kapacitet

Ett sätt att mäta kapaciteten hos aktörer inom organiserad brottslighet är att göra en riskanalysmatris där hotet delas upp i syfte och kapacitet (se Vander Beken och Defruytier 2004). Kapacitet kan sedan delas upp i underkategorierna resurser och kunskap. Resurser omfattar gruppens storlek, dess samarbete med andra grupper, dess ekonomiska resurser och geografiska rörlighet. Kunskap inbegriper gruppens eller nätverkets kontinuitet, dess expertis och möjlig förmåga att infiltrera. Storleken på grupperingen kan vara en reell faktor där sociala resurser innebär fler deltagare som kan påverka och ett informationsutbyte mellan medlemmarna.

Men storleken på en kriminell gruppering kan även påverka hur otillåten påverkan uppfattas, det vill säga inverka på den upplevda kapaciteten (Brå 2008:8). Kunskapskategorin beaktar den expertkunskap som en gruppering eller ett nätverk har eller inte har. Med dessa faktorer analyseras det reella hotet som en gruppering utgör, men det är svårt för en utsatt person att få tillgång till tillräckligt med information för att göra en sådan hotbedömning. I stället blir den utsatte utlämnad till den kapacitet som en gruppering tillskrivs och upplevs ha.

Givetvis kan det finnas en stor skillnad mellan uppfattningen om en grupperings eller ett nätverks kapacitet och den kapacitet som de faktiskt har. Bilden av organiserad brottslighet präglas i allmänhet av att den är

resursstark och i stånd till det mesta (jfr Felson 2006, Brå 2005:18, Brå 1999:6, Fijnaut m.fl. 1998). Själva begreppet organiserad brottslighet bär med sig associationer till gäng eller grupperingar som har kapacitet och beredvillighet att använda sig av extremt våld, och man kan således säga att nästan all organiserad brottslighet gör bruk av ”skrämselkapital”. Mot bakgrund av det blir det viktigt att försöka bedöma det reella hotet.

Kapacitet – resultat

Detta avsnitt kommer delvis att fokusera på resultat från enkäten. De poliser som utsatts för hot blev tillfrågade om hur stor kapacitet de ansåg att gärningspersonerna hade att göra verklighet av hoten samt hur de hade bildat sig en uppfattning om detta. Större delen av avsnittet kommer dock att utgöras av data från intervjumaterialet.

Mycket av det beror säkert på en väldigt stor respekt och rädsla bland kollegor men även okunskap, att man inte kan så mycket om dem. För de har ju ändå ett rykte om sig och de har ju en organisation som de gömmer sig bakom, det gör att poliser har onödigt stor respekt för dem. Men det bygger mycket på okunskap. (Intervju med polis)

Den citerade polisen menar att vissa poliser känner osäkerhet eller rädsla samt har en benägenhet att blåsa upp kriminella personers farlighet.

Kapacitet kan med hjälp av tidigare forskning och det empiriska materialet delas in i följande kategorier:

- Social kapacitet
- Ekonomisk kapacitet
- Ryktet som vapen
- Tillgång till vapen

Att analysera den faktiska kapaciteten skulle innebära tillgång till data av annorlunda slag än de som har varit tillgänglig i projektet. Det är inte heller nödvändigt att få fram den faktiska kapaciteten eftersom det är *upplevelsen* av kapaciteten som styr vilka följder exempelvis hot eller trakasserier får. Intervjuer och deltagande observationer har gett oss möjlighet att se detta.

Vad säger enkäten

De poliser som blivit utsatta för hot fick frågan hur troligt de bedömde det var att grupperingen kunde göra verklighet av hotet. Flera poliser angav att det var troligt (41 procent eller 33 poliser), medan ett fåtal bedömde det som mycket troligt (15 procent eller 12 poliser). Det är ett trubbigt in-

strument för att mäta kapacitet, men kan sättas i relation till exempelvis vilka grupperingar som utfärdade hotet.

Enkätresultaten talar för att ungdomsgång inte förknippas med lika stor kapacitet att göra verklighet av hoten. Ingen av dem som blivit utsatt för hot från politiska grupperingar bedömde det som ”Mycket troligt” att grupperna skulle göra verklighet av hoten, och endast ett fåtal bedömde det över huvud taget som ”Troligt”. Specialiserade nätverk associeras däremot med en högre kapacitet.

Till största delen härstammar uppfattningen om kapaciteten från ”Egen erfarenhet” (65 procent eller 53 poliser), medan ”Allmän uppfattning” är näst vanligast (27 procent eller 21 poliser) följt av ”Hotbildsanalys utförd av myndigheten” (13 procent eller 10 poliser).

När det gäller de olika gängkonstellationerna är det vanligast att uppfattningen av kapaciteten härrör från egen erfarenhet. I relativt många fall av hot från specialiserade nätverk har myndigheten utfört en hotbildsanalys. Man kan således anta att hot som härrör från specialiserade nätverk upplevs som så allvarliga att en korrekt utförd hotbildsanalys är nödvändig.

Social kapacitet – makt genom antal

Social kapacitet innebär inte bara att en gruppering består av flera personer, utan också att dessa personer är villiga att ställa sig bakom påverkansförsök. Det finns med andra ord någon som exempelvis kan hämnas för en uppfattad oförrätt mot en annan medlem i grupperingen.

En intervjuperson uttrycker sig på följande sätt angående den oro som kan uppstå när bekanta till en kriminell person som tidigare har omhändertagits av en polis dyker upp i närheten av dennes privata sfär:

De var ju här runt i krokarna hela tiden. Så under en tid hade jag höjd beredskap. (Intervju med polis)

Medvetenheten om att personerna har en kapacitet att skada, men okunskapen om huruvida de tänker göra det eller inte är den sociala kapacitetens dilemma för de utsatta.

Den sociala kapaciteten kan också bli en faktor i en omhändertagandesituation, något som följande intervjuцитat belyser väl:

Polis: Det hade kommit mer folk utan att jag visste om det. Så det låg poliser och brottades lite överallt där inne.

Intervjuare: Jasså, så de andra hade också problem?

Polis: Ja, för det var många kompisar till de här killarna som också ville visa upp sig. (Intervju med polis)

Intervjumaterialet tyder på att det är ovanligt att poliser i en situation utsätts för påverkan från mer än en person, även om det förekommer. När grupperingen eller gänget befinner sig i ett numerärt överläge kan dock även hot uppstå, eller subtila hot i formen av yttranden som refererar till det numerära överläget. Polisen arbetar med att separera individer i gripandesituationer just för att den sociala kapaciteten inte ska bli en reell faktor.

Att vara i en social sfär med personer som tillskrivs stor kapacitet och eventuellt har ett våldsrykte är ingen garanti för att man faktiskt har en social kapacitet. Det har förekommit att enbart en person i en gruppering har försökt sig på till exempel ett hot eller till och med genomfört planerade angrepp som involverat våld eller skadegörelse. En intressent som ingick i en kriminell gruppering beskriver hur den sociala kapaciteten försvinner om man blir för aktiv som påverkare:

Man kan göra en sån här markering någon gång. Men man kan inte hålla på hela tiden. Det är acceptabelt att göra det någon gång, men inte att sätta det i system. Det har man inte råd med. Ingen tycker att det är ok. (Intervju med intressent)

Den sociala kapaciteten är således inte alltid given för individer i en kriminell miljö utan tycks, baserat på intervjuerna, vara avhängig faktorer som den enskildes position och funktion i ett nätverk eller gruppering.

Pengars makt

Om en person har pengar kan det tänkas att den har resurser att exempelvis påverka en polis direkt genom att pengar byter händer. Intervjuerna ger uttryck för många referenser till kriminella personers ekonomiska tillgångar, men få av poliserna som intervjuats förknippar detta med utöfvande.

Intrycket som ges av intervjuer och deltagande observationer är att förmågan att visa upp ekonomisk kapacitet har en funktion internt i den kriminella sfären (jfr även Hall, Winlow och Ancrum 2008). Att uppvisa de rätta attributen kan vara centralt för att få andra att uppfatta status (jfr Åkerström 1993). Poliser kommer ibland även i kontakt med en annan sida av individerna:

Efteråt pratar vi lite om bilarna som personerna kör i: *”De har ju ofta fina bilar, riktigt dyra, men tittar man hur det ser ut hemma hos dem, som vi gör i samband med husransakningar, är det ofta inte så fint”,* säger polisen. Polisen framhåller att det viktigaste tycks vara intrycket man ger på gatan, en dyr bil i ett område där sådana bilar är ovanliga drar till sig mycket uppmärksamhet – såväl polisiär som annan. (Fältanteckning från deltagande observationer)

Det förekommer att personer refererar till den mängd pengar som de har, och som möjliggjorts av deras ”yrkesval”, som för att markera för polisen att de har en lyckad kriminell verksamhet bakom sig som poliserna inte kan nå:

Mannen hävdar att han hade ett kuvert som polisen tog, kuvertet innehöll 10 000 kronor i kontanter. Det var polis X som visiterade mannen och han frågar om han får prata med mannen lite vid sidan av, det fanns inget kuvert. Mannen säger att han inte vill, han känner sig hotad. Så polis X förklarar på plats att han aldrig rört ett kuvert. Mannen bråkar ett tag, men går sedan. Han vänder sig om och säger ”du kan behålla de 10 000, dryga ut er månadslön lite”. (Fältanteckning från deltagande observation)

Pengarna som det talas om i fältanteckningen kan tolkas vara sådana som införskaftats på illegalt sätt och som är omöjliga för poliserna att spåra. Att markera på detta sätt blir som ett annat sätt att säga att man i slutändan är vinnaren, den med pengar och den som har råd att avvara pengar. Att visa upp kapital, gärna i form av kontanter, är ett sätt att vinna status i kriminella kretsar och fyller därför ett egenvärde (Hall, Winlow och Ancrum 2008, jfr Brå 2007:4). Det är därför föga förvånande att samma metoder används mot poliser. Det är dock svårt att avgöra hur vanligt det är med sådana referenser då poliser inte tycks bli nämnvärt påverkade och därför sannolikt inte rapporterar händelsen som ett påverkansförsök i en enkät.

Att ha kommit långt i den kriminella karriären är ett tecken på att man inte utför påverkan själv utan kan köpa den tjänsten (Brå 2008:8). Några intervjupersoner, såväl poliser som intressenter, berättar om tillfällen då konsulter hyrts in för att genomföra påverkansförsök i olika former. Det är en av organiserad brottslighets metoder där ekonomisk kapacitet spelar en betydande roll.

Ryktet som vapen

Vissa grupperingar är, som ovan nämnts, tämligen symbolorienterade. Dessa gäng kan samlas kring en symbol, ett emblem eller ett namn, som definierar grupperingen och dess medlemmar (se Wierup 2007). Emblemets eller namnets laddas med det dåliga rykte som omger organiserad brottslighet. Symboler uttrycker social kapacitet, kriminell verksamhet och förmåga att använda våld. Emblemets och symbolernas kan, när de väl laddats med det dåliga ryktet, användas i affärssammanhang för att exempelvis bedriva utpressning mot företagare.

Medvetenheten om det dåliga ryktets kapacitet finns bland aktörer inom organiserad brottslighet som vill framstå som farliga att möta. En intervjuperson uttrycker sig på följande sätt:

Intressent: *Jag hade nog ett våldsrykte.*

Intervjuare: *Hur fick du ett sådant?*

Intressent: *Jag betedde mig lustigt och hänsynslöst, till exempel när vi åkte runt i bilar. Genom att skrika, köra galet och ha vapen. Det var yxor, knivar, pistoler, hagelgevär. Jag hade sådana saker för att markera. (Intervju med intressent)*

Ryktet är hårdvaluta på en flexibel och instabil arbetsmarknad där faktiska referenser kan vara svårare att få (Brå 2007:4, Brå 2007:7). Detta är skälet till att det har en sådan central roll för en del aktörer. Detsamma gäller även för ryktet som omger exempelvis emblem eller grupperings namn. Uppfattningen av våldsryktet är en faktor som påverkar hur relativt oskyldiga utsagor kan få stora konsekvenser för den som de riktas mot, som en polis uttrycker det i intervjumaterialet:

Ja, hade det vart en liten tjillevipp från torget som [framfört ett subtilt hot] så har de inte samma tyngd bakom ett sådant uttalande. Men den här killen, det är ju en vuxen man och det är ju hans modus – han kör ju den stilen för att få folk skakis och betala pengar. Så jag blev skakis, det var himla obehagligt. (Intervju med polis)

Kapacitet till vapen användning

En del av en kriminell livsstil kan vara att ha tillgång till vapen (Politie 2005, Brå 2007:4). Följden blir att personer med koppling till organiserad brottslighet uppfattas ha vapen lättillgängliga. Vapen är dock något som är mycket ovanligt vid otillåten påverkan mot poliser från organiserad brottslighet. Som tidigare nämnts har enbart ett fåtal av enkätbesvararna angett att vapen använts i våldsamma situationer. Att visa eller använda ett vapen har förekommit mot vittnen eller brottsoffer (Brå 2008:8), men tycks vara förknippat med alltför stor risk om det görs mot polisen och verkar mest vara en metod bland yngre gärningspersoner. En del av förklaringen kan vara att polisen också har tillgång till vapen, är tränade för situationer där vapen förekommer eller kan kalla på specialtränad förstärkning.

Resultat i fokus

- Enkäten visar att i synnerhet grupperingar som framstår som mindre kriminellt etablerade (ungdoms- eller förortsgäng) är benägna att ta till öppna former av otillåten påverkan, som hot eller våld.

- Specialiserade nätverk agerar ofta mer strategiskt och tar därför till mindre synliga påverkansformer som trakasserier och otillbörliga erbjudanden.
- De individer som är på jakt efter meriter och upplever att de har något att vinna på öppna former av otillåten påverkan benämns i denna rapport som arbetsökande och projektanställda. Baserat på beskrivningar som framkommit i intervjuer kännetecknas de av att de använder öppna påverkansformer då det är något som förlänar status.
- Det finns individer som är att betrakta som kärnmedlemmar i grupperingar eller nätverk. Dessa kan kallas heltidsanställda eller chefer. De agerar överlag mer dolt än de mer perifera medlemmarna, både när det gäller kriminalitet och påverkansförsök.
- Påverkansförsök kan läggas ut på entreprenad till konsulter, som inte har några egna intressen av att påverka men som kan hyras in av dem som inte vill utföra påverkan själv. I synnerhet chefer och i viss mån heltidsanställda använder sig av konsulter.
- Motiven bakom våld eller skadegörelse är ofta affektiva och har upprörda känslor som bakgrund.
- De poliser som blivit utsatta för hot tillskriver specialiserade nätverk störst kapacitet att göra verklighet av hotet. Vid de tillfällen hotet härrör från ett sådant nätverk har grunden för uppfattningen av kapaciteten många gånger kommit från en hot- och riskbedömning utförd av polismyndigheten.
- Gäng och grupperingar tillskrivs överlag inte lika stor kapacitet att göra verklighet av hot som specialiserade nätverk. Det vanligaste var att grunden till den kapacitet som tillskrivs gäng och grupperingar vilade på den enskilda polisens egna erfarenheter.

5. Polisanställda och konsekvenserna av utsattheten

Utsatt – tidigare forskning

Polis är ett av de yrken där man löper störst risk att drabbas av hot och våld i sin yrkesutövning (Estrada, Nilsson och Wikman 2007). Ofta sker det i samband med uttryckning eller omhändertagande och drabbar en enskild polis och dennes kollega.

Ett hot kan särskiljas mellan hot som riktar sig mot en enskild polis eller hot som riktar sig mot polisväsendet i stort (RPS 1999:1). I det förstnämnda fallet kan det röra sig om att försöka påverka en enskild polis, antingen direkt i en situation eller senare, medan det i det andra fallet är en fråga om att påverka en polis i egenskap av myndighetsföreträdare.

Bland de mer välorganiserade grupperingarna kan man anta att det finns ett syfte med att attackera en enskild polis då deras former av otillåten påverkan ofta är mer sofistikerade (RPS 1999:1).

Anhöriga till poliser kan också drabbas av otillåten påverkan, men oftast indirekt (Brå 2005:18). I synnerhet gäller det trakasseriformer som riktas mot privatlivet, exempelvis obehagliga samtal till hemmet eller att aktören ”råkar” befinna sig på samma plats som polisen i närheten av dennes hem eller privatbil. Det kan även röra sig om skadegörelse av privat bil eller egendom, där man också får anta att anhöriga drabbas då det utförs mot något i hemmets närhet. Dock finns det tillfällen då polisens anhöriga blivit direkt utsatta för hot (RPS 1999:1).

Utsatt – resultat

Nedan presenteras resultat om vilka poliser som, enligt enkätsvaren, påverkats i högst utsträckning. Avsnittet kommer också att beröra exponeringsrisker, det vill säga varför vissa poliser löper större risk att utsättas. Då civilanställda utsätts i lägre grad kommer resultat som gäller dem enbart att beröras i korthet.

Yngre poliser i yttre tjänst utsätts mest

Den största andel poliser som utsatts för negativ påverkan var mellan 30–39 år (41 procent eller 78 poliser) och arbetade i yttre tjänst (72 procent eller 137 poliser). Antingen hade de befattningen polisassistent (47 procent eller 90 poliser) eller polis-/kriminalinspektör (46 procent eller 88 poliser). Av de poliser som utsatts arbetade de flesta som uniformerade poliser i yttre tjänst, det näst vanligaste var närpolis. Ungefär hälften av dem som besvarat enkäten har angett att de arbetar som närpolis, trafik-

polis, uniformerad polis i yttre tjänst eller piketpolis. Ändå utgör dessa poliser 69 procent (eller 131 poliser) av dem som utsatts för negativ otillåten påverkan, vilket alltså vittnar om att det finns en större risk för dem att utsättas.

Det är även uniformerad polis som i störst utsträckning har utsatts för flera olika former av otillåten påverkan.²⁴ Detta kan tolkas som att det finns en relation mellan arbetsuppgifter och risken för utsatthet.

Viktiga skillnader uppstår dock om man tittar på de olika formerna av otillåten påverkan. De flesta av dem som utsattes för hot hade befattningen polisinspektör eller polisassistent (93 procent eller 75 poliser). Väldigt få av dem som arbetade på den kriminalpolisiära sidan utsattes för hot, trots att de utgjorde drygt hälften av dem som besvarat enkäten. En liknande fördelning finns bland dem som utsatts för trakasserier.

Av dem som hade utsatts för våld arbetade 96 procent (eller 27 poliser) som antingen närpolis, uniformerad polis i yttre tjänst, trafikpolis eller piketpolis vilket kan tala för att våld ofta sker i stunden. Av dem som utsattes för skadegörelse arbetade en stor andel i en mellanstor stad eller en liten stad med omnejd (51 procent eller 20 poliser). Det tycks således som om närhet och tillgänglighet är en faktor som inverkar på förekomsten av skadegörelse riktad mot hemmet och att det kan vara lättare att få kunskap om var en polis bor i en mindre stad (jfr Lab 2000).

Bilden som framträder är att negativ otillåten påverkan inte slår mot poliser med hög befattning, det vill säga poliser som är en styrande instans för polisär verksamhet. Det är företrädesvis unga poliser som arbetar uniformerat i yttre tjänst som utsätts. Könsfördelningen bland de poliser som uppger att de utsatts för negativ påverkan stämmer överens med könsfördelningen bland poliser generellt. Kön är därmed ingen variabel av betydelse när graden av utsatthet förklaras.

De utsatta civilanställda

Det är svårt att dra några långtgående slutsatser från enkätundersökningen om vilka civilanställda som löper särskild risk att utsättas. Inga intervjuer med utsatta civilanställda har genomförts, men deras roll har diskuterats under deltagande observationer. Baserat på enkätundersökningen tycks det dock som att de främst blir utsatta på arbetet, och då när de har arbeten som innebär kontakt med allmänheten, exempelvis kommunikation med allmänheten och liknande uppgifter. Ett rimligt antagande är att de främst blir utsatta som synliga representanter för Polismyndigheten, snarare än att någon försöker påverka deras tjänsteutövning.

²⁴ Närpolis, trafikpolis, uniformerad polis i yttre tjänst och piketpolis utgjorde 81 procent (29 poliser) av dem som utsatts för två former av otillåten påverkan, och poliser vid nämnda enheter utgjorde 92 procent (10 poliser) av dem som utsatts för tre former av otillåten påverkan.

Att bli ett välbekant ansikte – om exponeringsrisker

De poliser som upprepade gånger är involverade i våldsamma situationer beskrivs som personer som frivilligt deltar i tjänstgöring som kan innebära fara, eller som snabbt rör sig fram till situationer som riskerar att bli våldsamma (Collins 2008). Forskningen rör visserligen poliser i USA, men vissa aspekter av teorin bör vara tillämpbara även här. Till exempel kan det innebära att man upplevs vara den polis som alltid är på plats och således arbetar synnerligen aktivt. Vad det innebär att ”arbeta aktivt” finns det dock olika uppfattningar om.

Delvis kan risken förklaras av det aktuella området och arbetsuppgifterna. Att patrullera i områden där gäng är etablerade ökar naturligtvis antalet möten. Då mycket av den otillåtna påverkan är situationsbunden riskerar polisen att vid vissa av dessa tillfällen utsättas för påverkansförsök.

En annan risk som ofta förts fram av intervjupersoner, under seminarier och deltagande observationer är det som kan kallas för exponeringsrisken. En polis beskriver problematiken på följande sätt:

Alla poliser ska vara på den här killen, kontrollera honom. Då har han ju en myndighet som jobbar emot honom, men om det bara är en eller två stycken då blir det de här jävla snutarna, då får han ju hatobjekt. (Intervju med polis)

Beskrivningen är ett exempel på hur enskilda poliser kan utmärka sig för de kriminella. Vid många tillfällen behöver det inte handla om att arbeta synnerligen aktivt mot exempelvis en kriminell verksamhet eller liknande. Intervjuade intressenter menar i stället att det kan vara skäl nog att man deltagit vid ett flertal ingripanden och i de situationerna, eller på grund av det, utmärkt sig. Liknande tankegångar framhålls även av poliser:

Det är ju samma poliser hela tiden. Man blir ju ganska känd, alltså vi känner igen dem och de känner igen oss. (Intervju med polis)

Att arbeta aktivt kan vara en del av förklaringen. Men det kan också handla om att man arbetar i en polismyndighet med begränsade resurser där man är få poliser som arbetar på en stor yta, vilket av förklarliga skäl ökar exponeringsrisken gentemot brottsaktiva individer.

Poliser som arbetar uppsökande, i specialenheter, tycks inte ha samma problem, även om de många gånger blir mycket välbekanta ansikten för kriminella. Till viss del förklarar intervjupersoner det med att kriminella vet att poliser vid specialenheter har en möjlighet att börja arbeta mer intensivt mot en viss gruppering av individer – således blir det kontrapro-

duktivt att hota poliserna. Exponeringsrisken kan också röra poliser som arbetar civilt. De kan bli igenkända eller tagna för någon annan, exempelvis en annan kriminell. Endast enstaka fall förekommer i materialet, det är därför svårt att bedöma hur utbredd denna företeelse är.

Att utmärka sig i situationer

Ett sätt att utmärka sig som är nära förknippat med den kapacitet aktörerna tillskrivs eller upplevs ha, har benämnts ”forward panic” (Collins, 2008). Det är en beredskap för en våldsam konfrontation som gör att man agerar på ett sätt som skiljer sig från hur man vanligtvis skulle agera. Det kan röra sig om poliser i en lång biljakt med en kriminell som varit våldsam vid tidigare tillfällen. Den kunskapen i kombination med den dramatiska situationen gör att poliserna agerar på ett sådant sätt att de utgår från att det kan bli problem:

Under en fikarast talas det om vissa kollegor som lägger till ”det där lilla extra” i möten med kriminella personer, som kan leda till påverkansförsök. Det där ”lilla extra” – en ton i rösten, en bisats som ger uttryck för ett tillskrivet mindre värde hos de kriminella, blir det som de kan komma ihåg och som kan slå tillbaks mot en, och det är helt onödigt. Varför göra såna smågrejer? Det tillför inte arbetet någonting. (Fältanteckning från deltagande observation)

I stället för att undvika vissa åtgärder eller platser innebär ”framåtpaniken” att man, så att säga, fortsätter framåt. Anspänningen som paniken har sitt ursprung i är förknippad med den upplevda kapaciteten och innebär en förväntning på en konfrontation och en övervilja att få kontroll över situationen. Konsekvensen blir att en polis utmärker sig mer än övriga poliser inför kriminella, som känner sig förorättade, vilket kan ge upphov till ett hämndbegär.

Att bli ett välbekant namn

Ett annat sätt att utmärka sig är genom att ”bli” ett namn. Att fråga efter polisens namn är ett sätt på vilket uniformens anonymitet bryts och privatpersonen bakom den uppdragas. Några intervjuade poliser misstänker att deras namn eller annan information dykt upp i utredningar eller på andra sätt:

Och det var jag som skrev anmälan. När anmälan går upp i åtal står det alltid högst upp vem som gjort anmälan. Så då stod mitt namn. Detta är en eventuell ingång, men man vet som sagt inte riktigt vad grunden till hotet är. (Intervju med polis)

Vid längre utredningar kan exponeringsrisken medföra att de kriminella uppfattar att en polis är den som arbetar mest aktivt gentemot en gruppering. Det kan vara den i en grupp av poliser som varit ansluten till ett visst projekt eller satsning längst tid och av det skälet uppfattas som en ”frontfigur” eller att man är den som startat en utredning:

Under den utredningen fick de klart för sig att polisen höll på att jobba mot dom. Och då letade de naturligtvis efter vem det var som höll i knappen, vem var det som startade det här? Jag hade en ganska central roll i det ärendet...
(Intervju med polis)

Att ha tillgång till ett namn möjliggör för de kriminella att utföra mer planerade former av otillåten påverkan under förutsättning att polisen inte vidtagit åtgärder för att skydda personuppgifter och liknande. Även intressenter ger uttryck för att det finns ett intresse av sådan information:

Jag som kriminell hotar inte en polis i tjänst, jag tar reda på var han finns. Utan sitt vapen, utan sin uniform, sina kläder, är han som vem som helst.
(Intervju med intressent)

Exponeringsrisken är en faktor som kan vara svår att komma till rätta med. Detta återkommer i kapitlet om åtgärder. Överlag tycks det dock vara en fråga om att det från intressenternas sida finns ett intresse av att uppdaga privatpersonen bakom uniformen. Det är dock inte alltid säkert att den informationen sedan kommer att användas vid påverkan, i de flesta fall tycks budskapet om att man har privata uppgifter om poliser utgöra en självständig påverkansform.

Ett annat sätt att bli ett namn är genom media. En del av de intervjuade poliserna framhåller att det är viktigt att undvika att uttala sig i media om specifika ärenden eller utredningar. Man blir på det sättet ett igenkännbart ansikte och ett namn. Det förekommer fall där intervjuade poliser miss-tänker att de blivit påverkade som en följd av att ha exponerats i media (jfr även Brå 2009a).

Exponering behöver inte alltid vara negativt

Att exponera sig som polis är inte alltid något negativt, även om det utgör ett riskmoment för påverkan. En beståndsdel i arbetet mot i synnerhet grupperingars perifera medlemmar är kommunikation, att väcka förtroende och visa att poliser, som tidigare nämnts, är vanliga människor. Detta är även en problematik som rör poliser som arbetar och bor i mindre städer, där det finns en risk att på fritiden möta personer som omhändertagits. Att agera anonym företrädare åt en myndighet kan i dessa lägen vara kontraproduktivt och i stället öka risken för otillåten påverkan.

På närpolisstationen möter vi en polis som arbetat länge inom närpolisverksamheten. Han förklarar för oss att den verksamheten handlar om möten, att vara känd bland de lokala invånarna. Det är först då man kan bygga upp en relation som leder till att man får tips om det som sker med mera. Att arbeta som närpolis innebär just att odla goda relationer och vinna förtroende. Om hot får större utrymme finns en risk att man inte vill vara igenkänd och tillgänglig. Han upplever att det finns en svårighet att rekrytera yngre poliser till orten, de vill hellre arbeta i den mellanstora staden i närheten, där man får vara mer anonym. (Fältanteckning från deltagande observation)

En intervjuad intressent uttrycker samma uppfattning:

De får en lokal kontakt med människorna och det tror jag också är en bra grej, att de inte tar bort sådana saker, typ närpoliser. För om människorna känner dem som de är till för att hjälpa, då tror jag att människorna får en helt annan respekt för polisen. Däremot om poliser är sådana som bara kommer åkande i blåa bilar och bara dyker upp med insatsstyrkor och pistoler och hotar folk, då får människorna en bild av att "så är DE". Då avpersonifieras personerna. (Intervju med intressent)

Att bli ett namn och ett ansikte kan vara grunden för ett ökat förtroende för polismyndighetens arbete, men som visats är det också förenat med risker. Riskerna kanske i synnerhet gäller mer etablerade kriminella, och innebär att man måste möta de två olika nivåerna av organiserad brottslighet med olika strategier. Denna fråga utvecklas i rapportens avslutande kapitel.

Att ge sig på de anhöriga eller inte?

Av såväl enkäten som intervjuerna framgår att det är mycket ovanligt att anhöriga utsätts direkt för otillåten påverkan. För de poliser som utsatts för hot rörde en fjärdedel hot om våld mot anhöriga och är ytterligare ett sätt att göra poliser till privatpersoner. Dessa hot har dock yttrats direkt till poliser, och i nästan samtliga fall har hot om våld mot polisen själv också framförts. Även sex procent av dem som utsatts för trakasserier angav "tecken på kartläggning av anhöriga" som en form av påverkan, men det rör alltså endast en liten andel av de utsatta. Mottagare för påverkan tycks således inte vara anhöriga.

En intressent uttrycker sig på följande sätt, som alltså tycks vara typiskt, när det gäller de anhöriga:

Intervjuare: *Förekommer det att man går på polisers familjer?*

Intressent: *Fruar och barn menar du? Det är i yttersta, yttersta nödfall. Jag har aldrig varit med om det. Det är en oskriven regel bland kriminella, det absolut sista man tar till.* (Intervju med intressent)

Det är föga förvånande att anhöriga sällan utsätts då den stora merparten av otillåten påverkan sker under polisernas arbetstid och är direkt relaterad till deras omedelbara yrkesutövning. Yrkeskriminella tycks således hålla med om det som intressenten ovan ger uttryck för – att anhöriga enbart utsätts i absolut sista hand, ”i yttersta nödfall”.

Men även om anhöriga sällan utsätts direkt kan även de påverkas, en omständighet som utvecklas nedan i avsnittet om konsekvenser.

Vänskapskorruption

Relationen mellan polisen och organiserad brottslighet kan se olika ut. Den behöver inte alltid karaktäriseras av fientlighet, utan det kan röra sig om att man har en tidigare vänskap som föregår till exempel studier vid Polishögskolan, men där de två personerna sedermera har valt att gå olika vägar.²⁵ En intervjuperson beskriver hur dessa kontakter kan se ut:

Intressent: *Bara att jag hade en bekant som hade kontakt med en polis.*

Intervjuare: *Var det mutor eller mer vänskapskorruption, att de var vänner?*

Intressent: *Vänskapskorruption. Polisen ringde och varnade den bekante...* (Intervju med intressent)

Det centrala vid dessa former av relationer är just informationsutbytet, som oftast tycks ske utan att pengar byter ägare. Denna form av korruption är, som nyss nämnts, avhängig förekomsten av en redan befintlig relation.

Informationsövertag

Alla former av korruption kräver dock inte en tidigare relation som sträcker sig långt bak i tiden. Vid de tillfällen då korruption eller otillbörliga erbjudanden inte föregås av en sådan relation krävs det en större målmedvetenhet och en mer utarbetad strategi för att en intressent ska veta vem som är lämplig att rikta in sig mot. I materialet framhålls vikten av information om poliser.

För det första kan information om en enskild polis och eventuella förhållanden i dennes privatliv utnyttjas. Vissa intressenter framhåller att denna typ av information var lättare att få fram förut, och att poliserna i

²⁵ En intervjuad narkotikadistributör berättade om ett sådant förhållande i projektet som resulterade i rapporterna Brå 2007:4 och Brå 2007:7.

dag upplevs som mer anonyma. Trots det är sådan information något som vissa intervjupersoner nämner:

Även poliser har otrogna fruar, alkoholproblem och skulder. Vissa poliser hade man helt enkelt ett informationsövertag över. Så man utnyttjade deras svaga sidor. (Intervju med intressent)

Det kan finnas ett intresse från båda sidor att veta mer om den andre, vilket alltså utgör en risk för den polis som eventuellt exponerar det som intressenten ovan kallar för "svaga sidor".

Den andra aspekten som är relevant för korruption och som också förekommer i materialet är information om poliser som vid tidigare tillfällen varit föremål för informella korruptionsformer. Sådan information cirkulerar vidare bland yrkeskriminella, och utgör ytterligare ett sätt på vilket information används vid senare utpressningstillfällen. Relationen som vid sådana fall refereras till kan antingen röra en enskild polis som det har "gått bra" med vid ett enskilt tillfälle, eller där det redan finns en relation likt den vänskapskorruption som beskrivits ovan. Denna form av informationscirkulerande skildras av en intressent med följande ord:

Det är en kontakt som förmedlas, kanske en personlig koppling till polisen. Sedan sprids det till andra nätverk: "Den här polisen är öppen för förslag". Information är makt. (Intervju med intressent)

Med andra ord löper poliser som tidigare lämnat information en risk att få förslag eller utsättas för utpressning även av andra aktörer.

Förmågan att tolka beteenden

De former av korruption som hittills nämnts kräver en stor kännedom om enskilda poliser. De fordrar kunskap om till exempel en viss individs privatliv, en sedan tidigare etablerad relation eller information om poliser som vid andra tillfällen har varit "öppna för förslag". En företeelse som nämnts av såväl poliser som intressenter är förmågan att vid ett tillfälligt möte tolka tecken på mottaglighet för någon form av korruption. Att tolka sociala tecken är ett viktigt verktyg för aktörer inom organiserad brottslighet. Förmågan att läsa av folk blir en överlevnadsstrategi när man är omgiven av andra kriminella som kanske inte är helt ärliga med sina intentioner i en miljö som saknar instanser som till exempel kompenserar eventuella inkomstbortfall och skador. I synnerhet etablerade yrkeskriminella, eller de som i typologin har kallats heltidsanställda eller chefer, vänder denna förmåga mot poliser i vissa situationer. Citatet belyser denna form av korruptionsförsök:

Intervjuare: *Vilka poliser försöker man påverka? Är vissa mer intressanta att påverka?*

Intressent: *Det är svårt att bara på måfå... De man känner att det finns möjlighet att bearbeta. Man kan läsa folk, det är en sida som man utvecklar. Man kan känna av att vissa poliser ligger i gränslandet. Man känner av om det går att fortsätta fiska (Intervju med intressent)*

Citatet illustrerar hur förmågan att tolka individers beteenden är en faktor som kan inverka på försök till korruption. Det visar även att inte alla korruptionsförsök är så uppsökande som ofta anges. I stället kan även denna form av påverkan vara situationsbunden och uppstå i polisens mer rutinmässiga möten med organiserad brottslighet. Korruption rör sig alltså inte nödvändigtvis om målinriktade insatser, utan kan ske i samband med omhändertaganden och patrullerande.

En ofta förbisedd grupp när det gäller korruption är civilanställda. De är även en grupp som, enligt enkätundersökningen, inte ofta får otillbörliga erbjudanden. Det är i själva verket den form av otillåten påverkan som lägst andel civilanställda blivit utsatta för, bortsett från våld, där inga fall förekom. Emellertid utgör de en grupp som organiserad brottslighet kan anse vara strategisk att påverka genom korruption (jfr van Duyne 1996). Till exempel talar vissa intervjupersoner och seminariedeltagare om civilanställda inom polisen som läckt eller i vissa fall sålt information till grupperingar. Då de dock, enligt enkätundersökningen, får få otillbörliga erbjudanden kan man anta att det oftare rör sig om olika former av vänskapskorruption.

Konsekvenser – tidigare forskning

Ingen forskning som helt fokuserar på konsekvenser av påverkansförsök mot poliser har identifierats. Däremot finns tidigare forskning om brottsoffer generellt. Denna forskning visar att det är våldsbrott som kan leda till de allvarligaste konsekvenserna för den som utsätts.

Konsekvenserna av brott kan delas in i fem olika typer: ekonomiska konsekvenser, fysiska skador, psykiska reaktioner, sociala konsekvenser och praktiska konsekvenser. De direkta ekonomiska skadorna kan handla om kostnader, som utgifter för medicin och inkomstbortfall med anledning av sjukskrivning. Indirekta ekonomiska skador omfattar att brottsoffret känner ett behov av att skydda sig på olika sätt. Det kan få som följd att han eller hon vill byta lås på dörren, ändra telefonnummer eller bostadsort. Installation av larm, skyddsörrar eller utgifter för terapi är också möjliga indirekta ekonomiska konsekvenser (Lindgren, Pettersson och Hägglund 2001). Man kan anta att liknande konsekvenser finns

för poliser som utsätts för brott, även om det på grund av polisens yrkesroll rimligen finns en generellt sett högre beredskap jämfört med de flesta andra. Polismyndigheten har även möjlighet att genomföra åtgärder för hotad personal, exempelvis installera larm i bostaden, debriefing eller avslutningssamtal och terapi, vilket minskar den ekonomiska konsekvensen något i de fall som dessa åtgärder aktiveras (Brå 2007).

De psykiska reaktionerna avgörs av flera faktorer. Direkta reaktioner på ett brott är en överklighetskänsla, rädsla, hjälplöshet, panik, ilska och skuld. Efter en viss tid bearbetar brottsoffer sina reaktioner, vilket gör att de initiala reaktionerna skiljer sig från de senare psykiska konsekvenserna. Försämrade grundtrygghet, ökad misstänksamhet och rädsla kan vara långsiktiga konsekvenser hos brottsoffer (Lindgren, Pettersson och Hägglund 2001). Rädslan kan resultera i att individen undviker vissa områden, personer eller situationer.

I en mindre undersökning bland poliser gjord av Polismyndigheten i Stockholms län ges uttryck för att det ”finns en klar ovilja bland poliser att arbeta med uppgifter där risken för hot finns” och vidare att det i synnerhet gäller mc-relaterad brottslighet (RPS 1999:1, s. 17). Dessutom kan rädslan göra att människor vidtar mer aktiva åtgärder för att skydda sig. En särskild rädsla är rädslan för någon annans skull, ofta kallad altruistisk rädsla (Warr 1992). Statistiska undersökningar har visat att sådan oro för andra kan vara mycket omfattande, till och med mer omfattande är rädslan för egen del (Warr och Ellison 2000). Det förekommer också att anhöriga till en polis är oroliga för att polisen ska utsättas för brott (RPS 1999:1).

Offrets personliga egenskaper, hans eller hennes livssituation och sociala nätverk inverkar också på de psykiska reaktionerna. Även bemötandet från omgivningen och rättsväsendet är avgörande för den drabbades upplevelse av brottet (Lindgren, Pettersson och Hägglund 2001).

Sociala konsekvenser av ett brott kan vara att offret väljer att isolera sig mer eller mindre från andra människor. Men det är inte alltid isoleringen är självvald, närstående kan också välja att dra sig undan offret eftersom de inte vet hur de ska hantera situationen. De närstående kan själva drabbas av liknande reaktioner som offret, vilket ofta glöms bort. Ändå behöver offret ofta hjälp av de närstående, det kan både vara som ett psykologiskt stöd, men även för att hjälpa till med praktiska saker (Lindgren, Pettersson och Hägglund 2001).

Självzensur – tidigare forskning

Begreppet självzensur innebär att en person undviker att göra något, eller agerar på ett visst sätt för att undvika en önskad händelse (Brå 2005:18). De bakomliggande orsakerna till detta varierar men kan vara en fråga om upplevd maktlöshet, såväl som en rädsla för brott. Ärenden eller åtgärder

som förknippas med en upplevelse av förväntade ovälkomna konsekvenser kan väljas bort eller undvikas, exempelvis om en polis ser ett brott som inbegriper en gärningspersonen som tidigare varit besvärlig eller som tidigare hotat personer inom myndigheten (Brå 2005:18, jfr Korsell 2003).

Rädslan att utsättas för otillåten påverkan kan vara framträdande även om man inte utsatts för påverkan från en viss gruppering tidigare (Brå 2005:18, Brå 2008:8). I stället kan den upplevda kapaciteten hos en gruppering ge upphov till en ”flytande rädsla” (jfr Bauman 2007) som skiljer sig från den rädsla som kan uppstå vid exempelvis ett specifikt hot. Den flytande rädslan är av annan karaktär än den specifika rädslan och kan beskrivas som en rädsla för något diffust och oklart. Om en gruppering har ett rykte om sig om att kunna ta till våld kan det få konsekvenser i yrkesutövningen. Det kan ske oavsett om reaktionen beror på någon handling som upplevts som hotfull eller om indikationer finns att en kriminell gruppering har en enskild polis under uppsikt (jfr avsnitt om motiv och makt ovan). Enbart våldsryktet kan räcka för att åtgärder mot en viss gruppering ska selekteras bort (Korsell, Skinnari och Vesterhav 2008). Om ett sådant rykte är välbefäst kan det upplevas som att en åtgärd mot grupperingen kommer att resultera i ovälkomna följder. Således blir konsekvensen att den enskilde polisen underlåter att genomföra åtgärden.

Konsekvenser – resultat

I enkäten fanns flera frågor om konsekvenser och följder av otillåten påverkan från organiserad brottslighet. Svaren behandlas här tillsammans med intervjumaterialet som gav en djupare bild av konsekvenser.

Chock, ilska och rädsla vanliga direkta reaktioner

De direkta reaktioner på brott som beskrevs i den tidigare forskningen är också synliga i intervjuerna om organiserad brottslighet. Flera poliser beskriver en överklighetskänsla och hur de under de första dagarna efter påverkansförsöket mest gått runt i korridorerna på arbetet eller varit hemma. De kan inte riktigt minnas vad de egentligen gjorde, men inser att det var en chockfas. Nedan följer ett tydligt exempel:

Vad jag gjorde vet jag knappt, jag flöt runt. Det var en del förhör, jag var uppe till [annan stad] på någon undersökning och förhör hos länskrim, men i övrigt vet jag inte ett dugg vad jag höll på med efteråt, det har jag inget minne av. Men det pågick i fjorton dar så nåt måste jag ha... Det tillhör att jag hållit på med krishantering, debriefing. I den här chockfasen som jag kanske var i på något sätt, och i utvecklingsfasen, har man ett enormt behov av att prata, så jag terroriserade väl kollegor kan jag tro, sitta och prata... gissar jag, jag vet inte. (Intervju med polis)

Andra intervjupersoner lyfter fram hur de känt sig maktlösa och hjälplösa, det gäller även de anhöriga som intervjuats. Vissa har drabbats av panik och andra av ilska. Många berättar att det varit mycket påfrestande att ständigt se sig om över axeln. Sömnen har blivit lidande och några personer har fått fysiska stresssymptom av händelsen. Klart är att de akuta reaktionerna på ett påverkansförsök gör att det ställs stora krav på omgivningen att stödja, lugna ner och få personen att börja bearbeta händelsen. Då poliser genom sin yrkesroll är vana att fatta beslut i pressade situationer uttrycker några intervjupersoner viss förtvivlan över att inte ha fungerat mentalt som de brukar göra:

Och då börjar man ju låsa dörrar på nätterna och tänker hur man ska försvara sig. Räcker det med ett slagträ under sängen eller måste jag skaffa mig vapen också? Och mina barn och... Det var ju som grädden på moset på allt man varit med om i hela sitt liv då. Det förstärks ju, man kan inte sortera ut, är det rimligt att tro att de skulle komma hit och hota min familj? Näe, det är det inte. Jag jobbar inte mot dem och jag... Det är ju bara det att logiken inte fungerar, är man tillräckligt hotad eller känner sig pressad, då tappar man logiken och har svårt att se verklighetsinramningen på något sätt. (Intervju med polis)

Den kanske vanligaste reaktionen på otillåten påverkan, både bland poliser och anhöriga är rädsla. Att inte ha den kontroll, som poliser i sin yrkesroll ofta förfogar över, beskrivs av många som frustrerande. Flera poliser resonerar som att det därför är väsentligt att ha en arbetsplats där det är högt i tak och att det finns empatiska chefer och kollegor man kan dryfta frågor om rädsla med. Följande citat illustrerar behovet av att prata om sin rädsla:

Vi hade två debriefingar efteråt med riktiga handledare, det man får ut är vad alla har upplevt och känt. Man kan tro att alla poliser ska vara macho, men alla berättar att de har varit rädda. Och det är ganska skönt för man är ju inte ensam om att vara rädd. Så den där andra polisen berättade hur han upplevde det, och jag var ju väldigt tacksam mot honom, han räddade kanske livet på mig. Så det var rätt bra faktiskt. Den andra polisen sa att han tyckte det var jättejobbigt, han visste ju inte vad han skulle göra. Det är skönt att höra det, att han också var rädd. (Intervju med polis)

Polisen i citatet kände sig väl omhändertagen av sin arbetsgivare, men det finns stora skillnader mellan hur påverkansförsök har hanterats.

21 polismyndigheter, 21 sätt att hantera otillåten påverkan?

Intervjuerna, de deltagande observationerna och seminarierna med referensgruppen och andra myndighetspersoner visar en sak med all tydlighet. Det finns stora skillnader mellan de olika polismyndigheterna, men också mellan hur enskilda polismästardistrikt och stationer hanterar otillåten påverkan. På vissa arbetsplatser tillhör otillåten påverkan från organiserad brottslighet vardagen. Där finns ofta nedskrivna planer som också används och utarbetade rutiner för att hantera inte bara livshotande påverkansförsök utan också de mer tärande trakasserierna. På andra platser saknas sådana rutiner, i vissa fall på grund av att påverkansförsök sker högst en gång om året.

I vissa fall försöker chefer bagatellisera incidenter som de inblandade poliserna upplever som obehagliga och svåra att bara skaka av sig. Intervjuerna illustrerar hur de åtgärder som vidtas sker oplanerat där rutinerna brister. Den drabbade polisen med familj, ibland med ytterst begränsad information, måste ta ställning till förhållandevis omfattande åtgärder.

Men nu i efterhand kan jag tänka att en myndighet som polisen borde vara mycket mer förberedd för sånt här. Kanske inte lägga ansvaret på en anhörig som mig, vill du åka iväg eller inte? Man behöver klara direktiv, för jag kan ju inte bedöma hur hotet är. Jag tyckte bara att det var bökigt att åka iväg med en liten som var förkyld. Nu i efterhand kan jag ju inte fatta att jag stannade hemma, det hade jag ju aldrig gjort i dag. (Intervju med anhörig)

De olika polismyndigheterna skiljer sig, enligt intervjuerna, främst åt när det gäller tiden det tar att informera om hot som kommit in eller registrerats, på vilket sätt detta sker och när åtgärder vidtas. I vissa fall har det skett skyndsamt och med stor hänsyn till den enskilde polisens familje- och bostadssituation och hur personen i fråga mår.

Om de anhöriga beaktas i hanteringen av otillåten påverkan varierar också mellan arbetsplatser, detta trots att de ofta berörs, en fråga som behandlas nedan. Exempel finns både på ärenden där den utsatte polisen är nöjd med de åtgärder som vidtagits och på ärenden där polismyndigheten brustit på avgörande punkter, särskilt i uppföljningen av otillåten påverkan. En polis berättar om hur uppföljning och stöd för de anhöriga inte fungerat på ett sätt som han önskat:

Polis: Det var ju en himla okunskap om hur man hanterar en sådan här situation, man lovar för mycket och sedan tar man tillbaka. Då kände jag mig väldigt överkörd. Jag skulle vilja ändra på hela konceptet. Man vill bli ihågkommen lite grann, att man inte bara glöms bort och sedan själv får anordna

möten för att kolla vad som händer. Min fru frågade varje dag vad som händer.

Intervjuare: Fanns det ingen som tog direktkontakt med henne?

Polis: Ingen tog någon kontakt med henne över huvud taget. All kontakt gick via mig. Men jag tycker hon var berättigad att få debriefing, att få prata med någon annan än mig. Hon kanske inte vill fråga mig om allt, hon kan ju tro att jag inte säger allt. (Intervju med polis)

Trots en del missnöje framhåller flera intervjuade poliser att myndigheten i dag är bättre rustad att hantera otillåten påverkan än den var när dessa poliser utsattes. Några goda exempel lyfts fram i den här rapportens avslutande förslagsdel.

För att kunna agera mot påverkansförsök måste dock chefer och andra på ledande befattningar ha kunskap om att något hänt. Enkäten innehöll frågor om huruvida polisen rapporterat och anmält otillåten påverkan.

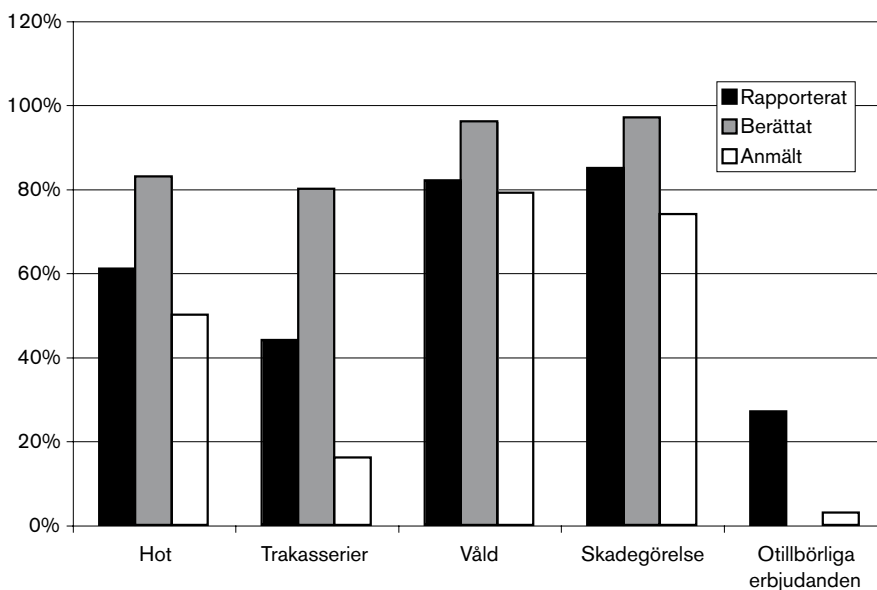

Diagram 2. Andelen utsatta poliser som rapporterat, berättat om och polisanmält otillåten påverkan från organiserad brottslighet. Procent.²⁶

²⁶ Vid otillbörliga erbjudanden fanns inte frågan om man berättat om händelsen för vänner och kollegor.

Diagrammet visar i vilken utsträckning de poliser som utsatts för otillåten påverkan *rapporterade* händelsen till någon myndighetsrepresentant (chef, säkerhetsansvarig eller liknande), om de *berättade* om händelsen för anhöriga, vänner och kollegor samt om de själva *polisanmälde* händelsen.²⁷ Oavsett form av påverkan var det vanligast att polisen berättat om händelsen och minst vanligt att händelsen polisanmälde. I synnerhet trakasserier polisanmälde i liten utsträckning. Skälet till att trakasserier inte anmälde uppgavs främst vara att de inte utgjorde straffbara handlingar (42 procent, eller 35 poliser, av dem som inte anmälde angav det alternativet), men ett vanligt skäl var även att en anmälan inte leder någon vart (36 procent eller 30 poliser). En polis berättar:

Jag vet inte om jag resonerar fel, men jag resonerar ungefär som tjejer som blir slagna. Så resonerar jag själv när jag blir hotad, man ser liksom en rättegång framför sig och jag läser ju lite lagtexter och rättsfall och vet att det blir ju inga direkta påföljder för sånt här. (Intervju med polis)

De två mest konkreta formerna av otillåten påverkan, våld och skadegörelse, rapporterades och anmälde i störst utsträckning. Nästan alla som utsatts för dessa former berättade om händelsen för någon person. Det är en stor skillnad mot otillbörliga erbjudanden, där omkring en fjärdedel (27 procent eller nio poliser) rapporterade otillbörliga erbjudanden. Enbart någon enstaka polis polisanmälde erbjudandet. Det är ett förvånande resultat sett till att så många av erbjudandena utgjordes av pengar (se avsnittet om otillbörliga erbjudanden i kapitel tre). En tolkning av svaren är att otillbörliga erbjudanden inte tas på särskilt stort allvar. Som tidigare konstaterats i den här rapporten diskuterar poliser inte otillbörliga erbjudanden på samma sätt som de negativa påverkansformerna.

Vem inom myndigheten får rapporten om att påverkansförsök inträffat? Omkring 85 procent av dem som rapporterat negativa påverkansförsök har vänt sig till sin chef. Övriga alternativ angavs endast av enstaka poliser. De som inte rapporterar gör det sällan av oro för negativa konsekvenser från grupperingen (endast enstaka poliser), utan för att de upplever att det inte leder någon vart (68 respektive 79 procent av dem som inte rapporterat trakasserier respektive hot). Samtidigt menar flera intervju-personer att det är mycket viktigt att rapportera incidenter eller i alla fall dokumentera vad som skett så att det finns nedskrivet om det skulle hända något mer i samma ”ärende”.

Betydligt fler poliser än de som har anmält eller rapporterat har berättat för någon om påverkansförsök. Vid hot och trakasserier har de flesta berättat om den allvarligaste händelsen för någon (84 procent, eller 67 po-

²⁷ I enkäten tillfrågades den utsatte om denne själv hade polisanmält händelsen.

liser, vid hot och 81 procent, eller 82 poliser, när det gäller trakasserier). Det är främst kollegor man anförtror sig till (90–100 procent vid hot, trakasserier, skadegörelse och våld), men många berättar även för någon anhörig (47–73 procent vid trakasserier, hot, skadegörelse och våld). Bland dem som inte berättade för någon var de vanligaste skälen att det inte var tillräckligt allvarligt eller att man inte ville väcka oro.

Många av de intervjuade poliserna tyckte att det var självklart att berätta hemma om påverkansförsöket, de ansåg att det inte gick att dölja ändå. Andra menade att de gärna skonade de anhöriga, så länge det inte fanns någon risk för att gärningspersonen även skulle rikta sig mot dem. De ville inte oro sina närmaste i onödan. Det handlar enligt flera poliser om att berätta tillräckligt mycket för att vara ärlig, men inte så mycket att man oroar.

Några poliser som intervjuats eller följts under de deltagande observationerna menar att det närmast finns en kultur att man inte berättar hemma om händelser som är relaterade till yrket. En polis som berättade om ett påverkansförsök för sin sambo fick höra av kollegor att det var onödigt att berätta, man oroar bara de anhöriga i onödan. Några poliser menar också att det kan vara svårt för en partner, ett barn eller en förälder att sätta sig in i vad polisrollen betyder och vad ett påverkansförsök innebär:

Jag pratade med [sambon] och sa att det här hände. ”Ja, ja, visst” säger hon. Hon vet vad det innebär så hon behöver inte gå och vara nervös och fundera på det, hon har skinn på näsan liksom. Men skulle jag ha en flickvän som inte var polis och som var helt oinsatt i världen där skulle det kanske kännas jobbigare. Jag tror det faktiskt. På så sätt har man [som polis] en viss förståelse för när man ska vara rädd och inte. Hos oss funkar det så i alla fall. Och ungarna, jag berättar ju inte för dem vad som händer och sker. Det händer ju dramatiska saker hela tiden, just det här var ju dramatiskt mot mig, men annars är det dramatiska saker hela tiden. (Intervju med polis)

Det faktum att poliser genom sin yrkesroll har särskild kunskap både om brottslighet och myndigheternas möjliga åtgärder får konsekvenser för hur de agerar när de drabbas av otillåten påverkan.

Poliser – krävande brottsoffer?

Medan ett ”vanligt” brottsoffer många gånger har begränsad kunskap om rättsväsendet och därmed kan vara uppfyllt av tankar på hur processen går till (jfr Brå 2008:8), har poliser genom sitt yrke mycket goda förkunskaper. Det innebär att många av intervjupersonerna ställde frågor till arbetsgivaren, exempelvis till chefer, om hotens karaktär och grund som andra brottsoffer troligen inte ägnar sig åt. För flera av de intervjuade poliserna var det viktigt att få göra en egen bedömning av den otillåtna på-

verkan och gärningspersonen för att få en egen bild av om deras liv och hälsa fortfarande var i fara.

Under intervjuerna lägger flera poliser stor vikt vid hur trakasserier och hot bedömts av arbetsgivaren. Det var inte ovanligt att de kände sig överkörda då de inte fick full insyn i på vilka grunder en bedömning var gjord eller att de ansåg att de inte fått komma tillräckligt till tals. En polis som arbetar med sådana bedömningar pekar på svårigheterna att förmedla hur bedömningen gjorts och förklara skillnaden mellan hot (motiverad och kapabel gärningsperson) och risk (möjligheten för gärningspersonen att sätta hotet i verket). Även vem som gjorde bedömningen, och hur stort förtroende polisen har för den personen spelar in. En polis berättar att hotbilda-bedömningen gjordes av en ”jävligt duktig” kollega till honom. Trots att han uppskattade arbetsgivarens direkta reaktion på hotet kände han viss besvikelse:

Det kändes som att man tog det väldigt allvarligt och började bra, precis som för dem som arbetade med det. För dem försvann ju ärendet som att nu var man klar med det. Men för oss som drabbats lever det ju kvar mycket längre än så. (Intervju med polis)

Ett par poliser berör också frågan om brottsofferstatus. Trots att de egentligen utsatts för brott har några poliser själva i chocktillstånd fått skriva PM om händelsen. En polis begärde att bli hörd som målsägande, då han bedömde att en kollega bättre skulle kunna ställa frågor och förmedla informationen vidare. En annan polis berättar att en positiv åtgärd var att han fick ett målsägandebiträde:

Jag gjorde det egentligen av två skäl. Det var ett utmärkt tillfälle att få veta hur det fungerade, men även för att visa att även om man jobbar inom rättsväsendet är jag inte bättre på att vara målsägande. Jag menar, är man sjuk-sköterska eller läkare är man ju inte bättre på att vara sjuk. (Intervju med polis)

Många intervjuade poliser är dock noga med att poängtera att de utsatts till följd av sin tjänsteutövning. Det är också en förklaring till deras krav på polismyndigheten. Förväntningar finns på att arbetsgivaren ska stå bakom sin personal, men också att polismyndigheten ska utreda de brott påverkansförsöken kan utgöra.

Organiserad brottslighet består av många personer, men de polisanställda är fler

Flera intervjuade poliser och anhöriga nämner att påverkansförsöket uppfattades som särskilt allvarligt på grund av att det var en person med kapacitet som låg bakom det. Det var inte ”vem som helst” som hotade.

Samtidigt som den främsta kapaciteten hos organiserad brottslighet många gånger ligger i dess sociala kapacitet har den inte en bråkdel av polisens resurser till förfogande. De poliser som känt stöd från arbetsgivaren och i synnerhet från alla kollegorna, har inte känt sig lika utlämnade och ensamma. Då har det också varit lättare att stå upp mot hot från organiserad brottslighet. Några poliser berättar med uppskattning att flera andra poliser i huset som de inte känner så väl har visat sitt stöd. Det är dock mindre vanligt i intervjuerna med uppskattande ord om polisledningens stödjande roll. Nedan följer ett typiskt citat:

Arbetskamraterna har jag kunnat prata med... eller de närmaste kan man väl säga. För dels kanske de också har fått en släng av det hela och dels har de en helt annan förståelse. Man kan säga att ju längre upp i hierarkin man kommer desto mindre förståelse är det. (Intervju med polis)

Civilanställda verkar, som ovan nämnts, framför allt utsättas till följd av att de arbetar på en polisstation, exempelvis för att de sitter i receptionen där en gärningsperson yttrar ett hot. Ett problem några intervjuade poliser lyfter fram är att civilanställda inte är lika mentalt förberedda på otillåten påverkan som poliser är. De tog arbete som receptionist, administratör eller telefonist och funderade inte i termer av risker, som många poliser sannolikt gör inför yrkesvalet. Då inga civilanställda har nåtts för intervjuer är det svårt att dra några slutsatser, mer än att det är viktigt att de inte behandlas som en annan personalkategori när otillåten påverkan sker. De polisanställda måste stödja varandra, oavsett om de gått polisutbildning eller inte.

Ett sätt att visa att polismyndigheter är starkare än organiserad brottslighet är att rikta in åtgärder även mot gärningspersonen. Flera poliser uttrycker en besvikelse över att gärningspersoner kom undan och aldrig straffades, något som de tolkade som ett svek från arbetsgivaren. Poliser, vars kollegor ”tagit två steg fram” och prioriterat insatser mot gärningspersonens gruppering, lyfter fram det med uppskattning. Då blir otillåten påverkan från enskilda medlemmar som vill meritiera sig något kontraproduktivt för hela grupperingens kriminella verksamhet. Detta diskuteras utförligare i rapportens slutkapitel om förebyggande och lindrande åtgärder.

Pengar har ett annat värde

Några intervjuade poliser har varit sjukskrivna till följd av otillåten påverkan. Även om det vid några tillfällen resulterat i kännbara inkomstbortfall verkar de rent ekonomiskt ha klarat av situationen. Likaså har de accepterat de extrautgifter som uppkom i form av läkar- och psykologbesök, hemligt telefonnummer, larm (där myndigheten inte stått för det) och liknande utgifter till följd av skador eller skyddsåtgärder. Någon polis berättar att de haft ett bra försäkringsbolag som informerat och hjälpt till med det praktiska kring att få ersättning. Upprepad skadegörelse innebär emellertid betydande kostnader för den enskilde. Dessutom krävs en hel del pappersexercis för att få ut de ersättningar man är berättigad till. Det finns också indirekta inkomstbortfall, som en intervjuperson beskriver såhär:

Jag tror att min man fick lön under tiden [de var på annan ort]. Men det han däremot förlorade ekonomiskt var ju att han fick byta arbetsuppgifter och jobba dagtid och förlorade på så sätt sitt ob-tillägg. Vi satt ju inte i sjön, men i dag hade det ju kanske varit värre, när vi sitter med lån upp till öronen. Men det gick ihop då. (Intervju med anhörig)

Bakom de ekonomiska förlusterna eller merkostnaderna döljer sig dock ett större problem, nämligen missnöjet med att de egna finanserna drabbas när man utsätts till följd av sin tjänsteutövning. För de flesta poliser handlade det inte om pengarna i sig, utan om att känna att arbetsgivaren tog sitt ansvar. En polis formulerar sig på följande sätt om kostnaden för hemligt telefonnummer: ”Det hade mer varit en fin gest från myndigheten, men det är ju inga problem, jag kan betala det.”

Påverkan avgörs inte bara av påverkansförsöket

Jag är mer kränkt över hur ärendet har hanterats än över vad som hände där ute, för jag vet ju att han är en idiot som dessutom går på droger. (Intervju med polis)

Många av de utsatta poliserna hade långt innan den otillåtna påverkan ägde rum accepterat att arbetet som polis innebär att man löper en risk. Vad vissa poliser blev besvikna på i samband med påverkansförsöket var i stället hur arbetsgivaren hanterade händelsen. De poliser som följts under de deltagande observationerna betonar också vikten av att veta att de agerar som en representant för polismyndigheten och att de där får stöd och skydd om något händer. I detta ligger att man inte blir påverkad, åtminstone inte på sikt, om man skulle utsättas för otillåten påverkan.

I tidigare forskning nämns att våldsbrott ger särskilt allvarliga skadeverkningar (Lindgren, Pettersson och Hägglund 2001). Det kan vara en

sanning med modifikation när det gäller poliser. De är vana eller mentalt förberedda på att drabbas av knuffar och motstånd vid ingripanden. Men otillåten påverkan från organiserad brottslighet är något annat, här syftar våldet till att påverka tjänsteutövningen och utövas av personer som tillskrivs stor kapacitet att använda våld. Intervjuerna med poliser och anhöriga illustrerar tydligt att det ursprungliga påverkansförsöket inte förklarar alla skadeverkningar. Ett par poliser har varit i våldsamma situationer där de upplevt dödsångest, men där de fysiska skadorna varit ytterst begränsade, ofta tack vare någon kollegas ingripande. Eftersom det inte resulterat i fysiska skador har det varit svårt att förklara situationens allvar för arbetsledningen. Ytterligare en form av påverkan som verkar ha stora skadeverkningar är hot via tips. En polis berättar:

Här talar vi inga hot, utan här är det några som tänker verkställa något. De som hotar folk gör det oftast för att skrämma, men här hoppar man över den fasen och försöker med ren vedergällning, så det är annorlunda. (Intervju med polis)

När den drabbade polisen får information presenterad för sig om att det finns en gärningsperson som sitter och funderar och planerar en våldshändelse tar de uppgifterna på allvar (jfr även Calhoun och Weston 2009). Problemet är att dessa underrättelser i vissa fall kan vara falska, eller att spaningsuppgifterna är osäkra. De poliser som upplevt att de fått den information som deras kontaktperson eller chef kunnat lämna ut samt fått förklaring på varför viss information inte kan förmedlas har haft lättare att hantera sådana hot än de som endast fått knapphändig information. Som ovan nämnts ställs stora krav på tydlighet och kommunikativ förmåga av dem som pratar med en person i chocktillstånd. Det gäller att kunna förmedla att myndigheten har situationen under kontroll. Många polismyndigheter förefaller ha lättare att hantera konkreta och livshotande påverkansförsök. Problemen uppstår vid de subtila, otydliga händelserna (jfr även Brå 2005:18). En polis berättar om sin upplevelse:

Det är ju ganska enkelt att hantera de hoten som är på en ganska hög nivå för då går man ju in med de befintliga resurserna och stödåtgärderna. Det är en annan sak när hoten är på skalan under då man inte riktigt vet. Där hamnar man i att det blir polisen själv som får driva på, fråga eller bevaka sin egen situation. (Intervju med polis)

Mot bakgrund av intervjumaterialet framstår kommunikation och myndighetens hantering av ärendet som de viktigaste faktorerna när effekterna av otillåten påverkan ska lindras.

Påverkansförsök kan gå ut över privatlivet

Som framgått i kapitlet om hur otillåten påverkan ser ut sker påverkansförsöken främst på arbetet. Dessutom talar poliser främst med kollegor om vad som hänt och försöker skona de anhöriga. Trots det går många påverkansförsök ut över privatlivet. Diagram 3 visar hur stor andel av de utsatta poliserna som angett detta, uppdelat på form av påverkan.

Det är framför allt efter hot som poliserna uppgett att privatlivet påverkats. Våld sker ofta vid omhändertagande eller andra åtgärder, och i lägre grad än vid övriga påverkansformer uppfattar den drabbade att det även fortsättningsvis finns ett hot. Därför påverkar våld privatlivet i minst utsträckning. Av dem som ansåg att privatlivet påverkats till följd av hot och trakasserier har två tredjedelar (30 poliser som angett att de utsatts för hot och 30 vid trakasserier) känt oro för anhöriga, och många har även angett att de känt sig otrygga i hemmet (42 procent eller 19 poliser vid trakasserier, 49 procent eller 23 poliser vid hot). Vid skadegörelse angav 14 av de 15 poliser som bedömde att privatlivet hade påverkats att de var oroliga för anhöriga. Otrygghet i hemmet var vanligt även där. Även vid våld var oron för de anhöriga stor (sex av de åtta som angav att privatlivet hade drabbats). Trots att de anhöriga sällan utsätts för påverkansförsök är det dem man oroar sig för.

Några intervjupersoner vidtog vissa egna skyddsåtgärder, som att ständigt ha persienner nedfällda, förvara basebollträna under sängen och att undvika att stå nära fönster. Det är ett tecken på otrygghet i hemmet, men också en tydlig signal till de anhöriga om att något inte är som det ska vara.

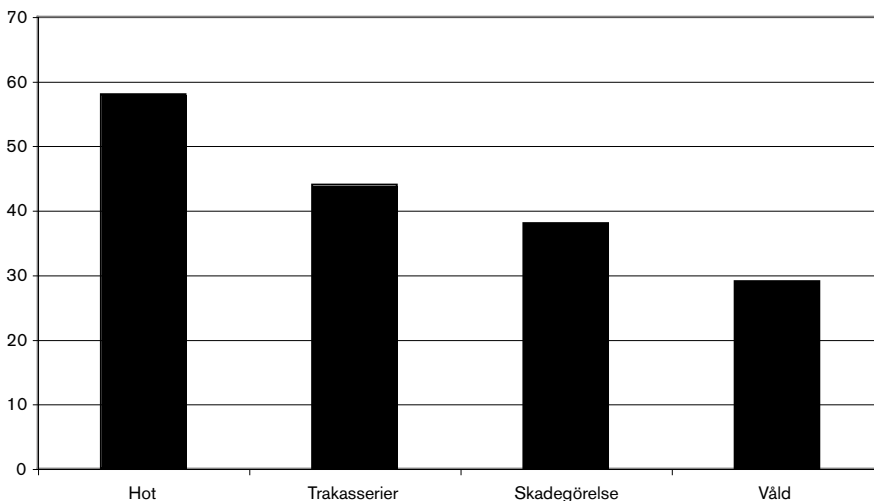

Diagram 3. Andelen utsatta poliser som angett att privatlivet påverkats till följd av otillåten påverkan. Procent.

Flera intervjupersoner betonar att även familjemedlemmar kan må dåligt och oroa sig över framtiden. Även de kan bli otrygga och se sig om när de går ut. I synnerhet barnen beskrivs som oroliga om de kände till hotbilden. En intervjuad polis och dennes barn berättar om reaktionen på ett påverkansförsök där barnet vaknade under släckningsarbetet efter att gärningspersoner tänt eld på polisens privata egendom:

Anhörig: *Jag förstod inte att pappa var under hot, men det är klart att jag förstod att något var fel. Vi bodde på hotell och vi drog till farmor någon vecka. Det var inte under semestertider. Det jag kommer ihåg var att jag och [kompis] bestämt att vi skulle leka den där veckan, vi skulle testa ett nytt spel, det var en stor grej. Men i stället åkte vi bort i tre veckor. Och hotellet – det var en sådan säng som man faller ner från väggen, och den var obekvämlig och jag kommer ihåg att jag slog i huvudet.*

Intervjuare: *Det låter som om du var ganska irriterad på hela grejen?*

Anhörig: *Mm, jag blev arg. Och när man kom tillbaka frågade folk ”var har ni varit?”, men jag visste ju inte mer än var vi varit, inte varför. Jag kommer ihåg [kvällen då påverkansförsöket skedde] att man vaknade när pappa sprang fram och tillbaka till badkaret med hinkar, och jag frågade honom vad som hänt. Han svarade bara gå och lägg dig, så då gjorde jag det.*

Polis: *Du hade väldigt mycket mardrömmar under en tid efter det. Du vaknade och frågade om det kommer tjuvar till farmor också, eller hem till oss.*

Anhörig: *Det minns jag inte alls, konstigt.*

Polis: *Du frågade också om de skulle elda på farmors hus. Jag tror att du nog lyckades snappa upp en del som jag sa i telefon till min chef. (Intervju med polis och anhörig)*

Endast enstaka personer som besvarat enkäten har flyttat eller tillfälligt bott på en annan plats till följd av otillåten påverkan. Däremot hade några intervjupersoner fått lämna sina hem för en tillfällig vistelse någon annanstans. De beskriver hur man snabbt fått åka förbi hemmet och packa ner det viktigaste. I de flesta fallen har den chockade polisen själv fått förklara för anhöriga att det föreligger en hotbild och att de måste flytta på sig en tid. I synnerhet har detta varit fallet vid polismästar-distrikt som haft dålig beredskap för sådana händelser.

Flera intervjupersoner, poliser såväl som anhöriga, lyfter fram att den utsatte polisen kan drabbas av skuldkänslor för att ha dragit ett hot på sig – och indirekt på familjen. En anhörig berättar:

Jag tror att min man tog väldigt mycket mer illa vid sig eftersom det var hans fel, eftersom det var genom hans jobb som det blev så här. Och som nybliven pappa känner han att han utsätter sin familj för ganska allvarliga saker. Han kände sig nog ganska skyldig till det skulle jag tro. (Intervju med anhörig)

Trots de problem som uppstår när hotbilder på grund av yrkesrollen även drabbar privatpersonen, utgör de anhöriga ett viktigt stöd och en viktig ventil att prata av sig med för den utsatte polisanställda. Några poliser berättar att de kunnat återgå till vardagen mycket tack vare stadiga och mentalt starka makar och sambor, även om det kunde ta tid att helt komma tillbaka.

Skydd och säkerhet inte samma sak som trygg

Centralt i många intervjuer är att skyddsåtgärder inte garanterar en trygghetskänsla. Trots skyddsåtgärder och stöd berättar några poliser om oro och otrygghet som satt i en tid efter påverkansförsöket. Några poliser – men även anhöriga – nämner att vissa skyddsåtgärder snarare ställde till det och gjorde vardagen mer krånglig. En polis hade fått ett larm som utlöstes vid luftförändringar, vilket innebar att ett falsklarm ljud mitt i natten, något som av förklarliga skäl skrämde upp intervjupersonen. Ett par poliser beskriver de problem som det innebär att ha ett tjänstevapen hemma, även om de i den akuta fasen uppskattade det. En polis berättar:

Jag kände också att det var nästan mer besvär att ha tjänstevapnet hemma för du ska hela tiden dela det, ta isär det när du förvarar det, och du kan ju inte gå på stan heller. Du får ju ha det med dig i och för sig, dolt, det hade jag rätt att ha. Det blir ju praktiska problem, så jag kände nästan att det var jobbigare att ha det. (Intervju med polis)

Reaktion på otillåten påverkan

I enkäten fanns en fråga²⁸ om reaktionerna på otillåten påverkan. I tabell 13 visas andelen poliser som uppgav att de minst en gång funderat på att byta tjänst, byta yrke, upplevt minskad motivation, känt sig otrygga i arbetet eller varit sjukskrivna.

²⁸ Frågan som ställdes till dem som rapporterat att de utsatts för hot, trakasserier, våld eller skadegörelse rörde om man till följd av påverkansförsök påverkats i sitt arbete på något av följande sätt aldrig, en eller flera gånger.

Tabell 13. Andelen utsatta poliser som angav att de minst en gång upplevt följande reaktioner på otillåten påverkan. Procent.

	Hot (n=81)	Trakas- serier (n=103)	Våld (n=28)	Skade- görelse (n=39)
Funderat på att byta tjänst	16	20	21	10
Funderat på att sluta jobba som polis	22	15	14	15
Motivationen för arbetet har minskat	28	27	25	18
Upplevt en känsla av otrygghet i arbetet	63	62	50	35
Varit sjukskriven	4	2	0	fråga ej ställd

Av tabellen kan några centrala slutsatser dras. För det första framstår att hot och trakasserier får allvarligare konsekvenser än framför allt skadegörelse, men även våld. Våldet som uppgetts i enkäten är dock av lindrigt slag, ingen har varit sjukskriven till följd av en våldshändelse. Intervjuerna och enkätsvaren visar också att våldet främst sker vid ingripanden och omhändertaganden och därmed är situationsbundet. För det andra är den vanligaste följden av påverkansförsök att polisen minst en gång upplevt en känsla av otrygghet i arbetet. En polis förklarar:

Polis: *Sen var man väl lite halv, jag tyckte det kändes obehagligt när man jobbade, alldeles efter det här då, och skulle åka till [stad där påverkansförsök inträffat]. Det tyckte jag kändes jätteobehagligt.*

Intervjuare: *Hur länge varade det där obehaget skulle du säga?*

Polis: *Det var väl två, tre veckor kanske, inte mer. Men bara den känslan att det är obehagligt att åka nånstans på grund av någon som har... Man känner inte igen sig själv på nåt sätt.*

Intervjuare: *Kände du att det påverkade din yrkesutövning?*

Polis: *Jamen precis! Och jag kände att jag blev förbannad, rent ut sagt. På att, vafan, ska de här komma och göra så att man känner sig osäker eller känner ett visst obehag. Det har man inte varit med om.* (Intervju med polis)

För det tredje är det främst efter hot som poliser funderat på att sluta arbeta som polis. Var fjärde polis som angett att de utsatts för hot har minst en gång funderat i sådana banor. En polis förklarar:

Jag hade gått i flera månader och funderat på om jag verkligen skulle fortsätta att arbeta som polis, av två anledningar. Dels ville jag inte utsätta min familj för det här en gång till, jag har ett jobb som jag verkligen älskar, vi [kollegorna] hade himla kul ihop /.../ Men jag funderade på att sluta som polis helt och hållet. Jag pratade mycket om det med min fru. Vi kom ju fram till att jobbet är den andra delen av mitt liv och utan det är jag bara en halv människa. Jag hade ingen lust att gå tillbaka och jobba som [yrke] som jag hade varit förut. (Intervju med polis)

Även att byta tjänst inom polisen kan vara en reaktion på otillåten påverkan. Nästan var femte polis som uppgett att de utsatts för hot, trakasserier eller våld har vid minst ett tillfälle funderat på att byta tjänst.

En vanlig följd av påverkan är att motivationen för arbetet minskat, strax över var fjärde utsatt för våld, trakasserier eller hot har angett att detta skett minst en gång. De intervjupersoner som berättar om minskad motivation har inte varit nöjda med stödet från arbetsgivaren:

Jag är fortfarande besviken på myndigheten /.../ Det blev svårt med motivationen om man jämför med innan. Jag ville inte alls ställa upp för myndigheten längre. (Intervju med polis)

Samtidigt betonar flera intervjupersoner, som kände att de hade myndigheten i ryggen, att de snarare blev mer motiverade när de utsattes. Flera intervjupersoner menar att de tack vare exempelvis stöd från kollegor, anhöriga och myndighetens ledning, professionell hjälp och samtal bearbetat händelsen och därför mår bra i dag. Andra intervjupersoner har en bit tillbaka till det liv de önskar. Slutsatsen som kan dras är att påverkansförsök måste tas på allvar, att vägen tillbaka finns och är lättare att finna med arbetsgivarens hjälp.

Självzensur och spridningseffekter

Samtidigt som otillåten påverkan kan innebära allvarliga konsekvenser för de enskilda poliser och deras anhöriga som drabbas, finns också en möjlig konsekvens för arbetsplatsen och i förlängningen myndighetens funktions sätt och demokratin. Faran är att de poliser som utsatts för otillåten påverkan också påverkas i sin tjänsteutövning till den grad att det kan betecknas som självzensur. Ytterligare en fara är att kollegor som aldrig själva drabbats av påverkansförsök agerar likadant, av rädsla för att utsättas för otillåten påverkan. Vad visar intervjuerna, enkäten och de deltagande observationerna?

I enkäten fanns två indikatorer på självcensur som en reaktion på otillåten påverkan.²⁹ Det rörde sig om huruvida man minst en gång tvekat inför en åtgärd eller ett beslut eller om man undvikit ett område eller en arbetsuppgift.³⁰ Tabell 14 visar att det främst var till följd av hot som poliser tvekat inför en åtgärd. Strax över en tredjedel av poliserna som angett att de utsatts för hot hade tvekat vid minst ett tillfälle.

Tabell 14. Andelen poliser som minst en gång har tvekat inför en åtgärd eller undvikit ett område till följd av otillåten påverkan. Procent.

	Hot (n=81)	Trakas- serier (n=103)	Våld (n=28)	Skade- görelse (n=39)
Tvekat inför en åtgärd eller ett beslut	35	19	18	15
Undvikit ett område eller en arbetsuppgift	17	16	7	13

Några poliser varnar för att återgå till tjänst innan händelsen är ordentligt bearbetad. De menar att det finns poliser som inte tänker och reagerar normalt i pressade lägen till följd av sin egen historia av bland annat otillåten påverkan. Saknas tilltro till att kollegorna klarar en farlig situation ökar också risken för att man själv undviker situationen.

Det fanns ingen fråga i enkäten som gällde kollegors eventuella självcensur, men av intervjuer och samtal under deltagande observationer framgår att det förekommer. Flera poliser nämner att de har kollegor som tar ett steg tillbaka eller på andra sätt undviker att konfrontera organiserad brottslighet. Ett skäl är oron för att utsättas för påverkansförsök. En polis förklarar:

Vi kan ha suttit och pratat innan på polisstationen, på en utsättning, hur vi ska lägga upp det strategimässigt, vårt taktiska uppträdande. Sedan när vi ställs inför problemet är det jag och X som kör hårt så att säga, och någon till kanske, medan de andra fem står och tittar på med armarna i kors. Man får pusha fram dem i stället. De vågar inte ta, eller vill inte eller kan inte, jag vet inte. (Intervju med polis)

Där det finns en polistaktik och strategi för att hantera otillåten påverkan förekommer färre tecken på självcensur och spridningseffekter. Anställda som känner att de har myndigheten i ryggen och kollegorna med sig om de hamnar i en obehaglig situation, blir inte lika osäkra och låter sig inte

²⁹ Frågan ställdes dock enbart till dem som utsatts för någon form av otillåten påverkan. Det är svårt att mäta självcensur hos alla poliser genom en enkät (se t.ex. Brå 2005:18).

³⁰ Frågan som ställdes till dem som rapporterat att de utsatts för hot, trakasserier, våld eller skadegörelse rör om man till följd av påverkansförsök påverkats i sitt arbete på något av följande sätt aldrig, en eller flera gånger.

påverkas av exempelvis organiserad brottslighet. Vissa särskilda insatser och satsningar mot denna brottslighet är dessutom upplagda så att poliser turas om att vara den synlige. Det blir då omöjligt för vissa att ständigt hålla sig i bakgrunden. På så sätt minskas exponeringsrisken utan att det får negativa konsekvenser för myndighetens arbete.

Genom att arbeta tillsammans mot organiserad brottslighet menar flera poliser att man når ett bättre resultat, med lägre risk för komplikationer för egen del. Poliser som har intervjuats till följd av sin utsatthet och de som följts under de deltagande observationerna betonar vikten av att stå upp mot organiserad brottslighet. Ger polisen upp är det ett ”slag mot hela rättssamhället”. Således finns förutsättningarna att förebygga själv-censur och skapa ”positiva” spridningseffekter, ett resonemang som utvecklas i rapportens avslutande förslagskapitel.

Resultat i fokus

- En stor andel av de poliser som utsatts för otillåten påverkan har arbetat uniformerat i yttre tjänst eller som närpolis när det inträffade.
- I materialet framhålls av flera att det finns exponeringsrisker. Genom att bli ett välbekant namn eller ansikte blir man mer sårbar, och det finns ett obehag kring att låta privatpersonen bakom uniformen avslöjas.
- Det är vanligt att den som utsatts för negativ påverkan reagerar med chock, rädsla eller ilska i ett första skede. Vissa uttrycker att det finns ett stort behov av stöd från kollegor och chefer, men också anhöriga, för att bearbeta händelsen.
- Anhöriga underrättas inte lika ofta, inte ens av den utsatte polisen. Det är dock många som utsatts som har berörts i privatlivet efter ett påverkansförsök genom oro för anhöriga och otrygghet i hemmet, i synnerhet när det gäller hot och i viss mån trakasserier.
- Otillbörliga erbjudanden varken polisanmäls eller rapporteras i någon större utsträckning.
- Den vanligaste följden av påverkansförsök är en känsla av otrygghet i arbetet. Det är inte heller ovanligt att utsatta poliser känt en minskad motivation för arbetet, funderat på att byta tjänst eller sluta som polis. Intervjuerna talar för att ett bristande stöd från arbetsgivaren förvärrar effekterna av otillåten påverkan.

6. Slutsatser

I detta kapitel sammanfattas rapportens resonemang och slutsatser dras av studiens resultat.

Vilka poliser utsätts för påverkan?

Det kanske viktigaste resultatet från undersökningen är att alla kategorier av polisanställda i någon mån möter organiserad brottslighet. Få av dessa möten leder dock till otillåten påverkan. Likväl behöver många olika slags polisanställda kunskap om hur man hanterar organiserad brottslighet. Det är en fråga som återkommer i det förebyggande avsnittet.

Poliser i yttre tjänst löper större risk

Alla anställda löper inte lika stor risk att utsättas för otillåten påverkan. Framför allt poliser som arbetar i yttre tjänst rapporterade påverkansförsök i enkäten. De flesta av dem arbetade i storstadsområden. Till viss del kan det förklaras genom att organiserad brottslighet framför allt finns i sådana områden. Det är inte heller förvånande att poliser i yttre tjänst som kallas till brottsplatser, gör ingripanden och omhändertaganden också drabbas av påverkansförsök. De möter ofta organiserad brottslighet, men hur ser dessa möten ut?

”Slipade” affärsmän och ”stökiga” typer

Något förenklat beskriver de poliser som intervjuats och följts under deltagande observationer aktörerna inom organiserad brottslighet som tar till otillåten påverkan på två sätt. För det första beskrivs gärningspersonerna som professionella ”affärsmän” med stor erfarenhet av poliskonkakter. Mötet med dem är sällan konfliktfyllt. De accepterar att poliserna sköter sitt jobb, samtidigt som dessa affärsmän menar att de inte har något att dölja. De vill snarare ha en god relation till polisen då ett professionellt bemötande av polisen ligger i deras identitet som affärsmän, och en god relation kanske kan utnyttjas vid ett senare tillfälle.

För det andra beskrivs vissa aktörer inom organiserad brottslighet som stöddiga och stökiga, inte sällan påverkade av alkohol eller narkotika. I deras kriminella identitet ligger ett intresse av konfrontation. För personer i den kriminella miljön finns många faror. Det finns konkurrenter som vill utvidga sin egen marknad, illojala medarbetare som själva vill ta över och myndigheter som vill förebygga och bekämpa brott. Ett sätt att skydda sig mot dessa faror är att bygga upp ett våldsrykte. Det kan göras genom att använda otillåten påverkan mot polisen. De intressenter som intervjuats i denna undersökning beskriver en vinst i påverkansförsök genom att man

får högre status och uppfattas som farlig och med drag av oberäknelighet.

Polisen – en källa till störning

Intressenter som intervjuats beskriver sällan mötet med poliser som positivt, i stället handlar det om myndighetsföreträdare som agerar störande mot deras kriminella verksamhet och livsstil. Många gånger – åtminstone i efterhand – uppfattas de upprepade stoppen, störningarna och kontrollerna som vanlig myndighetsutövning, det vill säga att de enskilda poliserna utför sitt arbete. Vid vissa möten anses dock enskilda poliser gå för långt i sin myndighetsutövning och göra stopp och kontroller som inte är befogade. Ett tydligt exempel från intervjuerna på hur intressentens tolkning av vad som är ett befogat ingripande skiljer sig från polisens handlar om en person som begått ett brott två timmar innan han blev stoppad. Stoppet uppfattades som obefogat då personen inte kopplade ihop de två händelserna. Polisens bemötande blir vid sådana tillfällen ytterst centralt för att undvika att uppfattas som provocerande. Bemötandets betydelse utvecklas i rapportens sista kapitel.

Poliser som sticker ut

När poliser gör kontroller och stopp som uppfattas som obefogade, eller en enskild polis utmärker sig, finns en risk att mötet blir konfliktfyllt och utmynnar i påverkansförsök. När poliser möter personer med koppling till organiserad brottslighet finns därmed olika tolkningar av situationen. Att förstå hur potentiella intressenter uppfattar situationen kan ha stor betydelse för att förebygga otillåten påverkan. Även detta diskuteras i rapportens avslutande kapitel.

Intervjuer tyder också på att när enskilda poliser utmärker sig för mycket finns en risk att de inte uppfattas som myndighetsföreträdare. Att utmärka sig som enskild polis kan ske genom att ofta vara den som går först in i en situation, ofta meddelar negativa beslut, eller ofta gör omhändertaganden av personer tillhörande samma gruppering eller nätverk. Det är en problematik som blir påtaglig i mindre polismyndigheter där antalet poliser är få. Polisen får lättare ett ansikte än i en större stad där man är mer anonym.

Vissa intressenter är på jakt efter meriter...

Organiserad brottslighet beskrivs ofta som en sammanhållen enhet där alla individer har liknande eller samma egenskaper, när det i stället handlar om lösa sammanslutningar av individer med olika vilja, förmåga och ambition. Att urskilja de olika individerna som använder otillåten påverkan blir synnerligen viktigt för att förstå fenomenet. Därför har en typo-

logi över de individuella påverkarna tagits fram. Typologin bygger på hur gärningspersonerna beskrivits i intervjuer med såväl poliser som intressenter, sammankopplat med vilken form av påverkan de använt. Nämnvärt är även att den kriminella miljön är dynamisk och att typerna ingalunda är statiska – en position kan snabbt utbytas mot en annan.

De arbetssökande

Särskilt yngre personer som ännu inte etablerat sig i den kriminella miljön, men som strävar efter att få en erkänd roll kan se en vinst i att uttala hot, eller begå våld eller skadegörelse mot poliser. Gemensamt för formerna är att de alla är synliga och tydligt visar ett avståndstagande från och i vissa fall ett rent hat mot polisen. Även om det finns ett egenvärde i att påverka poliser är den egentliga mottagaren andra personer inom organiserad brottslighet. Syftet är att vinna deras respekt och uppnå status, samtidigt som en identitet som kriminell befästs. I det långa loppet är målet utökade ansvarsområden.

Påverkansförsök från dessa intressenter, som här benämns arbetssökande, är sällan planerade och genomtänkta utan i hög grad situationsberoende. Tydliga exempel rör hot i samband med ingripande, en provocerande och nedvärderande attityd i möten med poliser och våldsamt motstånd. Ofta är intressenterna personer som befinner sig i nätverks eller grupperingars utkant med lösa kopplingar till kärnmedlemmar. Ungdoms- och föroretsgång består ofta av en hög andel sådana personer.

De projektanställda

I förhållande till de arbetssökande har projektanställda ett något mer överlagt och planerat tillvägagångssätt. Förklaringen är att projektanställda är mer erfarna och etablerade i den kriminella miljön. De har efter tidigare polisengripanden och tätare kontakter med andra kriminella även börjat ta till nya påverkansmetoder, som ofta är mer subtila än de arbetssökandes explicita hot. Ett för denna grupp vanligt tillvägagångssätt, som framkommit i intervjuerna och enkätundersökningen, är att försöka skrämmas genom att visa att man har personuppgifter om enskilda poliser. Uppgifterna lämnas synligt och utgör sannolikt inte kartläggning inför framtida attentat utan är snarare menade att påträffas av poliser.

Organiserad brottslighets fotsoldater

Man kan tala om de arbetssökande och projektanställda som organiserad brottslighets fotsoldater. De utför ofta riskfyllda uppdrag som att transportera och förvara partier med narkotika och driva in skulder. Riskmomentet är ingen nackdel för den som vill meritera sig, utan innebär en chans att visa vad man går för. Stora problem kan uppstå för grupperingen när dessa personer använder hot och våld mot polisen. Ivern att visa fram-

fötterna innebär också att man gör påverkansförsök som saknar stöd hos mer etablerade aktörer. Konsekvensen kan bli att polisen prioriterar ingripanden och lägger stora resurser på att arbeta mer aktivt mot grupperingen. Detta har i några fall i undersökningen resulterat i fängelsestraff, en sargad kriminell verksamhet och att grupperingen splittrats.

...andra håller sig i bakgrunden

För att få en central funktion i ett kriminellt nätverk krävs även andra egenskaper än de som kännetecknade oetablerade aktörer. Mer kriminellt etablerade undviker uppmärksamhet från polisen. De är inte på jakt efter meriter utan strävar efter att bedriva en kriminell verksamhet i lugn och ro. Det gör att hot och våld inte har samma funktion för dessa aktörer utan snarare ses som något som motverkar sitt syfte. Även om det finns andra metoder för att skydda en kriminell verksamhet än otillåten påverkan förekommer påverkansförsök.

De heltidsanställda

Den intressent som här benämns heltidsanställd framför sällan öppna hot. I stället har hot från denna grupp, enligt intervjuerna, framkommit via spaning, telefonavlyssning eller tips. Det tycks alltså ofta röra sig om personer som planlägger i det dolda. Även subtila hot kan förekomma, men tillhör inte vanligheterna. I stället för att bygga en identitet som kriminell utgör kriminaliteten ett yrke för dessa aktörer. Då de är mer etablerade har de redan många kontakter och ett starkt kriminellt kapital. Till skillnad från mer oetablerade aktörer har de inget behov av att visa förakt eller motstånd mot polisen i varje ingripande. När de väl tar till påverkan anser de sig ha skäl till det. Påverkansförsök riktar sig därför främst mot poliser med centrala roller i utredningar, snarare än mot den polis som var först på plats.

Cheferna eller projektledarna

Drag som liknar den heltidsanställdes kännetecknar också dem som i denna rapport kallas för chefer eller projektledare. De håller sig som regel helt i bakgrunden när det gäller otillåten påverkan. Det syns också i deras brottskatalog, då dessa aktörer med tiden kommer att undvika brottslighet med stor upptäcktsrisk till förmån för mer diskret brottslighet. De undviker att exponera sig över huvud taget, vilket också kännetecknar påverkansförsök från denna grupp. Chefen kanske inte heller har sakkunskapen som krävs för att påverka men har ofta en lång erfarenhet av polisens arbete. Många gånger anses öppna hot och våld kontraproduktivt. Den konfliktfyllda relationen till polisen undviks av denna grupp, i stället

försöker man att odla en god relation till polisen. Dessa goda relationer kan sedan utnyttjas och i vissa fall övergå i korrupktion.

Den heltidsanställda och chefen har hittills beskrivits som rationella och målinriktade aktörer. Samtidigt finns gott om exempel i intervjuerna på heltidsanställda och chefer som agerat på ett irrationellt sätt. Det har då rört sig om hot eller våld som framförts under stress och narkotikapåverkan. Hoten har vid dessa tillfällen utgjort straffbara handlingar, något som i allmänhet inte kännetecknar dessa aktörer som i vanliga fall vill undvika uppmärksamhet från polisen och helst vill fortsätta med sitt.

Konsulter

I stället för att chefen själv utför exempelvis hot och våld kan konsulter hyras in. Konsulter kan vara personer med specialistkunskaper, men det kan också vara personer som hyrs in av andra skäl, till exempel obetalda skulder. Att hyra in en konsult beskrivs av en intervjuperson som oproblematiskt bara man har de rätta kontakterna. Konsulterna är inte särskilt vanliga i materialet, men de förekommer.

Är all påverkan lika farlig?

Enkäten visar att sju procent av poliserna utsatts för hot, trakasserier, våld och/eller skadegörelse. Motsvarande andel för civilanställda är tre procent. Många av de poliser som utsatts för flera former av otillåten påverkan arbetar uniformerat, vilket kan tolkas som att det finns en relation mellan arbetsuppgifter och utsatthet.

Situationsbunden påverkan inte så beräknande...

En stor del av den otillåtna påverkan är situationsbunden och utförs, enligt resultat från enkäten och intervjuer, ofta av personer som inte agerar kalkylerat och planerat. Påverkan riktas inte mot poliser som individer i första hand, utan som representanter för polismyndigheten. Denna påverkan är av en mer kortsiktig karaktär och syftar främst till att komma undan eller att förhindra en polisåtgärd. Med andra ord handlar det om att göra motstånd i ett möte med polisen. Trots att de vill bedriva sin kriminella verksamhet i lugn och ro anser vissa gärningspersoner att det är statushöjande att bli stoppad av specialenheter eller aktionsgrupper som riktas mot organiserad brottslighet. På samma sätt kan även oplanerad otillåten påverkan innebära statusvinster i den kriminella miljön. Det gäller framför allt dem som här benämns arbetssökande och projektanställda. Otillåten påverkan av detta slag utgör merparten av de påverkansförsök som framkommit i enkäten.

...men kan få konsekvenser

Kortsiktiga påverkansförsök kan dock få konsekvenser på sikt. Från intressentens perspektiv handlar det om att nå omedelbara resultat, som att vinna status inför andra kriminella, demonstrera makt eller markera sitt avståndstagande från polisen. För den utsatte polisen och dennes närmaste kollegor kan det, enligt enkäten och intervjuer, resultera i otrygghet i arbetet och en benägenhet att undvika beslut, enskilda gärningspersoner eller vissa områden. Denna form av själv censur kan lokalt utgöra ett problem, och det är av stor vikt att förebygga själv censur, vilket berörs i rapportens brottsförebyggande kapitel.

Vissa påverkare är mer strategiska

Det finns också otillåten påverkan som är mer långsiktig och målinriktad. För intressenten innebär påverkansförsöken ett sätt att hindra en utredning genom att ge sig på en central polis i ärendet eller att hämnas. Det fordrar tid och kunskap att identifiera de centrala poliserna i en utredning eller ett arbetslag och är en ovanlig, men ändå förekommande påverkansform. Då dessa former riskerar att störa mer än ett enskilt ingripande, utgör de ett större problem från ett demokratiperspektiv än de mer situationsbundna fallen. De intressenter som tar till den mer beräknande formen av påverkan har ofta en förhållandevis stor kapacitet och stora resurser till sitt förfogande – de som ovan kallas chefer. Denna påverkan är ovanlig, men när den förekommer måste den tas på mycket stort allvar av myndigheterna.

Anhöriga utsätts sällan, men drabbas ändå

Anhöriga till poliser är en försummad grupp i polismyndigheternas hantering av otillåten påverkan. Det är visserligen sällsynt att påverkansförsök riktas direkt mot anhöriga, enligt enkäten. I stället sker merparten av den otillåtna påverkan mot poliser under deras arbetstid. Undantagen är skadegörelse och vissa former av trakasserier som kan ske i privatlivet, mot bostaden eller annan gemensam egendom. Även om påverkan riktas mot polisen vid dessa tillfällen drabbas anhöriga genom att de äger egendomen som skadas eller är på plats när trakasserier inträffar. Det finns fall i undersökningen där anhöriga iakttagit fordon eller personer med koppling till organiserad brottslighet vid bostaden, där personer ”skuggat” fordon i syfte att få reda på var familjen bor och även anhörigas namn dykt upp på namnlistor som senare påträffats i samband med husrannsakan.

Många av de poliser som intervjuats berättar hur de strävar efter att separera yrkeslivet som polis med fritiden som make, maka eller förälder. Otillåten påverkan är något man pratar med kollegor om, men det är betydligt färre som berättar om detta hemma. Det anses vara något som

ingår i yrkeslivet och som ska stanna på arbetsplatsen, inte följa med in i hemmet. Trots detta betonade flera intervjuade poliser hur svårt det i praktiken kan vara att skilja på yrkesliv och privatliv.

En oro över de anhöriga...

Även om inga hot eller andra påverkansförsök riktats mot familjen, oroades sig många av enkätbesvararna för de anhöriga. Dessutom förekom en känsla av otrygghet i hemmet. Det kunde resultera i att man vidtog egna säkerhetsåtgärder, samtidigt som man endast lämnade knapphändig information till sin familj om skälen till åtgärderna. Konkret handlade åtgärderna om att undvika fönster och synliga platser i bostad och trädgård, att ständigt ha neddragna persienner och en större uppmärksamhet och vaksamhet än tidigare gentemot omgivningen. Till detta kommer polismyndighetens säkerhetsåtgärder i form av larm, inkastningsskydd och att polisen får ha tjänstevapnet hemma. Med andra ord rör det sig om åtgärder som åtminstone tillfälligt förändrar även de anhörigas bild av hemmet som en trygg plats.

...som sällan får ta del av åtgärder eller information

Trots att även de anhörigas liv påverkas var det väldigt ovanligt att de fick information från polismyndigheten om den otillåtna påverkan som förekom, myndighetens hot- och riskbedömning och eventuella diskussioner om skyddsåtgärder. Det var också, enligt intervjuade poliser och deras anhöriga, ovanligt att de anhöriga fick medverka i debriefing och avlastningssamtal. I stället kom informationen via den utsatte polisen, som inte sällan var i chock när han eller hon berättade om den otillåtna påverkan. Många intervjuade poliser berättar dessutom att de själva saknade tillgång till viktig information om ärendet. Med andra ord var det många gånger svårt för de anhöriga att få klarhet i gärningspersonens kapacitet och vilja att genomföra hot och polismyndighetens förmåga att stoppa denne.

Hur hanteras påverkan?

Resultaten från enkätundersökningen och intervjuerna visar att de vanligaste konsekvenserna av otillåten påverkan är en känsla av otrygghet i arbetet, i hemmet och en ökad misstänksamhet. Det framstår inte som att påverkansförsöket ensamt bestämmer reaktionen, tvärtom spelar myndighetens åtgärder en central roll. De åtgärder som skymtar fram i intervjuerna är framför allt rena säkerhetsåtgärder som rör skalskydd i form av larm, belysning, kameror eller liknande. Vissa av de utsatta har fått kämpa hårt för att få de skyddsåtgärder som de bedömt vara nödvändiga. Andra har fått sådana, men först en tid efter det att hotet framkommit. Detta har minskat de utsattas förtroende för polismyndighetens förmåga att hantera otillåten påverkan och förvärrat situationen.

Olika möjligheter till bearbetning

Flera poliser nämner att de fått debriefingsamtal eller annat avlastningsamtal, medan andra inte fått möjlighet till det. Den närmaste chefen beskrivs ha en nyckelfunktion för att den utsatte dels ska få del av säkerhetsåtgärder, dels få en möjlighet till hjälp med bearbetning och uppföljning av händelsen. Många intervjuade poliser framhåller hur viktiga kollegornas insatser varit för dem för att kunna bearbeta händelsen och återgå till en normal vardag. Det gäller i synnerhet i de fall där chefen har brustit i sin roll. Vissa enheter inom polisen framstår ha högre beredskap än andra för att hantera otillåten påverkan.

Kommunikation och information

Poliser kan uppfattas som krävande brottsoffer. Till skillnad från många andra brottsoffer vet de vilka åtgärder poliser kan vidta och vilken information myndigheten kan och borde ha gällande det egna ärendet. Därför ställer vissa poliser stora krav på att få tillgång till all information för att själv göra en bedömning av vilka risker som föreligger för att ett hot faktiskt verkställs. Detta ställer särskilt stora krav på polismyndighetens förmåga att kommunicera. Det framstår som viktigt att någon är ansvarig för att sköta kommunikationen med den utsatte polisen och dennes anhöriga, att uppföljningar sker och att ny information genast förmedlas till polisen. I de fall där information inte kunnat förmedlas, exempelvis för att skydda informatörer, menar intervjuade poliser att det hade hjälpt om de fått en förklaring till *varför* man inte kan berätta mer.

Olika behov

Ytterligare en utmaning för polismyndigheten är att utsatta poliser har olika grundförutsättningar, reagerar olika på påverkansförsök och därmed har mycket olika behov av åtgärder och stöd. De poliser som berättar att de haft en nära relation med sin chef, haft stöd från kollegor och anhöriga verkar ha haft lättare att diskutera möjliga åtgärder. Ett bra bemötande och diskussionsklimat stärker tryggheten och förtroendet för arbetsgivarens förmåga att hantera otillåten påverkan från organiserad brottslighet.

Framtida forskning

Denna studie fokuserar på de aktörer inom organiserad brottslighet som använder sig av otillåten påverkan. Intervjuer med såväl poliser som påverkare talar för att påverkan, för mindre kriminellt etablerade aktörer, kan vara ett sätt att meritera sig. I Sverige finns ytterst begränsad forskning på ett generellt plan om karriärvägar för personer inom organiserad brottslighet. Det finns rimligtvis en mängd andra faktorer än otillåten på-

verkan mot poliser som är mer avgörande för denna karriär. Även hur rekrytering till kriminella gäng sker är ett relevant forskningsområde.

Organiserad brottslighet får en mer påtaglig form när det rör sig om gäng, men frågan är hur gemensam den kriminalitet som bedrivs är. Rör det sig, liksom i de kriminella nätverken, om helt självständiga aktörer som begår brott tillsammans med personer som har relevanta kunskaper för det aktuella brottsprojektet? Eller begås brotten med aktörer inom gänget?

7. Att förebygga och lindra otillåten påverkan

I följande kapitel presenteras åtgärder som förebygger och lindrar följderna av otillåten påverkan. Åtgärderna bygger på resultat som presenterats i studien. Resultaten presenterades vid ett seminarium med myndighetsrepresentanter där diskussionerna utmynnade i konkreta förslag. Även diskussioner som förts under de deltagande observationerna och förslag som kommit fram under intervjuerna ligger som grund för åtgärdsförslagen som summeras i figur 2.

OTILLÅTEN PÅVERKAN

Innan påverkan

- Professionellt bemötande
- Klar/tydlig kommunikation
- "Äga" situationen – vad gör kollegor, finns strategier för bemötandet?
- Roterings/ta "köplats" vid ingripande
- Kunskap om aktuella grupper/personer
- Samarbete mellan myndigheter
- Kunskap om korruption

Om påverkan skett

- Erbjuds kontaktperson som informerar och följer upp
- Gehör från närmsta chef
- Genomföra hot- och riskbedömning
- Debriefing/avlastningssamtal
- Kontakta anhöriga
- Hur mycket information kan den utsatte delges under processen?
- Checklista över åtgärder som: rondering, möjlighet att ha tjänstevapen hemma, överfallslarm, skyddad identitet, etc.
- Lyssna på den utsatte och hur denne uppfattar situationen
- Medvetenhet om att trygghet och säkerhet är olika saker
- Offensiva åtgärder för att ta bort pågående hot och/eller förhindra fortsättning

Uppföljning

- Någon meddelar när hotet bedöms vara över
- Möjlighet till uppföljningssamtal, för såväl utsatt som anhöriga
- Få hjälp att söka eventuell ekonomisk ersättning
- Fortsatt underrättelsefokus/kartläggning av aktuell gruppering

Figur 2. Summering av åtgärdsförslag.

Att förebygga otillåten påverkan

Mycket av den otillåtna påverkan sker under ett ingripande eller en åtgärd, eller som en direkt konsekvens av en åtgärd. Genom tydliga strategier från polisen kan situationen påverkas så att risken för otillåten påverkan minskar. Strategierna rör kommunikation, bemötande, ansvarsfördelning, den enskilde polisens exponering, kunskap om organiserad brottslighet och medvetenhet om korruptionsrisker.

Kommunikation och bemötandestrategier

När poliser agerar mot individer med koppling till organiserad brottslighet, individer som inte sällan är oberäkneliga, stressade, påverkade och vill komma undan, är strategier för bemötandet centrala. Vissa kriminella personer blir lätt kränkta och provocerade, vilket gör dem frustrerande för en polis att hantera. En intervjuperson betonar vikten av en genomtänkt strategi för att undvika att otillåten påverkan ses som ett alternativ:

Samtidigt har vi en väldigt hög etik, många yrkeskriminella har psykopatiska drag och tar väldigt illa vid sig om de blir kränkta. Och en kränkning kan vara en väldigt liten detalj som ingen annan tänker på. Vi bjuder inte in den kriminella till att få ett hat mot en enhet eller en individ. Vi behandlar dem nästan överkorrekt. (Intervju med polis)

Vid ett ingripande kan individerna uppfatta att de har blivit kränkta eller förfördelade. Enligt undersökningen har det många gånger berott på brister i kommunikationen mellan parterna. Intervjuade gärningspersoner och polisanställda är överens om att kommunikationen måste vara tydlig och klar. Det ska inte råda någon tvekan om vad polisanställda gör och på vilka grunder. På så sätt blir det också tydligare att det är myndigheten och inte den enskilde tjänstemannen som agerar.

Kommunikation är inte bara verbal. I bemötandet kommunicerar polisen även med tonläge, ansiktsuttryck och gester. Det är aspekter av kommunikation som den enskilde polisen kanske inte är medveten om, men som en intressent eller potentiell påverkare kan vara mycket känslig för. Till följd av beteendet kan polisen uppfattas som provocerande, men också rädd. Det kan vara tillräckligt för att få en gärningsperson att faktiskt ta till otillåten påverkan.

Kriminellt oetablerade personer med koppling till organiserad brottslighet testar ofta polisen genom att ständigt ifrågasätta åtgärder, ha ett provocerande

Tydlig kommunikation och ett professionellt bemötande är viktiga och vanliga strategier för att hantera ett krävande och oberäkneligt klientel.

kroppsspråk och ställa frågor som kan uppfattas som subtila hot. För vissa poliser är detta obehagligt, i synnerhet om gärningspersonen tillskrivs kapacitet att ta till våld. Intervjuade gärningspersoner framhåller att det märks om en polis är rädd. Dessa poliser beskrivs som lämpliga måltavlor för otillåten påverkan då de kan skrämmas till passivitet eller till att ge information.

Följden av en rak och tydlig kommunikation och ett professionellt bemötande blir att många kriminella personer inte ser något intresse i att utöva otillåten påverkan. De respekterar poliser och civilanställda som bara utför sitt arbete. Då yrkesrollen är tydlig ser gärningspersoner även en risk i att komma med otillbörliga erbjudanden eller försök till vänskapskorruption.

Att rotera och dela ansvaret

Flera lokala satsningar mot organiserad brottslighet planeras på ett sådant sätt att det alltid är flera poliser vid till exempel en kontroll eller ett stopp. Om en gärningsperson blir uppretad på en viss polis byter en kollega omedelbart plats med denne. På så sätt förhindrar man att en enskild polis utmärker sig i en situation. Vikten av sådana åtgärder framhålls av många poliser som intervjuats och följts under deltagande observationer.

Aktörer med koppling till organiserad brottslighet är ofta intresserade av att utmana polisens auktoritet. För polisen gäller det då att visa att man "äger" situationen. Företeelsen kan sägas bestå av tre delar. För det första innebär det att ha kontroll över den eller de som ingripandet riktar sig mot. Det sker genom att exempelvis frånta dem eventuella vapen och mobiltelefoner och att bestämma var de ska stå. För det andra handlar det om att ha en fungerande kommunikation med kollegor. Det är nödvändigt att alla poliser på platsen vet vad de ska göra, har samma mål och visar enighet utåt. I undersökningen förekommer situationer då kommunikationen inom en grupp poliser brustit, missförstånd uppstått mellan poliserna och otillåten påverkan blivit ett resultat av att poliserna inte "ägt" situationen. Slutligen är det viktigt, då dessa möten ofta inträffar på allmän plats, att vara uppmärksam på personer och fordon som passerar platsen. Behovet av att äga situationen är något som framhålls av flera poliser.

Att äga situationen och dela ansvaret kräver resurser, men är ett effektivt sätt att hindra situationer från att gå överstyr.

Som framgått av beskrivningen kan det vara resurskrävande att äga en situation. Det kräver att många poliser är tillgängliga och blir en stor utmaning för poliser som förväntas täcka stora geografiska ytor.

När det gäller civilanställda är de inte skyddade av uniformen och utrustning på

samma sätt som poliserna. De kan i känsliga situationer behöva förstärkning från sina kollegor.

Att rotera, som man gör när man äger situationen, innebär också att man delar ansvaret (jfr Lodenius 2006). Resultatet blir att det känns som om en hel myndighet arbetar mot en misstänkt, snarare än att några enskilda poliser gör det. Konkret innebär detta att det är olika poliser som stoppar och kontrollerar eller pratar med vederbörande. Vid vissa polismyndigheter kan det vara poliser vid olika enheter (aktionsgrupp, närpolis, trafikpolis) som delar ansvaret att stoppa och kontrollera. Det är också viktigt att det inte ständigt är samma polis som skriver under beslut som uppfattas som negativa. Det kan också handla om vem som uttalar sig i media. I riskfyllda ärenden kan det vara bra att använda en presstalesman för att undvika exponering av poliserna som arbetar med ärendet (se även Brå 2009a).

Undvika exponering som privatperson

Som en påverkansform utnyttjar organiserad brottslighet gärna enskilda polisens privatliv. De tydligaste exemplen är att man frågar efter polisens namn i samband med ingripanden, avslöjar att man vet var polisen bor och att man har tillgång till information om polisens familjeförhållanden. Sådana former av otillåten påverkan exponerar privatpersonen bakom uniformen. Att brottslingarna anspelar på deras privatliv är en påverkansform som är högst relevant även för civilanställda inom polismyndigheten.

Flera intervjupersoner poängterar hur lätt det är att hitta information, i synnerhet på Internet. Information som rör deras privata adress, telefon och andra uppgifter går att finna utan svårighet. Några referensgruppsmedlemmar uttryckte dessutom en viss oro för att polisanställda exponerar sig själva och sitt privatliv via exempelvis bloggar och mötesplatser på Internet (jfr Polisförbundet 2009). Detta är exponering som kan utnyttjas mot dem i arbetet.

För att försvåra kartläggning vidtar vissa polisanställda egna åtgärder som hemligt telefonnummer, att undvika att arbeta på samma ort som man bor eller att inte synas tillsammans med sin familj när personer man ingripit mot befinner sig på samma plats.

Samtidigt som dessa åtgärder kan försvåra kartläggning menar ett par intressenter att man får en större respekt för po-

Att hänvisa till enskilda polisanställdas privata förhållanden är en form av otillåten påverkan som organiserad brottslighet ofta tar till. Det går dock att försvåra för dem att komma över sådan information.

lisen när man ser att de är människor bakom uniformen. Samtal under deltagande observationer på en mindre ort tyder också på att det finns en risk i att man inte vill vara igenkänd och tillgänglig, då mycket av polisverksamheten bygger på att vinna förtroende. Det finns en logisk motsägelser i att undvika exponering samtidigt som man upparbetar ett förtroende. Båda strategierna kan var för sig minska risken för otillåten påverkan. Exempelvis närpolis, som vistas på en begränsad yta och ständigt möter samma aktörer, kan inte undvika exponering, men förtroende kan uppbyggas.

Vissa poliser ser ytterligare en exponeringsrisk när de skriver under beslut med sina namn. Detta är dokument som senare kommer den misstänkte tillhanda. Ett annat sätt för den misstänkte att ta del av polisens namn är genom att titta på tjänstelegitimationen där namnet framgår. Huruvida tjänstekort utan personnummer och namn är ett alternativ har diskuterats.

Kunskap om potentiella påverkare

Det sker en mobilisering mot organiserad brottslighet i samhället (Justitiedepartementet Ds 2008:38, Brå 2008:22). Aktionsgrupper bildas och arbetsmetoder utvecklas. Ett viktigt resultat från den här undersökningen är att *alla* typer av poliser i någon mån möter organiserad brottslighet.

De poliser som bara arbetar mot organiserad brottslighet i särskilda insatser får snabbt kunskap om grupperingarnas arbetsätt, men också om hur de enskilda individerna agerar. Kunskapsläget inom hela polisen ser dock inte likadant ut. Poliser som sällan möter dessa aktörer utvecklar inte samma kunskap. Inte heller från polisutbildningen har man med sig en medvetenhet om organiserad brottslighet.

Intervjuer och deltagande observationer talar för att polisanställda med god kännedom om organiserad brottslighet ofta är bättre mentalt förberedda på hur gärningspersonerna kommer att bete sig. En bieffekt av ökade kunskaper om aktörerna är ökad trygghet, vilket kan minska förekomsten av självcensur. Exempelvis kunskap om att en individ ofta kommer med hot, eller att en annan framför allt trakasserar genom skrivelser från sin advokat. Det handlar inte om att nonchalera otillåten påverkan,

utan om att vara förberedd. Med god kännedom om hur den lokala organiserade brottslighetens aktörer beter sig tar man sannolikt i lägre utsträckning hot personligt. Den enskilde polisanställda inser att det är mot yrkesrollen påverkan riktas, inte personen.

Organiserad brottslighet utgör en föränderlig miljö. Både konkurrerande gäng och myndigheternas åtgärder förändrar

När kunskapen om aktörer med koppling till organiserad brottslighet når fler polisanställda har grupperingarna mindre nytta av sitt våldsrykte.

förutsättningarna för såväl individerna inom ett nätverk som för nätverkets verksamhet. Det innebär att myndigheternas kartläggning måste ske löpande och kontinuerligt. För detta behövs upparbetade kontaktnät mellan de myndigheter som har information om kriminella personer. Gammal kunskap ska inte ligga som grund för råd till poliser på fältet.

Även när det gäller korruption behövs riskbedömningar. Det innebär till exempel att analysera i vilka nyckelfunktioner på myndigheten känsliga frågor hanteras, vilket gör det möjligt att sätta in förebyggande insatser där det behövs. Det är också svårare att lämna otillbörliga erbjudanden till två polisanställda än en. Att arbeta två och två – vilket många, men inte alla, poliser gör – ger dels möjlighet att lättare stå emot korruptionsförsök, dels blir det en form av kontrollfunktion kollegorna emellan. Det är även viktigt att förmedla kunskap om de olika typer av korruption som ofta tas till och om att inledningsvis små gåvor snabbt kan bli större.

Ökad medvetenhet om riskerna med korruption

Ett genomgående tema i rapporten är kriminella aktörers yrkesmässiga intresse av att, som en skyddsåtgärd, följa polisens arbete (Brå 2007:7). Målet är att få en polis eller civilanställd att samarbeta och då fungerar knappast de negativa formerna av otillåten påverkan. Däremot är steget mellan korruption och utpressning inte långt. När väl en polisanställd har hamnat i positionen som kriminell muttagare, kan korruption övergå till vad som kan betecknas som utpressning (jfr Mischkowitz m.fl. 2000).

Av undersökningen framgår att otillbörliga erbjudanden ofta uppfattades ha det bakomliggande syftet att odla goda relationer. Det innebär att organiserad brottslighet ofta tänker i samma banor som ”vanliga” företagare. Det gäller att långsiktigt bygga upp relationer, som kan vara till nytta den dag de verkligen behövs (Brå 2007:21). Kontakter odlas, vänskap uppstår och förtroende skapas. Gåvor och förmåner kommer därför inte att uppfattas som särskilt stigmatiserande utan utgör ett naturligt inslag i relationen, knappast uppenbara mutor. På det sättet kan båda parter uppfatta att de befinner sig i en trygg gråzon. En polis kan fortfarande känna sig som polis, trots att det finns en relation som eventuellt kan komma att ställa krav på motprestation.

Denna undersökning och tidigare studier om organiserad brottslighet lyfter fram risken med vänskapskorruption (Brå 2007:4). Gamla skolkamrater, det som en gång var kvartersgänget eller fotbollslaget och nya bekantskaper kan vara en risk för poliser, om det utnyttjas för att få information i syfte att skydda kriminell verksamhet. Visserligen är en överraskande hög andel av de otillbörliga erbjudandena reda pengar, men många gånger sker korruption på ett diskretare sätt; vänskap med små tjänster ska inte underskattas.

För Polisens del uppkommer också problematiken att det kan finnas ett polisiärt intresse av att för egen del odla kontakter med kriminella för att

Polisen bör öka medvetenheten om att polisanställda löper risk för att utsättas för olika typer av korruption från organiserad brottslighet, som har ett intresse att få information om Polisens arbete.

få del av uppgifter som enbart med svårighet kan skaffas på annat sätt. Det finns då en risk i att komma för nära, att bli för mycket involverad i kriminellas liv. Den goda intentionen att etablera relationer för att få information kan övergå till korruption. Om dessutom kontakterna sker utan att kollegor eller överordnade har någon insyn ökar sårbarheten.

När påverkan väl har skett

När otillåten påverkan inträffat behövs *akuta* insatser vidtas i ett första skede. På längre sikt handlar åtgärder om att ge information, öka tryggheten, agera mot gärningspersonen, rapportera händelsen samt ha särskilda rutiner mot korruption.

Akuta åtgärder

Precis efter att otillåten påverkan skett befinner sig ofta den utsatte i chocktillstånd. Det är vid sådana tillfällen viktigt att den polisanställdes chef är lyhörd för signaler och sätter sig ner och pratar med den utsatte för att kunna bedöma hur personen mår. Det är chefen, i egenskap av arbetsgivare, som är ansvarig för att riktlinjer och rutiner finns och för att åtgärder också vidtas när otillåten påverkan skett (Brå 2007).

I ett första skede är det en god rutin att en chef eller arbetsledare, så snart ett påverkansförsök kommit till deras kännedom, gör en skriftlig bedömning av hotbilden (jfr Brå 2007). I vissa fall kan det finnas ett behov av att kontakta anhöriga till den utsatte. Med hjälp av hotbilsbedömningen sätts akuta skyddsåtgärder in i väntan på en mer utförlig hot- och riskbedömning. Det finns exempel där polisen och eventuell familj fått resa bort några dagar, fått skyddat boende eller överfallslarm. Till detta kommer fall där den utsatta polisen fått möjlighet att ha skyddsväst och tjänstevapen hemma.

Ett par poliser betonar vikten av att bli hörd som målsägande, snarare än att de själva skriver ett PM om händelsen. Fördelen när en kollega tar uppgifter är att denne som en utomstående person kan säkerställa att viktiga uppgifter kommer med i anmälan. Det kan vara problematiskt att själv redogöra för händelsen precis efter att man blivit utsatt för påverkansförsök.

Flera intervjuade poliser och anhöriga berättar att det var svårt att ta ställning till de åtgärder som föreslogs då man inte förstod vidden av påverkansförsöket och åtgärderna. Att polisen och dennes anhöriga känner att de får utrymme att uttrycka hur de upplever situationen och vilka öns-

kemål de har, visar sig i intervjuerna vara viktigt för förtroendet för arbetsgivarens förmåga att hantera otillåten påverkan. De tidiga åtgärderna är således centrala för den utsattes fortsatta trygghet. Miss- tag eller kommunikationssvårigheter i en tidig fas försvårar den utsattes bearbetning av händelsen.

Undersökningen visar att myndigheterna är bättre på att hantera konkreta hot, våld eller skadegörelse än mer subtila trakasserier. Svårigheten att hantera den sistnämnda kategorin av påverkan består i att hotet är svårt att ”ta på”, samtidigt som det kan orsaka stor oro hos den utsatte och dennes kollegor. Vid sådana påverkansförsök beror det i hög grad på den närmaste chefens lyhördhet för att den utsatta polisen över huvud taget ska få gehör för sitt behov av hjälp och stöd. Det är viktigt att poliser som drabbats får möjlighet till avlastningssamtal, debriefing eller liknande, vilket också kan motverka en negativ spridningseffekt bland kollegor. Genom snabba åtgärder visar arbetsgivaren att det finns beredskap för att hantera otillåten påverkan.

Den utsattes närmaste chef har en central roll när otillåten påverkan precis har skett. Handlingsplaner och rutiner bör vara tillgängliga och snabbt kunna sättas i verket.

Vikten av att få information

Något som framhålls av intervjuade poliser och anhöriga är behovet av att få aktuell information om gärningspersonen, risker för att hotet ska sättas i verket och vilka åtgärder myndigheten tänker vidta. Informationsbehovet tycks vara särskilt stort när gärningspersonen inte framfört otillåten påverkan direkt till den polisanställda. Undersökningen visar att den utsatte polisen vill kunna göra en egen värdering av hotets karaktär och risken att det sätts i verket och inte vara utlämnad till andras bedömningar och egna spekulationer. Där information inte kan lämnas ut, för att skydda uppgiftslämnare och dylikt, menar några intervjupersoner att de accepterat det, bara de fått en förklaring. Det tycks alltså vara bättre att bli underrättad om att det inte finns någon ny information att få, än att bli lämnad till egna spekulationer.

De intervjupersoner som haft en kontaktperson som varit involverad i hot- och riskbedömningar och personskydd uttrycker en tillfredsställelse med att det inneburit kontinuerlig information om ärendet. En polis förklarar hur det såg ut:

Vi pratade och stämde av en gång i veckan. I början var det ett par gånger i veckan. Sedan klingade det av, sedan blev det en gång i månaden, man ringde och stämde av. ”Har ni hört nåt nytt?”, ”näe, det är oförändrat”. (Intervju med polis)

En kontaktperson framstår som ett bra sätt att tillgodose den utsatte polisens informationsbehov, både när det gäller hotbilden och myndighetens åtgärder.

En sådan kontakt medför dessutom möjlighet att få uttrycka hur man upplever situationen. Dessa kontaktpersoner har till uppgift att göra en objektiv riskbedömning på samma gång som de hört den utsattes version och hört sammat dennes behov av stöd. Genom att ha en tydlig kontaktperson finns en kanal för frågor om exempelvis vad myndigheten kan hjälpa till med och hur man fyller i ersättningsblanketter.

Öka den utsattes trygghet

Akuta åtgärder fokuserar mycket på skydd, men på längre sikt behöver den utsattes trygghet återställas. En vanlig reaktion på otillåten påverkan är en känsla av otrygghet i arbetet och i hemmet. Flera intervjupersoner berättar hur denna känsla bibehålls under en längre period. Det kan ta tid att bearbeta otillåten påverkan.

En akut åtgärd är att chefen utför en hotbilsbedömning. Det kan dock finnas ett behov av en fördjupad hot- och riskbedömning som genomförs av kriminalunderrättelsetjänsten. En sådan analys väger samman flera faktorer och uppgifter för att få en så objektiv och saklig bedömning av hot och risk som möjligt. På basis av bedömningen vidtas eventuellt fler åtgärder. På så sätt är denna process även trygghetsskapande.

I samråd med den utsatte kan arbetsgivaren anpassa arbetsuppgifter och placering efter hot- och riskbedömningen och den drabbades hälsa. Av stor vikt är att den utsatte polisen inte känner sig överkörd eller straffad för att ha blivit utsatt för otillåten påverkan. Överlag är det centralt att den närmaste chefen och kollegor är uppmärksamma på signaler på förändringar i beteende hos den drabbade polisen. Sådana signaler kan vara ett tecken på att man behöver stöttning och att fler åtgärder behöver vidtas för att återställa tryggheten hos den utsatte.

Skyddsåtgärder kan vara trygghetsskapande, men det krävs andra åtgärder för att på lång sikt återställa känslan av trygghet. Myndighetens beredskap att hantera otillåten påverkan spelar en viktig roll, vilket även kollegor och anhöriga gör.

Merparten av de intervjupersoner som haft olika skyddsåtgärder i form av larm, tjänstevapen hemma, skyddad identitet eller fått skyddat boende, har till en början uppskattat åtgärderna. Efter ett tag, då hotbilden inte är lika påtaglig, har dock nackdelarna börjat överväga mot fördelarna. Skyddad identitet, tjänstevapen och andra åtgärder kan försvåra vardagen. Dessutom kan de påminna den utsatte

och anhöriga om hotet. Det är därför viktigt att åtgärder anpassas efter den utsattes behov för tillfället.

Ytterligare aspekter av tryggheten är kollegor och anhöriga. Många intervjupersoner beskriver hur det främst är hos de närmaste kollegorna som man hittar det stöd som ger trygghet i arbetet. Dessa kollegor, som skulle kunna hamna i samma situation, har en förståelse för vad det innebär att utsättas för otillåten påverkan. Kollegorna kan vara ett värdefullt stöd på arbetsplatsen, men till viss del följer det stödet med in i privatlivet. Om de anhöriga känner till påverkansförsöken och har annan väsentlig information kan även de utgöra en trygghet. Om de inte får veta något, men ändå känner att en närstående mår dåligt, riskerar de också själva att bli oroliga och otrygga.

Sammanfattningsvis är det väsentligt att de utsatta polisanställda har en känsla av att myndigheten står bakom och stöder och skyddar. De blir utsatta eftersom de genom sin yrkesutövning är en del av rättsväsendet. Genom att myndigheten tar otillåten påverkan på allvar uppstår också en positiv spridningseffekt, där såväl utsatta polisanställda som deras kollegor är trygga i att arbetsgivaren har förmåga att vidta adekvata åtgärder.

Agera mot gärningspersonen

Många av åtgärdsförslagen kommer av naturliga skäl att rikta in sig på den utsatta polisen och arbetsgivarens ansvar. Samtidigt framhåller flera intervjupersoner och seminariedeltagare vikten av att även agera mot gärningspersonen.

Enkätresultaten visar att långt ifrån alla påverkansförsök rapporteras till överordnad eller polisanmäls. Skälen uppgavs ibland vara att det inte leder till någon konsekvens för gärningspersonen. Otillåten påverkan handlar om att påverka polisens tjänsteutövning och det är därför allvarligt att så pass många poliser inte anmäler. Från gärningspersonens perspektiv blir då otillåten påverkan förknippat med möjliga vinster, men små risker. Brott som inte ens anmäls kommer inte att resultera i några utredningar eller rättsliga påföljder. Det är således lämpligt att övergrepp i rättssak och hot och våld mot tjänsteman blir prioriterade brott.

Trakasserier är den form av otillåten påverkan som i minst utsträckning polisanmäls. En stor del av förklaringen ligger i att de inte är straffbara handlingar. Intervjuerna och seminarier visar på andra strategier som används för att motverka sådana påverkansförsök. Poliser talar om att den hotade tar ett steg bakåt medan kollegorna tar två steg framåt. Syftet är att genom att gå hårdare på en gruppering

Genom att polisen prioriterar grupperingar vars medlemmar använt otillåten påverkan blir påverkansförsök kontraproduktiva.

tydligt visa att otillåten påverkan får negativa konsekvenser för gruppe-
ringen. Exempel finns också där polisen kraftsamlat med flera enheter som
hjälpst åt för att stoppa grupperingens medlemmar och där man priori-
terat utredningar av deras brott. Förutom att man förebygger nya påver-
kansförsök känner den utsatte polisen att den har myndighetens stöd sam-
tidigt som försök sker att förbättra arbetsmiljön även för andra poliser
som arbetar i området.

Glöm inte bort korruption bland hot och våld

Även om Brå långt ifrån utvärderat Polisens åtgärder mot korruption, vi-
sar denna undersökning och tidigare studier (Brå 2005:18) att både ar-
betsgivare och fack har lättare att hantera negativ otillåten påverkan, sär-
skilt i form av hot och våld. Det är påverkansformer med ett tydligt ”vi”
och ”de”, polisen blir brottsligt angripen av kriminella och det är inte nå-
gon tvekan om vem som är offer och vem som bär skulden. I en sådan si-
tuation råder ofta enighet om problem och åtgärder.

När ett otillbörligt erbjudande har accepterats finns både en mutgiva-
re och muttagare, vilket innebär att båda sidor har gjort sig skyldiga till
straffbara gärningar. Eftersom även den polisanställde gjort fel, eller ris-
kerar att göra fel, är korruption ett mycket känsligare ämne än andra på-
verkansformer. Korruption uppfattas därför inte som en fråga om den en-
skilde polisanställdes och dennes kollegers liv och hälsa utan handlar mer
om att göra fel, ha dåligt omdöme eller uppfattas som girig. Det är förhål-
landen och egenskaper som är tecken på interna tillkortakommanden till
skillnad mot de yttre hoten som mobiliserar arbetsplatsen.

Till detta kommer att korruption är mycket komplicerad att upptäcka.
Både mutgivare och muttagare har intresse att dölja vad som försiggår. Av
korruption i allmänhet är det enbart en bråkdel som kommer till myndig-
heternas kännedom, vilket försvårar riskbedömningar (Brå 2007:21). Av
undersökningen framgår att särskilt otillbörliga erbjudanden rapporteras
internt eller polisanmäls i liten utsträckning. Denna form av osynlig otillå-
ten påverkan hamnar rimligtvis långt bort från medvetandet om vilka faror
som hotar, särskilt när medarbetare utsätts för våld eller hotas till livet.

I själva verket kan korruption, när den går över till utpressning, drabba
den enskilde lika allvarligt som de negativa
formerna av otillåten påverkan. Korrup-
tionens följder kan också vara att andra
skadas, inte minst kollegor. Som tydligt
framgått av denna undersökning drabbar
trakasserier, hot, våld och skadegörelse
även myndigheten genom att myndighets-
utövningen kan påverkas. Till detta kom-
mer spridningseffekten inom arbetsgrup-

Korruption är en av flera
påverkansformer. Den
ska därför hanteras jämsi-
des med trakasserier, hot,
våld och skadegörelse.

pen och myndigheten. Det finns därför starka skäl att inte se korruptionen som något för sig, utan som en av flera former av otillåten påverkan.

Vad som nu sagts innebär att korruption riskerar att komma på andra plats när åtgärder mot otillåten påverkan diskuteras och formuleras. Korruption ska självklart vara en fråga när riktlinjer formuleras mot otillåten påverkan.

Uppföljning av otillåten påverkan

Men ibland tycker man att det är väldigt undermåligt det här med uppföljningen. Den som blir drabbad, hur han mår och lever efter ett halvår. (Intervju med polis)

Resultaten visar att det finns behov av uppföljning en tid efter att ett hot bedöms vara avvärt. Samtidigt är det där det ofta brister, vilket kan få negativa konsekvenser. För det första kan den drabbade polisen känna sig bortglömd, vilket kan försvåra för den enskilde att återgå till de tidigare arbetsuppgifterna och att bearbeta den otillåtna påverkan. För det andra kan en uppföljning vara ett sätt att få ett avslut och lägga händelsen bakom sig. Även anhöriga kan känna ett behov av ett uppföljningssamtal.

Dessutom innebär bristen på uppföljning att arbetsgivaren inte får veta vilka åtgärder som fungerar och uppskattas av personalen. På så sätt sker ingen återkoppling till befintliga åtgärds paket och ingen förbättring av de eventuella brister som finns.

Där arbetsgivaren förmår följa upp påverkans försök uppnås den positiva spridningseffekt som berörts ovan. När kollegor noterar att myndigheten tar hand om poliser som utsätts för påverkan kan de känna en större motivation och trygghet i sitt arbete.

En viktig aspekt för att kunna lägga påverkans försök bakom sig är vem som meddelar att hotet är över och hur detta sker. Några intervju personer hade svårt att gå vidare på grund av att personen som pratade med dem inte ansågs ha den kunskap och det omdöme som krävs för att göra en sådan bedömning. Dessutom fick poliserna bara ett knapphändigt meddelande om att hotet var avvärt, utan förklaring eller motivering. Kommer det inte från en källa man litar på är det svårt att ta till sig informationen, då mycket står på spel om man

Hanteringen av otillåten påverkan brister ofta i uppföljningen trots att påverkans försök kan få effekter som håller i sig länge. Att följa upp hur den utsatte mår och på ett adekvat sätt kommunicera när ett hot är avvärt är viktigt för att den utsatte ska kunna lägga händelsen bakom sig.

skulle göra en felbedömning. Därför är det viktigt att tänka på hur sådan information förmedlas och se till att det görs av en person som den utsatte polisen har förtroende för, gärna en kontaktperson som följt ärendet.

Referenser

- AFS (1993). Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling. *Våld och hot i arbetsmiljön*. 1993:2.
- Ahrne, G. och Papakostas, A. (2002). *Organisationer, samhälle och globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Amir, M. (1995). Organized crime and violence. I: *Studies on crime & crime prevention*, vol 4 nr 1 1995. s. 86–104.
- Aromaa, K. (2006). European experiences in preventing organised crime: Field studies of best practices by a Council of Europe expert group. I: Aromaa och Viljanen (red) *International key issues in crime prevention and criminal justice. Papers in celebration of 25 years of HEUNI*. Helsingfors: HEUNI. s. 13–33.
- Bauman, Z. (2007). *Flytande rädsla*. Uddevalla: Daidalos.
- Björk, M. (2006). *Ordningmakten i stadens periferi*. Eslöv: Symposion.
- Brottsoffermyndigheten (2006). *Referatsamling 2006*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (1999). *MC-brott*. Rapport 1999:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (1999). *Vit maktmusik*. Rapport 1999:10. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002). *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*. Rapport 2002:7. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*. Rapport 2005:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Otillåten påverkan riktad mot myndighetspersoner. Från trakasserier, hot och våld till amorös infiltration*. Rapport 2005:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Hot och våld mot kriminalvårdens personal*. Rapport 2006:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Häleri: Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden*. Rapport 2006:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Motverka otillåten påverkan. En handbok för myndigheter om att förebygga trakasserier, hot, våld och korruption*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Narkotikadistributörer. En studie av narkotikamarknadens grossister*. Rapport 2007:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Korruptionens struktur i Sverige. "Den korrupte upphandlaren" och andra fall om mutor, bestickning och maktmissbruk*. Rapport 2007:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen – Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet*. Rapport 2008:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *The organisation of human trafficking. A study of criminal involvement in sexual exploitation in Sweden, Finland and Estonia*. Rapport 2008:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Sexuell människohandel. En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009a). *Otillåten påverkan mot åklagare och domare*. Kommande. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009b). *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*. Idéskrift nr 18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Burcar, V. (2005). *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Calhoun, F. S. (1998). *Hunters and bowlers: threats and violence against federal judicial officials in the United States, 1789–1993*. Arlington: United States Marshals Service.
- Calhoun, F. och Weston, S. (2009). *Threat assessment and management strategies. Identifying the howlers and hunters*. London: CRC Press.
- Castells, M. (2000). *Informationsåldern, ekonomi, samhälle och kultur band 3: Millenniets slut*. Uddevalla: Daidalos.
- Christie, N. (1986). Det idealiska offret. I: Åkerström, M. och Sahlin, I. (red.) *Det motspänstiga offret*. s. 46–60. Lund: Studentlitteratur.
- Collins, R. (2008) *Violence: a micro-sociological theory*. Princeton: Princeton university press.
- Dahmström, K. (2005). *Från datainsamling till rapport – att göra en statistisk undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- van Duyne, P. (1996). *Organized crime in Europe*. New York: Nova Science Publishers.
- van Duyne, P. och Levi, M. (2005). *Drugs and money – managing the drug trade and crime-money in Europe*. London: Routledge.

- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekenvall, B. (2008). *En oförvitlig polis? Studier i polisetik*. Akademisk avhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Ekman, G. (1999). *Från text till batong – om poliser, busar och svennar*. Stockholm: EFI, Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan.
- Estrada, F., Nilsson, A. och Wikman, S. (2007). *Det ökade våldet i arbetslivet. En analys utifrån de svenska offerundersökningarna*. Särtryck nr 132. Stockholm: Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Europol (2007). *EU Organised Crime Threat Assessment 2007*. Haag: Europol.
- Felson, M. (2006). *The ecosystem for organized crime*. Heuni Paper no. 26. Hämtad från Heunis hemsida <<http://www.heuni.fi/uploads/2rreolo2h.pdf>>. Hämtat 3 februari 2009.
- Fijnaut, C. m.fl. (1998). *Organized crime in the Netherlands*. Haag: Kluwer.
- Fondén, C. (2001). Gola aldrig ner någon. I: Estrada, F. och Flyghed, J. (red). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- Forkby, T. (2007). *Socialt arbete i polisens värld: samverkans villkor och organisering*. Mölndal: FoU i väst.
- Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. 4:e upplagan. 1987/2003. Lund: Arkiv förlag.
- Fyfe, N. R. och McKay, H. (2000). Police protection of intimidated witnesses: A study of the Strathclyde police witness protection programme. *Policing and society*, vol. 10, s. 277–299.
- Fyfe, N. R. och Sheptycki, J. (2005). *Facilitating witness co-operation in organised crime cases: an international review*. Home office online report 27/05. London: Home office.
- Granér, R. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Lund dissertations in social work.
- Greiff, M. (2006:4). Kall eller profession? I: Petersson, H. m.fl. (red.) *Villkor i arbete med människor*. s. 111–136. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Gustafsson, T. (2006). Tio häktade för grova brott i Söderort. Hämtad från polisens hemsida. <www.police.se/inter/utill/nodeid=21434&page-version=1.jsp?articleid=7167466>. Publicerad 15 december 2006. Hämtat 26 februari 2008.
- Gustafsson, P. (2008). Domstolar och den sociala ordningen. Exempel från Sverige och Ryssland. I: Alalehto, T. och Larsson, D. (red.) *Den ljusskygga ekonomin. Organiserad och ekonomisk brottslighet*. s. 95–120. Umeå: Umeå universitet.

- Hall, S., Winlow, S. och Ancrum, C. (2008). *Criminal Identities and Consumer Culture*. Willan Publishing: Cornwall.
- Haller, M. (1990). Illegal enterprise. A theoretical and historical interpretation. *Criminology*, no 2, s. 207–235.
- Heber, A. (2007). *Var rädd om dig! Rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress*. Akademisk avhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Hobbs, D. (2003). Organized crime and violence. I: Heitmeyer, W och Hagan, J (red.) *International handbook of violence research*. Kluwer Academic publishers: Nederländerna. s. 679–699.
- Johansen, P. (2005). Organised crime, Norwegian style. I: van Duyne, P. m.fl. (red.) *The organized crime economy*. s. 189–208. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Jupp, V., Davies, P. och Francis, P. (red.) (2000). *Doing criminological research*. London: Sage Publications.
- Justitiedepartementet (2008). *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag*. Ds 2008:38. Stockholm: Fritzes.
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime*. New York: Basic Books.
- Kleemans, E. R. (2004). Crossing Borders – Organised Crime in the Netherlands. I: Fijnaut, C och Paoli, L. (red.) *Organised Crime in Europe*. s. 303–331. Dordrecht: Springer.
- Kleemans, E. R. och de Poot, C. J. (2008). Criminal careers in organized crime and social opportunity structure. *European Journal of Criminology* 2008, 5 (1): s. 69–98.
- Korsell, L., Skinnari, J. och Vesterhav, D. (2008). *Organiserad brottslighet: Vad vill vi bekämpa?* PM.
- Korsell, L. (2003). *Bokföringsbrott – en studie i selektion*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. Avhandlingsserie nummer 13. Edsbruk: Akademitryck.
- Korsell, L. (2008). Hur organiserad är den organiserade brottsligheten? I: Alalehto, T. och Larsson, D. (red.), *Den ljusskygga ekonomin. Organiserad och ekonomisk brottslighet*. Umeå: Umeå universitet. s. 179–211.
- Korsell, L. och Skinnari, J. (2009). *Situational prevention against unlawful influence from organized crime*. Kommande antologikapitel.
- KUT Skåne (2003). *Kriminella ungdomsgäng i Skåne 2003*. Underrättelseroteln, Polismyndigheten i Skåne. Hämtad från polisens hemsida <www.polisen.se/mediaarchive/1689/17761/6467/Kriminella_ungdomsgang_i_Skane_2003.pdf>. Publicerad december 2003. Hämtat 3 februari 2009.

- KUT Västra Götaland (2004). *Rekrytering till kriminella gäng*. Polismyndigheten Västra Götaland. Hämtad från polisens hemsida <www.polisen.se/mediaarchive/1698/12496/21027/Rapport___projekt_Stoppa_rekrytering_till_kriminella_gang.pdf>. Hämtat 3 februari 2009.
- Kutnjak Ivkovic, S. m.fl. (2002). *Controlling Police Corruption: The Croatian Perspective*. *Police Practice and Research*, 3:1, s. 55–72.
- Lab, S. P. (2000). *Crime prevention. Approaches, practices and evaluations*. 4:e uppl. Cincinnati: Anderson Publishing co.
- Lampe, K. von (2004). Measuring organized crime: a critique of current approaches. I: Van Duyne, P. m.fl. (red.) *Threats and phantoms of organized crime, corruption and terrorism*. s. 85–116. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Lampe, K. von och Johansen, P. (2003). *Criminal networks and trust*. Paper presented at the 3rd annual meeting of the European society of Criminology, Helsinki, Finland. 29 August 2003. Hämtad från hemsida <<http://www.organized-crime.de/criminalnetworkstrust.htm>>. Hämtat 3 februari 2009.
- Larsson, P. (2004). Organiserad kriminalitet – myter og realiteter. I: Larsson, P. och Myklebust, T. (red.), *Organiserad og Økonomisk kriminalitet*. Oslo: PHS forskning 2004:2.
- Larsson, P. (2008). *Organiserad kriminalitet*. Oslo: Pax förlag.
- Lindgren, M.; Pettersson, K. och Hägglund, B. (2001). *Brottsoffer. Från teori till praktik*. Stockholm: Jure CLN AB.
- Lodén, A. (2006). *Gatans parlament – om politiska våldsverkare i Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Messerschmidt, J. (2004). *Flesh and Blood. Adolescent gender diversity and violence*. USA: Rowan & Littlefield Publishers.
- Mischkowitz, R. m.fl. (2000). *Assessments of corruption of police, prosecutors, judges and customs officers. (Einschätzungen zur Korruption in Polizei, Justiz und Zoll. Ein gemeinsames Forschungsprojekt des Bundeskriminalamtes und der Polizeiführungsakademie.)* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2000.
- MOB (2004). *Organiserad kriminalitet, grov narkotikabrottslighet. Ett samarbetsprojekt mellan brottsbekämpande myndigheter*. Slutrapport juni 2004. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.
- Nesser, P. (2006). Profiles of Jihadist Terrorists in Europe. I: Bernard (red.) *A future for the young, options for helping Middle Eastern youth escape the trap of radicalization*. Washington: RAND. Hämtad från norska försvarets hemsida <www.mil.no/multimedia/archive/00075/Profiles_of_Jihadist_75808a.pdf>. Hämtad 23 februari 2009.
- Nylander, Per-Åke (2006). *Kriminalvårdarens vardagsarbete – handlingar, emotioner och föreställningar*. Rapport 21. Norrköping: Kriminalvården.

- Paladin Press (1992). *An inside look at outlaw motorcycle gangs*. Boulder, Colorado: Paladin press. Kursmaterial.
- Paoli, L. (2003). The 'invisible hand of the market': the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia. I: van Duyne, P.C.; von Lampe, K. och Newell, J.L. (red.) *Criminal finances and organising crime in Europe*. s. 19–40. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Paoli, L. (2004). Organized crime in Italy. Mafia and Illegal Markets –Exception and normality. I: Fijnaut, C. och Paoli, L. (red.) *Organised Crime in Europe*. s. 263–302. Dordrecht: Springer.
- Polisen (2007). *Polisycket – flera yrken i ett*. Hämtad från Polisens hemsida <www.polisen.se/inter/nodeid=6030&pageversion=1.jsp>. Publicerad 14 februari 2007. Hämtat 12 mars 2008.
- Polisförbundet (2009). *Poliser och Internet*. Hämtad från Polisförbundets hemsida <www.polisforbundet.se/Texteditor/DisplayAttachment.aspx?id=3116>. Publicerad 9 februari 2009. Hämtad 16 februari 2009.
- Politie (2005). *Crime pattern analysis. Synthetic drugs 2002–2004*. Driebergen: Netherlands police agency.
- Predragovic, D., Minaei, S. och Strandberg, C. (2008). *Polis och utsatt*. Studentuppsats. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Reuter, P. (2004). *The organization of illegal markets. An economic analysis*. Nytryck. Honolulu, Hawaii: University press of the Pacific.
- Rigspolitechefen (2002). *Plan for intensiveret indsats mod den kriminalitet og de ordensmæssige problemer m.v., der udspringer af rocker-miljøet*. Hämtad från danska polisens hemsida <www.politi.dk/NR/rdonlyres/2C8502CB-CA83-48E1-9FF7-6420CFB411CD/0/Plan_for_intensiveret_indsats_medio_2002_1.pdf>. Publicerad 25 september 2002. Hämtad 15 augusti 2008.
- Rigspolitiet (2008). *Statusrapport: Kriminalitet forøvet af bander 2007*. Hämtad från danska polisens hemsida <www.politi.dk/NR/rdonlyres/D9389C72-FEF7-4C4D-ADE0-0769815A111A/0/Banderapport2007.pdf>. Publicerad januari 2008. Hämtad 25 februari 2008.
- RKP 2007:1. *Undersökning med fokus på utpressning relaterad till organiserad brottslighet*. Sekretessprövad version. Stockholm: Analysroteln, Kriminalunderrättelsetjänsten, Rikskriminalpolisen.
- RKP KUT rapport 2004:9b. *Systemhotande brottslighet i Sverige 2004*. Rikspolisstyrelsen. Hämtad från polisens hemsida <www.police.se/mediaarchive/4347/3473/Systemet.pdf>. Publicerad 18 november 2004. Hämtad 27 februari 2008.
- RKP KUT rapport 2005:2b. *Organiserad brottslighet i Sverige 2005*. Sekretessprövad version. Stockholm: Analysroteln, Kriminalunderrättelsetjänsten, Rikskriminalpolisen.

- RKP KUT rapport 2005:7a. *Problembild 2007*. Sekretessprövad version. Stockholm: Analysroteln, Kriminalunderrättelsetjänsten, Rikskriminalpolisen.
- Roxell, L. (2007). *Fångar i ett nätverk?: Fängelser, interaktioner och medbrottslingsskap*. Akademisk avhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- RPS Rapport 1994:2. *Hot och trakasserier mot poliser, åklagare och domare*. Rikspolisstyrelsen. Stockholm: FK-tryckeriet.
- RPS Rapport 1999:1. *Hot mot anställda vid Polisen. En probleminventering med förslag till åtgärder*. Rikspolisstyrelsen. Stockholm: FK-tryckeriet.
- Statistiska centralbyrån (2004). *Offer för våld och egendomsbrott 1978 – 2002*. Rapport 104. Örebro: SCB.
- Statistiska centralbyrån (2007). *Utsatt för något våld eller hot i yrket*. Hämtad från Statistiska centralbyråns hemsida <www.scb.se/statistik/LE/LE0101/2005I06H/TR605.xls>.
- Sarnecki, J. (2001). *Delinquent networks: youth co-offending in Stockholm*. Cambridge: Cambridge university press.
- SÄPO (2002). *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 2001. Rapport från Säkerhetspolisen*. Hämtad från säkerhetspolisens hemsida <www.sakerhetspolisen.se/download/18.7671d7bb110e3dcb1fd80009984/pmv2001.pdf>. Publicerad 2002. Hämtad 3 februari 2009.
- Spapens, T. (2007). Interaction between organized crime and law enforcement: the case of ecstasy production and trafficking, i *CIROC Newsletter, September 2007*, sid 4-5, <www.ciroc.nl/nieuwsbrieven/en_nieuwsbriefprocent20s.pdf>. Hämtad 31 januari 2008.
- Vander Beken, T. och Defruytier, M. (2004). Measure for measure: methodological tools for assessing the risk of organised crime. I: Van Duyne, P. m.fl. (red.) *Threats and phantoms of organized crime, corruption and terrorism*. s. 51–84. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Vesterhav, D. (2008). Narkotikadistributörer – Vilken typ av personer är verksamma som grossister på den svenska narkotikamarknaden?. I: Alalehto, T. och Larsson, D. (red.) *Den ljusskygga ekonomin. Organiserad och ekonomisk brottslighet*. s. 149–178. Umeå: Umeå universitet
- Waddington, P. A. J; Badger, D. och Bull, R. (2006). *The violent workplace*. Cornwall: Willan Publishing.
- Wahlin, L. (1999). *Den rationella inbrottstjuven? En studie om rationalitet och rationellt handlande i brott*. Akademisk avhandling. Lund: Sociologiska institutionen. Lunds universitet.
- Warr, M. (1992). Altruistic fear of victimization in households. *Social Science Quarterly*, 73 (4). s. 723–746.

- Warr, M. och Ellison, C. (2000). Rethinking social reactions to crime: Personal and altruistic fear in family households. *American Journal of Sociology*, 106 (3). s. 551–578.
- Weber, M. (1983). *Ekonomi och samhälle band 1: Förståendesociologins grunder*. Lund: Argos.
- Wierup, L. (2005). Polisen i Värmland pressad när nazister blir MC-brottslingar. Hämtad från Dagens Nyheters hemsida <www.dn.se/DNet/jsp/polypoly.jsp?d=147&a=466776>. Publicerad 27 september 2005. Hämtat 26 februari 2008.
- Wierup, L. (2007). Hot som affärsidé. I: Hartelius, J. (red.) *Systemhotande brottslighet*. s. 74–98. Stockholm: Langeskiöld.
- Wright, A. (2006). *Organised crime*. Cornwall: Willan publishing.
- Wästerfors, D. (2007). *Fängelsebråk. Analyser av konflikter på anstalt*. Lund: Studentlitteratur.
- Åkerström, M. (1993). *Crooks and squares. Lifestyles of thieves and addicts in comparison to conventional people*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Åkesson, P. (2005). ”Vi krigar mot svenskarna”. *Unga rånare om hur och varför de begår brott*. Hämtad från sociologiska institutionen i Lunds hemsida <www.sociologi.lu.se/krim/vi_krigar.pdf>. Hämtad 10 mars 2008.

Bilagor

Bilaga 1. Enkät till poliser

1 (14)

Enkät om hot, våld, trakasserier och övrig otillåten påverkan mot poliser som möter den organiserade brottsligheten

På uppdrag av Rikspolisstyrelsen undersöker Brottsförebyggande rådet (Brå) otillåten påverkan mot poliser som möter den organiserade brottsligheten. Otillåten påverkan inkluderar hot, trakasserier, våld, skadegörelse och otillbörliga erbjudanden. Syftet är att undersöka otillåten påverkan för att ta fram förslag till åtgärder.

Påverkan på yrkesutövningen

Enkäten innehåller frågor om vilka former av otillåten påverkan som du har blivit utsatt för sedan den 1 januari 2007. Den innehåller även frågor om vem som försökt påverka dig i din yrkesutövning eller har försökt påverka dig som en följd av denna. "Organiserad brottslighet" används i vid mening och inkluderar aktörer som förorts- och ungdomsgäng, MC-gäng, politiska grupperingar och smugglingsnätverk.

Vi kommer även att göra intervjuer med poliser och deras anhöriga. Om du känner att du har något att berätta är du välkommen att kontakta någon av utredarna nedan. Till skillnad från enkäten kommer intervjuerna inte att vara begränsade till händelser som skett under tidsperioden 1 januari 2007 till nu.

Ditt deltagande är viktigt

Du är en av 4 000 poliser som har möjlighet att besvara enkäten. För att undersökningen ska ge så goda resultat som möjligt är det viktigt att vi får in många svar. Resultaten kommer sedan att presenteras i en rapport som kommer år 2009.

Svaren behandlas konfidentiellt

Enkäten besvaras helt anonymt. Skicka in ifyllt frågeformulär i det bifogade svarskuvertet (porto betalt). Skicka även in bifogat svarskort separat (porto betalt). Svarskortet innehåller ett löpnummer som vi enbart kommer att använda för att pricka av att du svarat. Detta för att du ska slippa få påminnelser i onödan. Genom svarskortet upprätthålls anonymiteten.

På Brå skyddas materialet i undersökningen av sekretess enligt 9:4 sekretesslagen (1980:100) och 3 § sekretessförordningen (1980:657).

Frågor om enkäten kan ställas till utredarna Johanna Skinnari, tel. 08-401 87 14, Patrik Baard, tel. 08-504 454 10 eller Linda Weding, tel 08-401 87 26.

Vi behöver ditt svar innan 18 juni 2008.

Tack för din medverkan!

Lars Korsell
Jur. dr, Projektledare

Definitioner:

- Med **hot** menas olaga hot och andra liknande straffbara gärningar som utpressning
- Med **trakasserier** menas förtal, ofredande samt subtila hot som inte är olaga hot och andra icke straffrättsliga påtryckningar
- Med **våld** menas misshandel och andra liknande straffbara gärningar
- Med **skadegörelse** menas våld mot egendom, skadegörelse och liknande
- Med **otillbörligt erbjudande** menas korruption och att bli utlovad eller erbjuden muta eller annan otillbörlig belöning för tjänsteutövningen (bestickning).
- Termen **organiserad brottslighet** används i bred mening och inkluderar såväl MC-gäng som ungdoms- och förortsgäng, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smuglingsnätverk.

Fyll bara i ett alternativ om inte annat anges vid frågan.

Några frågor om dig:

1. Hur gammal är du?

- 29 år
 30-39 år
 40-49 år
 50-59 år
 60 år eller äldre

2. Kön

- Man
 Kvinna

3. Inom vilken enhet jobbar du?

- Kriminalunderrättelsetjänst
 Utredningsrotel
 Ekorotel
 Narkotikarotel
 Spaningsrotel
 Närpolis
 Trafik- eller sjöpolis
 Uniformerad polis i yttre tjänst
 Piketpolis
 Annat (beskriv)

4. Har du till större delen inre eller yttre tjänst?

- Inre
 Yttre

5. Befattning

- Polismästare
 Polisintendent
 Polis-/kriminalkommissarie
 Polis-/kriminalinspektör
 Polisassistent
 Annan befattning (beskriv)

6. I vilket län är du anställd?

- Stockholms eller Gotlands län
 Västmanlands, Uppsala, Södermanlands eller Östergötlands län
 Gävleborgs, Dalarnas, Värmlands eller Örebro län
 Hallands eller Västra Götalands län
 Skåne eller Blekinge län
 Kalmar, Kronobergs eller Jönköpings län
 Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens eller Norrbottens län

7. Var tjänstgör du?

- Storstad, inklusive förorter
 Mellanstor stad med omnejd
 Liten stad med omnejd

Hot

Med hot åsyftas situationer där du uppfattat att en aktör, med *koppling till organiserad brottslighet*, med olaga hot eller andra straffbara gärningar, exempelvis utpressning, försökt påverka din yrkesutövning eller att det har skett som en följd av denna. Det rör sig inte om subtila eller förtäckta hot, som är händelser som kan upplevas som hotfulla men där ingen straffbar åtgärd är möjlig. Subtila och förtäckta hot behandlas i stället under kategorin "trakasserier" nedan.

Med **organiserad brottslighet** menas en bredd av aktörer som MC-gäng, ungdoms- och förortsgäng, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smugglingsnätverk.

8. Har du, sedan 1 januari 2007, utsatts för allvarliga hot från aktörer inom den organiserade brottsligheten?

- Ja
 Nej → Fortsätt med fråga 22, "Trakasserier", på sidan 6.

9. Hur många gånger har du blivit utsatt för hot från sådana aktörer sedan 1 januari 2007?

- En gång
 2–3 gånger
 Fler än tre gånger
- } Upplever du att det var individer från samma gruppering mer än en av dessa gånger?
 Ja
 Nej

10. När ägde det hot du uppfattade som allvarligast rum?

- I tjänsten
 På fritiden

11. Hur framfördes det hot du uppfattade som allvarligast?

- Framfördes personligen
 Via telefon
 Via e-post
 Via sms
 Via Internet, t.ex. på en hemsida, på ett community eller blogg
 Fick kännedom om hotet via kollegor
 Fick kännedom om hotet via telefonavlyssning
 På annat sätt (beskriv)

12. Mot vem riktades det allvarligaste hotet? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Hot om våld mot dig själv
 - Hot om våld mot anhöriga
 - Hot om våld mot kollega
 - Annat alternativ (beskriv)
13. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som framförde det allvarligaste hotet mot dig var relaterad till?
- Ungdomsgäng
 - Förortsgäng
 - MC-gäng
 - Fängelsegäng
 - Etniskt sammansatt nätverk (ex öststatskriminell gruppering)
 - Specialiserat nätverk (beskriv, t.ex. narkotika, trafficking)
 - Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 - Djurrätts- eller miljöaktivister
 - Högerextremistisk gruppering
 - Vet ej
 - Annat alternativ (beskriv).....
14. Hur troligt bedömde du det var att grupperingen kunde göra verklighet av hotet?
- Mycket troligt
 - Troligt
 - Inte troligt
 - Vet ej
15. På vilka grunder gjorde du bedömningen i föregående fråga?
- Hotbildsanalys utförd av myndigheten
 - Egen erfarenhet
 - Med hjälp av kollegor
 - Baserad på allmän uppfattning
 - Annat alternativ (beskriv).....
16. Vilka motiv bedömde du låg bakom det allvarligaste hottillfället? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Få/uppå högre status inom gruppering
 - Markering
 - Makt demonstration
 - Skydda kriminell verksamhet
 - Attackera polisen som myndighet
 - Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation
 - Skrämma mig till aktivitet i enskilt ärende eller situation
 - Få tillgång till information
 - Hämnd
 - Hat, vrede, besvikelse
 - Missbruk
 - Psykisk sjukdom
 - Politiska eller ideologiska skäl
 - Inga tydliga motiv
 - Annat motiv (beskriv)

17. Rapporterade du det allvarligaste hotet?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Till chef
 - Till säkerhetsansvarig
 - Till personalhandläggare/förtroendevald på arbetsplatsen/personalhälsa
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Leder ingen vart
 - Oro för konsekvenser från grupperingen
 - Annat (beskriv)

18. Berättade du om det allvarligaste hotet?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Till anhöriga/vänner
 - Till kollegor
 - Till andra
- Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Hotet var inte tillräckligt allvarligt
 - Ville inte väcka oro
 - Annat (beskriv)

19. Gjorde du en polisanmälan av det allvarligaste hotet?

- Ja
- Nej → Varför inte?
- Leder ingen vart
 - Man förväntas tåla det
 - Annat (beskriv)

20. Har du till följd av allvarliga hot påverkats i ditt arbete på något av följande sätt?

	Aldrig	En gång	Flera gånger
a. Tvekat inför en åtgärd eller ett beslut	☐	☐	☐
b. Undvikit ett område eller en arbetsuppgift	☐	☐	☐
c. Funderat på att byta tjänst	☐	☐	☐
d. Funderat på att sluta jobba som polis	☐	☐	☐
e. Motivationen för arbetet har minskat	☐	☐	☐
f. Upplevt en känsla av otrygghet i arbetet	☐	☐	☐
g. Varit sjukskriven	☐	☐	☐

21. Har ditt privata liv påverkats på något sätt till följd av det allvarligaste hotet?

- Ja → Hur? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Bott tillfälligt på annan plats
 - Bett anhöriga flytta tillfälligt
 - Känsla av otrygghet i hemmet
 - Oro för anhöriga
 - Annat (beskriv)
- Nej

Trakasserier

Med trakasserier åsyftas situationer där du uppfattat att en aktör med koppling till organiserad brottslighet genom förtal, ofredande samt subtila hot och andra ofta icke straffbara påtryckningar försökt påverka din yrkesutövning eller att det har skett som en följd av denna. Med **organiserad brottslighet** menas en bredd av aktörer som MC-gäng, ungdoms- och förortsgäng, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smuglingsnätverk.

22. Har du, sedan 1 januari 2007, blivit utsatt för allvarliga trakasserier från aktörer inom den organiserade brottsligheten?

- Ja
 Nej → Fortsätt med fråga 33, "Väld" på sidan 8.

23. Hur många gånger har du blivit utsatt för trakasserier från sådana aktörer sedan 1 januari 2007?

- En gång
 2-3 gånger
 Fler än tre gånger } Upplever du att det var individer från samma gruppering mer än en av dessa gånger?
 Ja
 Nej

24. När inträffade det allvarligaste trakasseritillfället?

- I tjänsten
 På fritiden

25. Vilken form tog det allvarligaste trakasseritillfället? (Flera alternativ får fyllas i.)

- Obehagliga telefonsamtal
 Obehagliga SMS-meddelanden
 Obehagliga e-postmeddelanden
 Någon "råkade" befinna sig på samma plats som du
 Via Internet, t.ex. på en hemsida, ett community eller en blogg
 Fått kännedom om hot via kollegor
 Fått kännedom om hot via telefonavlyssning
 Tecken på kartläggning av dig
 Tecken på kartläggning av dina anhöriga
 Tecken på kartläggning av myndighetens arbetsformer
 Önskade varor och tjänster beställda i ditt namn
 Någon har kört runt fastighet med fordon
 Någon har fotograferat eller spelat in dig på band
 JO-anmälan, motanmälan, okynnesanmälan
 Annat (beskriv)

26. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som låg bakom det allvarligaste trakasseritillfället var relaterad till?

- Ungdomsgäng
 Förortsgäng
 MC-gäng
 Etniskt sammansatt nätverk (ex öststatskriminell gruppering)
 Specialiserat nätverk (beskriv, t.ex. narkotika, trafficking)
 Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 Djurrätts- eller miljöaktivister
 Högerextremistisk gruppering
 Vet ej
 Annat alternativ (beskriv).....

27. Vilka motiv bedömde du låg bakom det allvarligaste trakasseritillfället? (Flera alternativ får fyllas i.)

- Få/uppå högre status inom gruppering
- Markering
- Makt demonstration
- Skydda kriminell verksamhet
- Attackera polisen som myndighet
- Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation
- Skrämma mig till aktivitet i enskilt ärende eller situation
- Allmän påverkan (ej i enskilt fall)
- Få tillgång till information
- Hämnd
- Hat, vrede, besvikelse
- Missbruk
- Psykisk sjukdom
- Politiska eller ideologiska skäl
- Inga tydliga motiv
- Annat motiv (beskriv)

28. Rapporterade du det allvarligaste trakasseritillfället?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Till chef
 - Till säkerhetsansvarig
 - Till personalhandläggare/förtroendevald på arbetsplatsen/personalhälsa
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Leder ingen vart
 - Oro för konsekvenser från grupperingen
 - Annat (beskriv)

29. Berättade du om det allvarligaste trakasseritillfället?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Anhöriga/vänner
 - Kollegor
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Var inte tillräckligt allvarligt
 - Ville inte väcka oro
 - Annat (beskriv)

30. Gjorde du en polisanmälan av det allvarligaste trakasseritillfället?

- Ja
- Nej → Varför inte?
 - Upplevde inte att trakasserierna var straffbara
 - Leder ingen vart
 - Man förväntas tåla det
 - Annat (beskriv)

31. Har du till följd av allvarliga trakasserier påverkats i ditt arbete på något av följande sätt?

	Aldrig	En gång	Flera gånger
a. Tvekat inför en åtgärd eller ett beslut	☐	☐	☐
b. Undvikit ett område eller en arbetsuppgift	☐	☐	☐
c. Funderat på att byta tjänst	☐	☐	☐
d. Funderat på att sluta jobba som polis	☐	☐	☐
e. Motivationen för arbetet har minskat	☐	☐	☐
f. Upplevt en känsla av otrygghet i arbetet	☐	☐	☐
g. Varit sjukskriven	☐	☐	☐

32. Har ditt privata liv påverkats på något sätt till följd av det allvarligaste trakasseritillfället?

- Ja → Hur? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Bott tillfälligt på annan plats
 - Bett anhöriga flytta tillfälligt
 - Känsla av otrygghet i hemmet
 - Oro för anhöriga
 - Annat (beskriv)
- Nej

Våld

Med våldssituation åsyftas situationer där du uppfattat att en aktör med koppling till organiserad brottslighet använt fysiskt våld mot person med syfte att påverka din yrkesutövning eller att det har skett som en följd av denna.

Med **organiserad brottslighet** menas en bredd av aktörer som MC-gäng, ungdoms- och förtorgsgäng, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smugglingsnätverk.

33. Har du, sedan 1 januari 2007, blivit utsatt för allvarligt våld från aktörer inom den organiserade brottsligheten?

- Ja
- Nej → Fortsätt med fråga 46, "Skadegörelse", på sidan 10.

34. Hur många gånger har du blivit utsatt för allvarliga våldshändelser från sådana aktörer sedan 1 januari 2007?

- En gång
- 2-3 gånger
- Fler än tre gånger } Upplever du att det var individer från samma gruppering mer än en av dessa gånger?
- Ja
- Nej

35. När inträffade den våldshändelse du upplevde som allvarligast?

- I tjänsten
- På fritiden

36. Mot vem riktades våldet du uppfattade som allvarligast? (Flera alternativ får fyllas i.)

- Mot dig själv
- Mot anhöriga
- Mot kollega
- Annat alternativ (beskriv)

37. Använde gärningspersonen vapen vid tillfället?

- Ja, kniv
 Ja, skjutvapen
 Ja, annat vapen
 Nej

38. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som utsatte dig för den allvarligaste våldshändelsen var relaterad till?

- Ungdomsgång
 Förortsgång
 MC-gång
 Fängelsegång
 Etniskt sammansatt nätverk (ex öststatskriminell gruppering)
 Specialiserat nätverk (beskriv, t.ex. narkotika, trafficking)
 Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 Djurrätts- eller miljöaktivister
 Högerextremistisk gruppering
 Vet ej
 Annat alternativ (beskriv).....

39. Vilka motiv bedömde du låg bakom den allvarligaste våldshändelsen? (Flera alternativ får fyllas i.)

- Få/uppnä högre status inom gruppering
 Markering
 Makt demonstration
 Skydda kriminell verksamhet
 Attackera polisen som myndighet
 Skrämma mig till passivitet i enskilt fall
 Skrämma mig till aktivitet i enskilt fall
 Allmän påverkan (ej i enskilt fall)
 Få tillgång till information
 Hämnd
 Hat, vrede, besvikelse
 Missbruk
 Psykisk sjukdom
 Politiska eller ideologiska skäl
 Inga tydliga motiv
 Annat motiv (beskriv)

40. Rapporterade du den allvarligaste våldshändelsen?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
 Till chef
 Till säkerhetsansvarig
 Till personalhandläggare/förtroendevald på arbetsplatsen/personalhälsa
 Annat (beskriv)
 Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
 Leder ingen vart
 Oro för konsekvenser från grupperingen
 Annat (beskriv)

41. Berättade du om den allvarligaste våldshändelsen?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Anhöriga/vänner
 - Kollegor
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte?
- Var inte tillräckligt allvarligt
 - Ville inte väcka oro
 - Annat (beskriv)

42. Gjorde du en polisanmälan av den allvarligaste våldshändelsen?

- Ja
- Nej → Varför inte?
- Leder ingen vart
 - Man förväntas tåla det
 - Annat (beskriv)

43. Har du till följd av allvarliga våldshändelser påverkats i ditt arbete på något av följande sätt?

	Aldrig	En gång	Flera gånger
a. Tvekat inför en åtgärd eller ett beslut	☐	☐	☐
b. Undvikit ett område eller en arbetsuppgift	☐	☐	☐
c. Funderat på att byta tjänst	☐	☐	☐
d. Funderat på att sluta jobba som polis	☐	☐	☐
e. Motivationen för arbetet har minskat	☐	☐	☐
f. Upplevt en känsla av otrygghet i arbetet	☐	☐	☐
g. Varit sjukskriven	☐	☐	☐

44. Har ditt privata liv påverkats till följd av den allvarligaste våldshändelsen?

- Ja → Hur? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Bott tillfälligt på annan plats
 - Bett anhöriga flytta tillfälligt
 - Känsla av otrygghet i hemmet
 - Oro för anhöriga
 - Annat (beskriv)
- Nej

45. Har du sökt ekonomisk ersättning via exempelvis Brottsoffermyndigheten eller dylikt för konsekvenserna av den allvarligaste våldssituationen?

- Ja, och jag fick ekonomisk ersättning
- Ja, men jag fick ingen ekonomisk ersättning
- Nej

Skadegörelse

Med skadegörelse åsyftas situationer där du uppfattat att en aktör med koppling till organiserad brottslighet använt fysiskt våld mot egendom med syfte att påverka din yrkesutövning eller att det har skett som en följd av denna.

Med **organiserad brottslighet** menas en bredd av aktörer som MC-gäng, ungdoms- och förortsgäng, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smuglingsnätverk.

46. Har du, sedan 1 januari 2007, blivit utsatt för allvarlig skadegörelse från aktörer inom den organiserade brottsligheten?

- Ja
 Nej → Fortsätt med fråga 57, "Otillbörliga erbjudanden", på sidan 13.

47. Hur många gånger har du blivit utsatt för allvarlig skadegörelse från sådana aktörer sedan 1 januari 2007?

- En gång
 2-3 gånger
 Fler än tre gånger } Upplever du att det var individer från samma gruppering mer än en av dessa gånger?
 Ja
 Nej

48. När inträffade den allvarligaste skadegörelsen?

- I tjänsten
 På fritiden

49. Vad skadades?

- Bil
 Fastighet
 Annan egendom

50. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som låg bakom den allvarligaste skadegörelsen mot dig var relaterad till?

- Ungdomsgäng
 Förortsgäng
 MC-gäng
 Fängelsegäng
 Etniskt sammansatt nätverk (ex öststatskriminell gruppering)
 Specialiserat nätverk (beskriv, t.ex. narkotika, trafficking)
 Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 Djurrätts- eller miljöaktivister
 Högerextremistisk gruppering
 Vet ej
 Annat alternativ (beskriv).....

51. Vilka motiv bedömde du låg bakom den allvarligaste skadegörelsen. (Flera alternativ får fyllas i.)

- Få/uppå högre status inom gruppering
 Markering
 Makt demonstration
 Skydda kriminell verksamhet
 Attackera polisen som myndighet
 Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation
 Skrämma mig till aktivitet i enskilt ärende eller situation
 Få tillgång till information
 Hämnd
 Hat, vrede, besvikelse
 Missbruk
 Psykisk sjukdom
 Politiska eller ideologiska skäl
 Inga tydliga motiv
 Annat motiv (beskriv)

52. Rapporterade du den allvarligaste skadegörelsen?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Till chef
 - Till säkerhetsansvarig
 - Till personalhandläggare/förtroendevald på arbetsplatsen/
personalhälsa
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Leder ingen vart
 - Oro för konsekvenser från grupperingen
 - Annat (beskriv)

53. Berättade du om den allvarligaste skadegörelsen?

- Ja → Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Anhöriga/vänner
 - Kollegor
 - Annat (beskriv)
- Nej → Varför inte?
- Skadegörelsen var inte tillräckligt allvarlig
 - Ville inte väcka oro
 - Annat (beskriv)

54. Gjorde du en polisanmälan av den allvarligaste skadegörelsen?

- Ja
- Nej → Varför inte?
- Leder ingen vart
 - Man förväntas tåla det
 - Annat (beskriv)

55. Har du till följd av allvarlig skadegörelse påverkats i ditt arbete på något av följande sätt?

	Aldrig	En gång	Flera gånger
a. Tvekat inför en åtgärd eller ett beslut	☐	☐	☐
b. Undvikit ett område eller en arbetsuppgift	☐	☐	☐
c. Funderat på att byta tjänst	☐	☐	☐
d. Funderat på att sluta jobba som polis	☐	☐	☐
e. Motivationen för arbetet har minskat	☐	☐	☐
f. Upplevt en känsla av otrygghet i arbetet	☐	☐	☐

56. Har ditt privata liv påverkats till följd av den allvarligaste skadegörelsen?

- Ja → Hur? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Bott tillfälligt på annan plats
 - Bett anhöriga flytta tillfälligt
 - Känsla av otrygghet i hemmet
 - Oro för anhöriga
 - Annat (beskriv)
- Nej

Otillbörliga erbjudanden

Med otillbörliga erbjudanden åsyftas erbjudanden eller annan otillbörlig belöning som ges i syfte att påverka din yrkesutövning eller ges som en följd av denna, från aktörer med koppling till organiserad brottslighet. Det kan röra sig om ekonomiska gåvor, men kan även ta andra former som exempelvis gåva av sak, måltid, eller erbjudande om förmånligt köp.

Med **organiserad brottslighet** menas en bredd av aktörer som MC-gång, ungdoms- och förortsgång, politiska grupperingar samt specialiserade nätverk som smuglingsnätverk.

57. Har du fått otillbörliga erbjudanden från aktörer inom den organiserade brottsligheten sedan 1 januari 2007?

- Ja
 Nej → Fortsätt med fråga 66 på sista sidan.

58. Hur många gånger har detta hänt sedan 1 januari 2007?

- En gång
 2–3 gånger
 Fler än tre gånger

59. Vad erbjöds? (Tillåtet att kryssa för flera alternativ)

- Måltid
 Föremål
 Pengar
 Tjänst
 Erbjudande om förmånligt köp
 Information
 Annat (beskriv)

60. Var framfördes det otillbörliga erbjudandet till dig?

- I tjänsten
 På fritiden

61. Hur framfördes det otillbörliga erbjudandet till dig?

- Framfördes personligen
 Via telefon
 Via brev
 Via e-post
 Via sms
 Via Internet, t.ex. på en hemsida, ett community eller en blogg
 Via någon annan, t.ex. kollega eller anhörig
 Annat (beskriv)

62. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som låg bakom det otillbörliga erbjudandet till dig var relaterad till?

- Ungdomsgång
 Förortsgång
 MC-gång
 Fängelsegång
 Etniskt sammansatt nätverk (ex öststatskriminell gruppering)
 Specialiserat nätverk (beskriv, t.ex. narkotika, trafficking)

- Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 Djurrätts- eller miljöaktivister
 Högerextremistisk gruppering
 Vet ej
 Annat alternativ (beskriv).....

63. Vilka motiv bedömde du låg bakom erbjudandet? (Flera alternativ får fyllas i.)

- Etablera god relation till mig
- Få/uppå högre status inom gruppering
- Skydda kriminell verksamhet
- Åstadkomma passivitet till egen fördel
- Åstadkomma agerande till egen fördel
- Få tillgång till information
- Visa tacksamhet, ge belöning
- Psykisk sjukdom
- Politiska eller ideologiska skäl
- Inga tydliga motiv
- Annat motiv (beskriv)

64. Rapporterade du det otillbörliga erbjudandet?

- Ja
 - Till vem? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Till chef
 - Till säkerhetsansvarig
 - Till personalhandläggare/förtroendevald på arbetsplatsen/
personalhälsa
 - Annat (beskriv)
- Nej
 - Varför inte? (Flera alternativ får fyllas i.)
 - Upplevdes inte som tillräckligt allvarligt
 - Leder ingenvart
 - Annat (beskriv)

65. Gjorde du en polisanmälan?

- Ja
- Nej
 - Varför inte?
 - Handlingen utgjorde ej brott
 - Leder ingenvart
 - Annat (beskriv)

66. Upplever du att kollegor fått otillbörliga erbjudanden från aktörer inom organiserad brottslighet?

- Ja, flera stycken
- Ja, en
- Nej, ingen
- Vet ej

Tack för din medverkan!

Inom ramen för projektet kommer vi att göra intervjuer med poliser som utsatts för trakasserier, hot, våld, skadegörelse eller annan otillåten påverkan till följd av sina arbetsuppgifter. Intervjuerna kommer att äga rum på en plats som väljs av den som blir intervjuad och redovisas på ett sätt så att enskilda personer inte kan bakvägsidentifieras.

Om du har något att berätta eller om du har frågor om enkäten kan du kontakta någon av följande utredare: Johanna Skinnari, tel. 08-401 87 14, Patrik Baard, tel. 08-504 454 10 eller Linda Weding, tel 08-401 87 26.

Bilaga 2. Enkät till civilanställda

1 (5)

Enkät om den organiserade brottslighetens hot, våld, trakasserier och övrig otillåten påverkan mot poliser och civilanställda inom polisen

På uppdrag av Rikspolisstyrelsen undersöker Brottsförebyggande rådet (Brå) otillåten påverkan mot poliser som möter den organiserade brottsligheten. Projektet omfattar även civilanställda hos polisen. Otillåten påverkan inkluderar hot, trakasserier, våld, skadegörelse och otillbörliga erbjudanden. Syftet är att undersöka otillåten påverkan för att ta fram förslag till åtgärder.

Påverkan på yrkesutövningen

Enkäten innehåller frågor om vilka former av otillåten påverkan som du har blivit utsatt för sedan den 1 jan 2007. Den innehåller även frågor om vem som försökt påverka dig i din yrkesutövning eller har försökt påverka dig som en följd av denna. Termen "organiserad brottslighet" används i vid mening och inkluderar såväl ungdoms- och förortsgång, som MC-gång, smuglingsnätverk och politiska grupperingar.

Ditt deltagande är viktigt

Du är en av 1 000 civilanställda inom polisen som har möjlighet att besvara enkäten. För att undersökningen ska ge så goda resultat som möjligt är det viktigt att vi får in många svar. Resultaten presenteras i en rapport som kommer år 2009.

Svaren behandlas konfidentiellt

Enkäten besvaras helt anonymt. Skicka in ifyllt frågeformulär i det bifogade svarskuvertet (porto betalt). Skicka även in bifogat svarskort separat (porto betalt). Svarskortet innehåller ett löpnummer som vi enbart kommer att använda för att pricka av att du svarat. Detta för att du ska slippa få påminnelser i onödan. Genom svarskortet upprätthålls anonymiteten.

På Brå skyddas materialet i undersökningen av sekretess enligt 9:4 sekretesslagen (1980:100) och 3 § sekretessförordningen (1980:657).

Frågor om enkäten kan ställas till utredarna Johanna Skinnari, tel. 08-401 87 14, Patrik Baard, tel. 08-504 454 10 eller Linda Weding, tel 08-401 87 26.

Vi behöver ditt svar innan 18 juni 2008.

Tack för din medverkan!

Lars Korsell
Jur. dr, Projektledare

1. Hur gammal är du? -29 år
 30-39 år
 40-49 år
 50-59 år
 60 år eller mer
2. Kön Man
 Kvinna
3. Var jobbar du? Storstad, inklusive förort
 Mellanstor stad med omnejd
 Liten stad med omnejd
4. I vilket län jobbar du? Stockholms eller Gotlands län
 Västmanlands, Uppsala, Södermanlands eller Östergötlands län
 Gävleborgs, Dalarnas, Värmlands eller Örebro län
 Hallands eller Västra Götalands län
 Skåne eller Blekinge län
 Kalmar, Kronobergs eller Jönköpings län
 Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens eller Norrbottens län
5. Har du fast anställning? Ja
 Nej, är tillfälligt anställd
6. Hur länge har du jobbat hos polisen i din nuvarande anställning? Mindre än ett år
 1-5 år
 Mer än fem år
7. Vad jobbar du med? Administration eller ekonomi
 Analytiker
 IT-tekniker
 Kommunikation (ex. växeltelefonist, reception och dylikt)
 Utredare
 Annat (beskriv)

Definitioner

Med **hot** menas olaga hot och andra liknande straffbara gärningar som utpressning.

Med **trakasserier** menas förtal, ofredande samt subtila hot som inte är olaga hot samt andra icke straffrättsliga påtryckningar.

Med **våld** menas misshandel och andra liknande straffbara gärningar.

Med **skadegörelse** menas våld mot egendom, skadegörelse och liknande.

Med **otillbörligt erbjudande** menas korrupktion och att bli utlovad eller erbjuden muta eller annan otillbörlig belöning för tjänsteutövningen (bestickning).

Termen **organiserad brottslighet** tolkas i bred mening och inkluderar såväl MC-gäng som ungdoms- och förortsgäng samt specialiserade nätverk och politiska grupperingar.

Har personer med anknytning till organiserad brottslighet försökt påverka dig i din yrkesutövning eller påverkat dig som en följd av denna på något av nedanstående sätt sedan 1 januari 2007?

8. Genom att använda **hot**? Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej → Gå till fråga 11.
9. Var skedde det allvarligaste hotet? På arbetet
 På fritiden
10. Hur framfördes hotet? Personligen
 Via telefon
 Via e-post
 Via sms
 Via Internet, t. ex. på en hemsida, ett community eller en blogg
11. Genom att använda **trakasserier**? Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej → Gå till fråga 14.
12. Var skedde det? På arbetet
 På fritiden
13. Vilken form tog trakasserierna?
 (Flera alternativ får fyllas i.) Telefonsamtal
 Obekväma sms-meddelanden
 Någon ”råkade” befinna sig på samma plats som du
 E-post
 Internet, t.ex. på en hemsida, ett community eller en blogg
 Tecken på kartläggning av dig
 Tecken på kartläggning av anhöriga
 Tecken på kartläggning av myndighetens arbetsformer
 Önskade varor och tjänster beställda i ditt namn
 Annat
14. Genom att använda **våld**? Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej → Gå till fråga 17.

15. Var inträffade den allvarligaste våldshändelsen? På arbetet
 På fritiden
16. Vilken karaktär hade den allvarligaste våldssituationen? Våld riktat mot dig själv
 Våld riktat mot anhörig
 Annat
17. Genom **skadegörelse**? Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej → Gå till fråga 20.
18. Var inträffade den allvarligaste skadegörelsen? På arbetet
 På fritiden
19. Vad skadades? Fastighet
 Bil
 Annan egendom
20. Genom **otillbörliga erbjudanden**? Ja, en gång
 Ja, flera gånger
 Nej
21. Om ja, vad erbjöds?
(Flera alternativ får fyllas i.) Måltid
 Föremål
 Pengar
 Tjänst
 Erbjudande om förmånligt köp
 Information
 Annat (beskriv)

Intressenter och motiv: nedanstående frågor besvaras av dig som svarat ja på någon av ovanstående frågor. Om du utsatts för flera olika påverkansformer gäller de följande frågorna enbart det påverkansförsök du uppfattade som allvarligast. För dig som svarat nej på alla former av otillåten påverkan tar enkäten slut här och vi tackar för din medverkan.

22. Vilken gruppering skulle du bedöma att personen som försökte påverka dig mest allvarligt var relaterad till? Fyll i det alternativ som stämmer bäst överens med din uppfattning. Ungdomsgång
 Förortsgång
 MC-gång
 Fängelsegång
 Etniskt sammansatt nätverk
 Specialiserat nätverk (ex. smuggling, narkotika)
 Vänsterextremistisk/autonom gruppering
 Djurrätts- eller miljöaktivist
 Högerextremistisk gruppering
 Vet ej
 Annat alternativ

23. Vilket eller vilka bakomliggande motiv bedömer du att personen hade vid det mest allvarliga påverkansförsöket? (Flera alternativ får fyllas i.)
- Erhålla högre status
 - Makt demonstration
 - Skydda verksamhet
 - Attackera polisen som myndighet
 - Skrämma mig till passivitet i enskilt ärende eller situation
 - Skrämma mig till aktivitet i enskilt ärende eller situation
 - Få tillgång till information
 - Hämnd
 - Hat, vrede, besvikelse
 - Missbruk
 - Psykisk sjukdom
 - Politiska eller ideologiska skäl
 - Inga tydliga motiv
 - Vet ej
 - Annat motiv (beskriv)
24. Har ditt privatliv påverkats på något sätt till följd av otillåten påverkan?
- Ja → Hur? Bott temporärt på annan plats
- Bett anhöriga flytta temporärt
- Ändrat eller skaffat hemligt hemligt telefonnummer
- Känsla av otrygghet i hemmet
- Upplevt en oro för anhöriga
- Annat (beskriv)
- Nej
25. Har du, till följd av otillåten påverkan från personer med koppling till organiserad brottslighet, påverkats i ditt arbete på något av följande sätt sedan 1 januari 2007?
	Aldrig	En gång	Flera gånger
a. Undvikit en arbetsuppgift	☐	☐	☐
b. Funderat på att byta jobb	☐	☐	☐
c. Motivationen för arbetet har sänkts	☐	☐	☐
d. Upplevt en känsla av otrygghet på jobbet	☐	☐	☐
e. Varit sjukskriven	☐	☐	☐

Tack för din medverkan!

Vid frågor eller kommentarer om enkäten kan du kontakta någon av följande utredare:
 Johanna Skinnari, tel. 08-401 87 14, Patrik Baard, tel. 08-504 454 10 eller Linda Weding, tel. 08-401 87 26.

Bilaga 3. Tabellbilaga

Tabell 1. Andel personer som utsattes för hot, trakasserier, våld, skadegörelse (alla fyra formerna sammanslagna i "Negativ påverkan") eller fick otillbörliga erbjudanden mellan 1 jan 2007 och 18 månader framåt. Andel i procent, antal utsatta och totala antalet respondenter, punktskattning, 95-procentigt konfidensintervall, uppskattning med hjälp av konfidensintervallet av hur många av alla poliser respektive civilanställda som utsatts.³¹

	Poliser		Civilanställda	
Hot		3,1 %		1,1 %
		81 (n=2646)		9 (n=794)
		546		90
		2,5 %	3,7 %	0,6 %
	438	654	35	146
Trakasserier		3,9 %		1,4 %
		103 (n=2645)		11 (n=794)
		694		110
		3,3 %	4,6 %	0,8 %
	573	815	49	172
Våld		1,1 %	Ingen uppgift	
		28 (n=2633)		
		189		
		0,8 %	1,5 %	
	124	815		
Skadegörelse		1,5 %		1,0 %
		39 (n=2636)		8 (n=794)
		263		80
		1,1 %	2,0 %	0,5 %
	187	338	28	133
Otillbörliga erbjudanden		1,2 %		0,6 %
		33 (n=2651)		5 (n=794)
		222		50
		0,9 %	1,7 %	0,3 %
	153	292	8	92
Negativ påverkan		7,2 %		2,9 %
		190 (n=2652)		23 (n=794)
		1 280		231
		6,3 %	8,1 %	2,0 %
	1118	1442	142	319

³¹ Totala antalet poliser i uppskattningen är 17 866 och det totala antalet civilanställda är 7 972. Det är från dessa populationer som urvalen gjorts och antalen som beräkningarna gjorts på är hämtade från *Polisens årsstatistik 2007*.

I de följande tabellerna görs likheter och skillnader mellan målpopulationerna och respondenterna. Det rör sig alltså inte om skillnader i det faktiska urvalet, utan enbart de som besvarat enkäten räknas in. Till viss del kan det förklara skillnaderna i åldersstruktur som, trots att de är små, framträder.

Tabell 2. Polisernas fördelning på kön och ålder, procent av hela populationen. (Källa: Polisens årsredovisning 2007).

	<=29	30-39	40-49	50-59	>=60	
Kvinnor	4,0 %	7,9 %	7,8 %	3,8 %	0,5 %	24,1 %
Män	6,2 %	17,8 %	17,9 %	24,1 %	10,0 %	75,9 %
	10,2 %	25,8 %	25,7 %	27,9 %	10,4 %	100,0 %

Tabell 3. Polisernas fördelning på kön och ålder i det insamlade materialet, procent av alla.

	<=29	30-39	40-49	50-59	>=60	
Kvinnor	3,5 %	6,8 %	9,4 %	5,8 %	1,0 %	26,5 %
Män	4,5 %	12,8 %	13,7 %	29,4 %	13,1 %	73,5 %
	8,0 %	19,5 %	23,1 %	35,2 %	14,1 %	100,0 %

Tabell 4. Polisernas geografiska fördelning. Procent av hela populationen. (Källa: Polisens årsredovisning 2007)

Län	Procent
Stockholm och Gotland	29 %
Västmanland, Uppsala, Södermanland och Östergötland	12 %
Gävleborg, Dalarna, Värmland och Örebro	10 %
Halland och Västra Götaland	20 %
Skåne och Blekinge	15 %
Kalmar, Kronoberg och Jönköping	6 %
Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten	8 %

Tabell 5. Polisernas geografiska fördelning i det insamlade materialet, procent av alla.

Län	Procent
Stockholm och Gotland	25 %
Västmanland, Uppsala, Södermanland och Östergötland	15 %
Gävleborg, Dalarna, Värmland och Örebro	11 %
Halland och Västra Götaland	18 %
Skåne och Blekinge	14 %
Kalmar, Kronoberg och Jönköping	7 %
Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten	10 %

Tabell 6. De civilanställdas fördelning på kön och ålder, procent av hela populationen. (Källa: Polisens årsredovisning 2007)

	<=29	30-39	40-49	50-59	<=60	
Kvinnor	6,9 %	16,6 %	16,5 %	21,2 %	8,3 %	69,5 %
Män	4,7 %	8,8 %	7,3 %	6,9 %	2,8 %	30,5 %
	11,6 %	25,4 %	23,7 %	28,2 %	11,1 %	100,0 %

Tabell 7. De civilanställdas fördelning på ålder och kön i det insamlade materialet, procent av alla.

	<=29	30-39	40-49	50-59	>=60	
Kvinnor	4,7 %	14,6 %	15,8 %	26,7 %	17,2 %	79,0 %
Män	3,0 %	5,2 %	4,8 %	4,9 %	3,1 %	21,0 %
	7,6 %	19,8 %	20,6 %	31,6 %	20,3 %	100,0 %

Tabell 8. De civilanställdas geografiska fördelning. Procent av hela populationen. (Källa: Polisens årsredovisning 2007)

Län	Procent
Stockholm och Gotland	25 %
Västmanland, Uppsala, Södermanland och Östergötland	14 %
Gävleborg, Dalarna, Värmland och Örebro	10 %
Halland och Västra Götaland	19 %
Skåne och Blekinge	15 %
Kalmar, Kronoberg och Jönköping	7 %
Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten	9 %

Tabell 9. De civilanställdas geografiska fördelning i det insamlade materialet, procent av alla.

Län	Procent
Stockholm och Gotland	28 %
Västmanland, Uppsala, Södermanland och Östergötland	15 %
Gävleborg, Dalarna, Värmland och Örebro	11 %
Halland och Västra Götaland	18 %
Skåne och Blekinge	13 %
Kalmar, Kronoberg och Jönköping	7 %
Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten	9 %

Organiserad brottslighet har ett intresse av att hindra polisens yrkesutövning. Det kan ske på många olika sätt. Otillåten påverkan är ett sådant och sker oftast i form av trakasserier och hot och mer sällan genom våld, skadegörelse eller korrupktion. I denna rapport undersöks otillåten påverkan från organiserad brottslighet mot poliser och civilanställda inom polismyndigheterna.

Den typ av organiserad brottslighet som avses i denna rapport omfattar så skilda grupperingar som ungdomsgäng som befinner sig i utkanten av organiserade kriminella verksamheter till nätverk som specialiserat sig på en specifik illegal vara eller tjänst. Däremellan återfinns förortsgäng, mc-gäng, fängelsegång och politiska extremistgrupperingar.

Rapporten bygger på enkäter som skickats till poliser och civilanställda, intervjuer med bland annat utsatta poliser och påverkare med koppling till organiserad brottslighet, och deltagande observationer.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-86027-27-8 ISSN 1100-6676